

YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ NEAR EAST UNIVERSITY

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

JOURNAL of SOCIAL SCIENCES

cilt XIV volume
sayı 2 ekim 2021 october number 2

YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ NEAR EAST UNIVERSITY

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
JOURNAL of SOCIAL SCIENCES

cilt XIV volume
sayı 2 ekim 2021 october number 2

YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ NEAR EAST UNIVERSITY
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
JOURNAL of SOCIAL SCIENCES

cilt XIV volume
sayı 2 ekim 2021 october number 2

Yayın Kurulu / Editorial Board

Editör – Editor

Prof. Dr. Nur Köprülü – Yakın Doğu Üniversitesi

Yardımcı Editör – Co-Editor

Dr. Zehra Azizbeyli – Yakın Doğu Üniversitesi

Alan Editörleri – Field Editors

Prof. Dr. Şerife Zihni Eyüpoğlu – Yakın Doğu Üniversitesi (İşletme: Yönetim ve Organizasyon)

Prof. Dr. Mine Karataş-Özkan – University of Southampton (İşletme: Strateji ve Girişimcilik)

Doç. Dr. Çiğdem Nas – Yıldız Teknik Üniversitesi ve İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV) - (Avrupa Çalışmaları ve İktisat)

Doç. Dr. Sait Akşit – Yakın Doğu Üniversitesi – (Uluslararası İlişkiler ve Uluslararası Politik Ekonomi)

Doç. Dr. C. Akça Ataç – Çankaya Üniversitesi (Siyasi Tarih ve Toplumsal Cinsiyet-Kadın Çalışmaları)

Doç. Dr. Direnç Kanol – Yakın Doğu Üniversitesi (Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi)

Doç. Dr. Zihniye Okray – Lefke Avrupa Üniversitesi (Psikoloji)

İngilizce Dil Editörü

Yrd. Doç. Dr. Assel Tutumlu – Yakın Doğu Üniversitesi

Uluslararası Danışma Kurulu / International Advisory Board

Prof. Dr. Ümit Hassan – Yakın Doğu Üniversitesi (KKTC)

Prof. Dr. Meliha Benli Altunışık – Orta Doğu Teknik Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Mustafa Özbilgin – Brunel University London (Birleşik Krallık)

Prof. Dr. Sinem Akgül Açıkmeşe – Kadir Has Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Rebecca Bryant – Utrecht University (Hollanda)

Prof. Dr. Mohammed Torki Salameh, Yarmouk University of Jordan (Ürdün)
Prof. Dr. Fatma Güven Lisaniler – Doğu Akdeniz Üniversitesi (KKTC)
Doç. Dr. Nergis Canefe – York University (Kanada)
Doç. Dr. Ronen Yitzhak, Western Galilee College (İsrail)
Doç. Dr. Gözde İnal-Cavlan – Lefke Avrupa Üniversitesi (KKTC)
Doç. Dr. Rustamjon Urinboyev – Lund University (İsveç)
Yrd. Doç. Dr. Saifullahi Sani Ibrahim – Federal University Dutsinma (Nijerya)
Yrd. Doç. Dr. Hakan Karahasan – Yakın Doğu Üniversitesi (KKTC)
Dr. Ergün Özgür – Frei Universtät Berlin (Almanya)

Yayınlanması istenilen yazılar, dergi ile iletişim ve Abonelik talepleri için adres:
Manuscripts and all editorial correspondence and subscription enquiries should be
addresses to:

Adres

YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi – Yakın Doğu Üniversitesi – Ankara Temsilciliği, Nenehatun
Caddesi No: 116/2, Çankaya/Ankara – TÜRKİYE
Near East University – Ankara Representation Office, Nenehatun Street No: 116/2,
Çankaya/Ankara – TURKEY

E-posta - E-mail – sosbilder.editor@neu.edu.tr

Web sayfası - Website – <http://dergi.neu.edu.tr/index.php/sosbilder/index>

İrtibat - Contact details – 0392 675 1000 / (dahili-ext) 3119 - 3101

Kapak tasarımı – Design – Prof. Dr. Erdal Aygenç - YDÜ Güzel Sanatlar ve Tasarım
Fakültesi

ISSN: 1986 – 1303

e-ISSN: 2235 – 3186

Baskı: Near East Printing

YDÜ Sosyal Bilimler Dergisinde ileri sürülen görüşler ve gerçeklere ilişkin ifadeler tamamen yazarlara
aittir ve dergide yayınlanmış olması bu görüş ve ifadelerin editör ya da Yakın Doğu Üniversitesi
tarafından benimsendiği anlamına gelmez.

Statements of fact or opinion appearing in the NEU Journal of Social Sciences are solely those of the
authors and do not imply endorsement by the editor or NEU.

Tüm yayın hakları saklıdır. Bu derginin hiçbir bölümü yazılı ön izni olmaksızın hiçbir biçimde ve hiçbir
yolla yeniden üretilemez ve dağıtılamaz.

YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi hakemli bir dergidir ve **EconLit FullText** ve **EBSCO Discovery
Service** kapsamında taranmaktadır.

NEU Journal of Social Sciences is a referred journal and indexed by **EconLit FullText**
and **EBSCO Discovery Service**.

Bu dergide iThenticate intihal programı kullanılmaktadır.

This journal uses iThenticate software to detect instances of plagiarism in submitted manuscripts.

Editörden,

Çok değerli okurlar, yazarlar ve araştırmacılar,

Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisinin 14. Cilt 2. Sayısı olan *Ekim* Sayısını sizlerle buluşturmanın heyecanını yaşıyoruz. Tüm yaşam pratiklerimizi bir anda değiştiren ve dönüştüren COVID-19 pandemisinin yarattığı koşullara rağmen hakemlerimizin titizlikle hazırladığı raporlar, Yayın Kurulumuz ve Uluslararası Danışma Kurulumuzun bilimsel ve düşünsel katkıları ile yeniden birlikteyiz. COVID-19 salgınının yaşam koşullarımızda yarattığı “ani ve zorunlu değişim” sosyal bilimler alanında ortaya çıkan birçok çalışmaya ilham olmuş; aynı zamanda sosyal bilimlerde –özellikle siyaset bilimi alanında– en çok tartışılan kavramlardan biri olan “demokrasi” literatürüne eleştirel bir bakış açısı getirmiştir.

Ishaan Tharoor, ABD menşeli *The Washington Post* gazetesinde yayınlanan makalesinde “Korona virüs ilk demokrasiyi öldürdü” ifadesini kullanmıştı. COVID-19 pandemisi ile birlikte yüzden fazla ülke acil durum yasalarını onayarak olağanüstü hâl ilan etti. Bu minvalde hem Küresel Kuzey hem de Küresel Güney’de hükümetler sivil hakların bazılarını askıya almaya yönelerek hak ve temel özgürlüklerin aşındığı bir döneme girilmiş oldu. Bunlara ek olarak, yasama organı olan parlamentolar gibi demokrasilerin ön koşulu olan kurumların zayıfladığı ve gözetim politikalarının salgınla mücadelede en kilit unsur olarak kabul gördüğü yeni bir anlayış benimsendi. Bu bağlamda, sadece Küresel Güney’de yer alan ülkeler değil, Batı Avrupa’da da inşa edilmiş kadim demokrasilerin de COVID-19 salgınıyla mücadelelerinde *liberal*-otokratik rejimleri aratmayacak uygulamalarına şahit olduk. Örneğin, Macaristan Başbakanı Viktor Orbán’ın salgınla mücadelesinde hali hazırda “illiberal” olarak değerlendirilen demokrasisinde sağlık ve sosyal alanlardaki politikalarında ortaya çıkan zaafılar, dünyada hibrit demokrasi ve rejimlerin küreselleştğine işaret etmektedir.

Söz konusu küresel gelişmeler ışığında, Nisan ayından bu yana yürüttüğümüz çalışmalarımızda özellikle *YDÜ Sosbilder’in* içeriğini, okuyucu kitlesini ve erişimini dünyayla bütünleştirme çabalarımızı artırmaya ve genişletmeye çalıştık. Aynı zamanda, okuyucu kitlesini ve katkıda bulunanların kapsamını zenginleştirerek *YDÜ Sosbilder’in* bilimsel kalitesini, etik, ilkesel bütünlüğünü korumak ve geliştirmek için de çaba sarf ettik.

YDÜ Sosbilder olarak, zaman zaman göz ardı edilen soruları soran sosyal bilimcileri ve geleneksel anlamda “ana akım” olarak tabir edilen yaklaşımların ötesine geçmeyi amaçlayan bakış açılarını, epistemolojileri ve yöntemleri benimseyen akademisyen ve yazarları buluşturmaya gayret edeceğiz. Bu noktadan hareketle, elinizdeki sayıyı; uluslararası sistemde son yıllarda

kuramsal ve amprik çalışmalarda sıklıkla tartışılan Popülizm ve yükselişe geçen milliyetçilik ve aşırı sağ gibi hususları irdelleyen Şebnem Açıya Baştan'ın kaleme aldığı *Popülizm ve Toplumsal Cinsiyet Karşıtı Hareketler: Urban Hükümeti Özelinde Macaristan Örneği* başlıklı araştırma makalesiyle açtık. Baştan, makalesinde özellikle Macaristan'daki Urban hükümeti özelinde cinsiyet karşıtı hareketleri mercek altına alarak söz konusu hareketlerin popülizmle olan organik bağına dikkat çekmiştir. Bu çalışmayı, 2010 yılında ilk olarak Tunus'ta başlayan ve ardından neredeyse tüm Arap ülkelerine sirayet eden protesto hareketlerinin Suriye'ye yansması ile ülkelerini terk etmek zorunda kalan Suriyelileri konu alan *Arap Baharı Sonrası Türkiye'nin Suriyelilere Yönelik Göç Politikaları: Avrupa Birliği'nin Bakış Açısı* başlıklı makale takip etmiştir. Bu kapsamda makalenin yazarları Hakan Özdemir ve Uğuray Uğurludoğan, Türkiye'nin Suriyelilere yönelik göç politikalarını değerlendirerek Avrupa Birliği'nin söz konusu politikalara yönelik olarak tutumuna vurgu yapmıştır. Özgecan Kalkan'ın kalem aldığı *Birlikte-Yaratma Deneyiminin Yönetiminde Temel Başarı Unsurları* başlıklı araştırma makalesi; özellikle birlikte değer yaratmaya odaklanan ve birlikte yaratma paradigmasını bir katılım platformu olarak tasvir eden bilim insanlarının kuramsal bakış açısına işaret etmektedir. *Yetişkin Bireylerde Sosyal Medya Kullanımının Benlik Saygısı ile İlişkisi: Narsizmin Aracı Rolü* başlıklı araştırma makalesiyle Sude Zeynep Demir de sosyal medya kullanımı ve benlik saygısı arasındaki ilişkide narsisizmin aracı bir rolünün olup olmadığını belirlemek amacıyla basit doğrusal regresyon analizleri uygulamış ve narsisizmin herhangi bir aracı rolü olmadığını ortaya koymuştur. 1990'ların başında Soğuk Savaşın bitmesiyle birlikte ortaya çıkan yeni güvenlik tehditlerinin irdelendiği *Soğuk Savaş Sonrası Küreselleşen Dünyada Değişen Güvenlik Tehditleri: AB-NATO İlişkilerinin Yeniden Tanımlanması* başlıklı çalışmada Müge Palancı ise, küreselleşen ve tehdit/ güvenlik algılarının dönüştüğü bu dönemde Avrupa Birliği'nin NATO'dan bağımsız bir güvenlik yaklaşımı geliştirmesinin pek de mümkün olmayacağını ortaya koymuştur.

Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi ekibi olarak Ekim Sayımızı sizlerle paylaşmaktan büyük mutluluk duyar, sosyal bilimlerin öneminin giderek arttığı bu zor yaşam koşullarında üretmenin, araştırmanın ve bilimin verdiği güç ve saikle bir sonraki sayımızda buluşmayı ümit ederiz.

En derin sevgi ve saygılarımızla.

Prof. Dr. Nur Köprülü & Dr. Zehra Azizbeyli

İÇİNDEKİLER/ TABLE OF CONTENTS

Editörden.....	129-130
İçindekiler.....	131

Araştırma Makaleleri /Research Articles

Şebnem Açelya BAŞTAN

Popülizm ve Toplumsal Cinsiyet Karşıtı Hareketler: Orban Hükümeti Özelinde Macaristan Örneği

(Populism and Anti- Gender Movements: The Case of Orban Government in Hungary).....

132-161

Hakan ÖZDEMİR – Uğuray UĞURLUDOĞAN

Arap Baharı Sonrası Türkiye'nin Suriyelilere Yönelik Göç Politikaları: Avrupa Birliği'nin Bakış Açısı

(Turkey's Migration Policies Regarding Syrians after the Arab Spring: The Perspective of the European Union).....

162-196

Özgecan KALKAN

Key Success Factors of Managing Co-Creation Experience

(Birlikte-Yaratma Deneyiminin Yönetiminde Temel Başarı Unsurları).....

197-223

Müge PALANCI

Soğuk Savaş Sonrası Küreselleşen Dünyada Değişen Güvenlik Tehditleri: AB-NATO İlişkilerinin Yeniden Tanımlanması

(Changing Security Threats in the Globalizing World: The Re-definition of EU-NATO Relations)

224-244

Sude Zeynep DEMİR

Yetişkin Bireylerde Sosyal Medya Kullanımının Benlik Saygısı ile İlişkisi: Narsizmin Aracı Rolü

(The Relationship Between the Use of Social Media and Self-Respect in Adults: The Intermediating Role of Narsisizm)

245-271

Yayın İlkeleri / *Publication Rules*.....272-275

Yayın Etiği / *Publication Ethics*276-280

Yazım Kuralları / *Article Submission Guidelines*..... 281-284

POPÜLİZM VE TOPLUMSAL CİNSİYET KARŞITI HAREKETLER: ORBAN HÜKÜMETİ ÖZELİNDE MACARİSTAN ÖRNEĞİ

Şebnem Açıya BAŞTAN*

ÖZ

Bu çalışmada popülizm ve toplumsal cinsiyet karşıtlığının nasıl beraberce işlediği Macaristan üzerinden incelenmiştir. Popülizmin farklı ülkelerdeki, özellikle Viktor Orban hükümeti özelindeki yansımaları incelenerek, popülist ideolojinin çoğunlukla sağ kanadının toplumsal cinsiyet kavramını, her türlü politikalarına ve söylemlerine uyarlama amaçlı bir günah keçisi olarak yaftaladığı sonucuna varılmış ve ülke özelindeki örneklerle bu durumun Macaristan'ın politik sahnesinde nasıl yer aldığı bir süreç içerisinde açıklanmıştır. Toplumsal cinsiyet karşıtı hareketlilik, sağ popülistlerin Avrupa Birliği karşıtlığı tutumlarını desteklemek ve yozlaşmış olarak gördükleri elit sınıfı, kendi güçlerinin işleyişinin engellenebileceği her yerde tasfiye etmek adına hayata geçirilmektedir. Macaristan'daki Orban hükümetinin de toplumsal cinsiyet karşıtlığından, kendi hegemonyasını kurmak amacıyla etkin bir biçimde faydalandığı, ideolojik dünya görüşünün tüm boyutlarını desteklemek ve buna yönelik politikaları hayata geçirmesine yardımcı bir destek olarak avantaj sağladığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Popülizm, Toplumsal Cinsiyet Karşıtlığı, Viktor Orban Hükümeti, Macaristan*

ABSTRACT

POPULISM AND ANTI- GENDER MOVEMENTS: THE CASE OF ORBAN GOVERNMENT IN HUNGARY

In this study, the connection between populism and anti-genderism has been examined through Hungary. By examining populism in different countries, especially in the context of the Orban government, it is concluded that the right-wing populist ideology labels the concept of gender as a scapegoat in the adaptation of all kinds of policies and discourses, and how this situation took

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Çankaya Üniversitesi, Siyaset Bilimi Anabilim Dalı

(sebnemacelyabastan@cankaya.edu.tr) 0000-0002-4715-503X

YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi, C. XIV, No. 2, (Ekim 2021)

Geliş Tarihi: 07.10.2021

Kabul Tarihi: 26.10.2021

Bu makaleden alıntı yapmak için: Baştan, Ş. A. (2021, Ekim). Popülizm ve Toplumsal Cinsiyet Karşıtı Hareketler: Orban Hükümeti Özelinde Macaristan Örneği. *YDÜ SOSBİLDER*, 14(2), 132-161.

place in the political scenery of Hungary is explained with specific examples in the country. Anti-gender mobilization is implemented to support the Euroscepticism of right-wing populists, to eliminate the corrupted elite class wherever their own power may be at risk. It is clear that the Orban government in Hungary effectively benefits from gender opposition to establish its own hegemony and provides an advantage to support all dimensions of the ideological worldview, to implement policies for this purpose.

Keywords: *Populism, Anti-Genderism, Viktor Orban's Government, Hungary*

1. Giriş

Bu çalışmanın amacı, popülizmin ve toplumsal cinsiyet karşıtı hareketlerin birbirine nasıl bağlandığını açıklamak ve bu bağlantıyı Macaristan örneğinde somutlaştırmaktır. Bu amaca yönelik ele alınan çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde popülizmin ana hatlarına yönelik bilgilere yer verilmekte, ikinci bölümde popülizmin toplumsal cinsiyet karşıtlığı ile ilişkisi sorgulanmakta, üçüncü bölümde ise bu ilişki Macaristan ve Orban hükümeti özelinde ele alınmaktadır.

Zamanın ruhu olarak değerlendirilen popülizm, halk ve elitlerin çatışmasına odaklanan ve elitlerin, halkın haklarını ve çıkarlarını gasp ederek sistemi domine ettiği düşüncesine dayanan zayıf temelli bir ideoloji olarak tanımlanmaktadır (Mudde, 2004). Popülist partiler kurumsalcılık, liberalizm ve bireysellik karşıtı tavırlarına ek olarak, halkı elitlerin egemenliğinden korumaya ve sıradan halkın egemenliğini yeniden kurmaya çalışan, çoğunlukla kendileri de seçkin sınıfa ait olan liderlerden oluşmaktadır. Popülizm, sağ kanatta genellikle milliyetçiliğe, sol kanatta ise bazı sosyalizm formlarına eşlik etmekte; temel karşıtlığını ise liberal demokrasinin temel değerleri ve kurumlarına, azınlık haklarına, çoğulluğa ve güçler ayrılığına meydan okumak üzerine kurmaktadır (Mudde, 2018). Vatandaşların bir bölümünün halkın tümü olarak tekleştirilmesi, belirli bir harekete mal edilmesi ve bu suni faille otoriter bir liderde cisim kazandırılmasına yönelik işleyiş, bariz bir biçimde demokrasi karşıtı sonuçlara neden olsa da; popülistler, kendilerini demokratik bir sistemin temsilcisi, düşmanlarını ise demokrasiye zıt hareket eden hainler olarak görmektedir (Arato, 2016). Son zamanlarda halkı manipüle etmeye yönelik taktikleri ile demokrasinin içten içe altını oyan popülizmin, demokratik sisteminin güvenilirliği ve sağlamlığı ile bilinen Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'ne bile, Trump hükümeti ile birlikte bir dönem yerleşmiş olması, demokratik değerlerin korunmadığı takdirde ne kadar kırılgan olabileceğini ve istenmeyen sonuçların deneyimlenebileceğini de göstermiş bulunmaktadır.

Popülist partilerin son zamanlarda karşıt olduğu kavramlardan biri de

toplumsal cinsiyettir. Toplumsal cinsiyet, popülist partilerin ele aldığı sıradan halk ve elitler karşıtlığına eşlik etmekte ve hükümetlerin farklı amaçlarına hizmet eden ve söylemleri ahlakileştiren bir kavram olarak kullanılmaktadır. Feminist araştırma popülizmi genellikle radikal sağ grupların, anti-feminist, muhafazakâr, milliyetçi, ırkçı, kadın düşmanı, İslam düşmanı ve anti-demokratik eğilimleriyle değerlendirmektedir (Spierings & Zaslove, 2015). Popülistler bu amaçlarını, halkın desteğini arkasına alabilmek için çeşitli gruplarla ortaklık kurarak gerçekleştirmekte ve medyayla birlikte, halkın duygularına hitap eden görsel kampanyaları da etkili bir biçimde kullanmaktadır. Sağ popülist gündemde ortaya çıkan konular, geleneksel aile yapısını ve muhafazakâr cinsiyet rollerini savunmak, kadınların cinsel sağlık ve üreme sağlığı haklarıyla ilgili kadınların özgürlüklerine aykırı düzenlemeler yapmak ve lezbiyen, gay, biseksüel, transseksüel ve interseksüel (LGBTİ) haklarına karşı çıkmaktır. Toplumsal cinsiyet karşıtı hareketlerin gelişimi, okullardaki müfredatlarda toplumsal cinsiyet ideolojisine yönelik içeriklerin kaldırılması, yerine cinsiyet kimliklerinin biyolojik olarak farklılığına dayanan konuların konulması, toplumsal cinsiyet ve kadın çalışmalarının yasaklanması, kadınların cinsel sağlık ve üreme sağlığı haklarına müdahale edilerek kürtajın zorlaştırılması veya yasaklanması gibi konularda ortaya çıkmaktadır. Toplumsal cinsiyet karşıtı politikaları yürürlüğe sokmak için halkın desteğini arkasına almak isteyen hükümetler, aileleri ve çocuklu kadınları destekleyen ekonomik politikaları da beraberinde yürürlüğe sokarak insanları cezbetmeye uğraşmaktadır. Avrupa Birliği (AB)'nin toplumsal cinsiyet yanlısı politikalarına karşıtlıklarını ise yozlaşmış elitlerin kurumlarından biri olan AB'nin, geleneksel ve kültürel aile değerlerini yok etmek istediğini ve ülkelerin bağımsızlığına gölge düşürdüğünü söyleyerek milliyetçi bir tepkiye dönüştürmektedirler. Bu noktada da toplumsal cinsiyet kavramı, küresel elitlerin çeşitli politikalarla erkeklerin otoritesine gölge düşürmek istediği ve kendi konumlarını güçlendirmek için dünya genelinde bir nüfus azaltımına gitmeyi amaçladıkları söylenerek kullanılmaktadır.

Macaristan da AB karşıtı sağ popülist ideolojisini, toplumsal cinsiyet karşıtlığı ile birleştirerek, muhafazakâr bazı grupların, medyanın ve kendi görüşünü destekleyen belirli internet platformlarının desteğini alarak sürdürmektedir. AB'nin toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik politikalarını bir bağımsızlık sorununa dönüştürmekte ve kendi kültürel ve geleneksel aile değerlerini korumak adına bu kararları uygulamayı reddetmektedir. Viktor Orban hükümetinin içeriğini, kadınların ve azınlık gruplarının haklarını gasp eden, kadınları çocuk doğurmaya ve çalışmamaya teşvik eden, azınlık grupların görünürlüğünü ve özgürlüklerini azaltmaya yönelik politikalar oluşturmaktadır. Tüm bu politikaların amacının aile ve çocukları korumak adına yapıldığı savunulmakta ve halkın desteğini kazanmak için aileleri destekleyip kalkındırarak

ek politikalara da yer verilmektedir. Bu bağlamda okul müfredatlarında toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamlaştırmaya yönelik düzenlemeleri kaldırılmış, akademik anlamda toplumsal cinsiyet çalışmaları yasaklanmış, kürtaşın cinayet olduğu savunularak zorlaştırılmış ve çocuklu anneleri ve heteronormatif aile yapısını destekleyen politikalara imza atılmıştır. Bunları yaparken AB'nin müdahalelerini reddeden Macaristan, AB'nin kurallarını uygulamayı ülkesinin geleneksel yapısına uygun bulmamakta ve kendi yolunda gitmekte ısrar etmektedir.

2. Popülizm Nedir?

Mbembe'nin, otoriter halinin günümüzde Avrupa'da yaygınlaştığını söylediği üzere popülizm (Mbembe, 2016), sağ politikalara küresel çapta başvurulması ile tecrübe edilmekte ve siyasi değerlerin ekonomi ile baskılandığı, kamusal alanların, farklılıkların ve çoğunluğun yok olduğu, kayıtsızlık ve uyumculuğun hâkim eğilim olarak baş gösterdiği bir post-hakikat döneminin karanlığında öne çıkmaktadır. Popülizm, ilk olarak 19. yüzyılın ortalarında Rusya ve Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıksa da Avrupa politikası ile ilişkilendirilmesi 90'lara denk gelmektedir. 90'lar ile birlikte Avrupa'daki ana politik olgu olarak kabul edilen popülizm, popülist partilerin yaygınlaşması ve kamusal tartışmalara egemen olan temel hitabet şekline ilham kaynağı olması nedeniyle günümüzün zamanının ruhunu oluşturmaktadır (Mudde, 2004).

Son yıllarda yapılan çalışmalarda popülizmin ilk ve en önemli düşünsel temelini, halk ve elit arasındaki temel çatışmaya odaklanan bir fikirler bütünü olduğu düşünülse de Mudde'ye göre bu durumun hiç mevcut olmadığı veya ikinci planda kaldığı, birçok örnek doğrultusunda açığa çıkmaktadır. Mudde'nin tanımına göre popülizm, toplumun 'saf halk' ve 'yozlaşmış elit' olan iki homojen ve birbirine düşman gruptan oluştuğunu ve politikanın halkın genel iradesinin bir ifadesi üzerine kurulması gerektiğini savunan zayıf temelli bir ideolojidir (Mudde, 2018). Özü tekçilik ve ahlakçılık üzerine kurulan popülizmde, halk ve elitler aynı değerleri ve çıkarları paylaşan iki grup olarak görülse de ahlaki açıdan farklılaştıkları, birinin saf, diğersinin ise yozlaşmış olduğu düşünülür. Popülist bir liderin temel savunusu, elitlerin kendi özel çıkarlarını korumaya çalışmalarına karşılık, sadece kendisinin tüm halkı bir bütün olarak temsil edebileceği iddiası üzerine kurulur (Mueller, 2016). Bu bağlamda Mudde'nin, popülist ideolojiyi zayıf temelli olarak nitelendirilmesinin nedeni, politik gündemin sadece belirli bir kısmına atıfta bulunması; ancak en iyi ekonomik veya politik sistemin ne olduğu konusunda herhangi bir fikir yürütmemesidir. Bu özelliği nedeniyle politik aktörler tarafından sıklıkla başka bir ana ideolojinin yan ürünü olarak kullanılan popülizm, sağ kanatta genellikle milliyetçiliğe, sol kanatta ise Evo Morales ve Hugo Chaves gibi liderlerde ve siyasi partilerinde örneklenebilen sosyalist ideolojiye eşlik etmekte (Mudde & Kaltwasser, 2017: 31); temel karşıtlığını ise

liberal demokrasinin temel değerleri ve kurumlarına, azınlık haklarına, çoğulluğa ve güçler ayrılığına meydan okumak üzerine kurmaktadır (Mudde, 2018).

Mudde'ye göre popülist hareketler, 1929'daki Büyük Buhran'ın doğrudan sonucu olmasa da Avrupa politikasında temelden gerçekleşen birçok sosyal değişim ile alakalı olarak ortaya çıkmıştır. Politikanın talep kısmında bulunan genç ve eğitilmiş kesimin, politik katılımdan ziyade alışılmadık aktivizm oluşumlarına gösterdiği ilgi, gittikçe büyüyen bir eşitsizlik ile birleşerek mevcut halden memnun olmayan bir kesimin toplum içinde sesinin yükselmesine neden olurken; arz kısmında bulunanların neo-liberal ekonominin ve ulus-üstü politikaların ana akım partilerin etkinliğini kısıtladığı konusunda hemfikir olması, popülist politikacıların bir erişim ve yayın alanı olarak görülen medyanın, radikal bir dönüşüm geçirmesine neden olmuştur (Mudde, 2018). Bugünün popülist politikacılarının da temel hitabet alanı haline gelen, çizilen çerçevenin dışına çıkan yayın gruplarının ve mensuplarının karalandığı bir yere dönüşen medyanın günümüzdeki dönüşümü, halkın yanlış yönlendirilmesi, kirli emellere alet edilmesi ve liderlerin çıkarları doğrultusunda kullanılmasına varan bir noktaya gelmiş bulunmaktadır. Politikacılar ve halk arasındaki ilişkiye kaçınılmaz bir biçimde aracılık eden medya, devletin istekleri doğrultusunda sadece şüphe, korku ve umutsuzluk yayan veya olayları çarpıtan bir araca dönüşmektedir (Flinders, 2012: 140-141)

Mudde için popülizmin Avrupa bağlamındaki en doğru değerlendirmesi, bu ideolojinin, demokratik bir illiberalizme, illiberal demokratik bir tepki olduğudur. Seçimlerin devam ettiği fakat egemen failin belirsiz olduğu bu yönetim biçiminde ortaya çıkan popülizm, gittikçe daha da kalın bir perdenin arkasında kalan siyasal alan içerisindeki seçeneklerin yetersizliğinin kaçınılmaz bir sonucunu oluşturmaktadır (Mudde, 2018). Liberalizm hegemonik bir hal alırken, merkez sağ ve merkez sol politikacıların, piyasa, ulus-üstü veya teknokratik kurumlar adına güçlerinden feragat etme eğilimi, onları ikincil aktörlere indirgemekte ve siyasetin asıl anlamının gittikçe kaybolmasına neden olmaktadır (Mair, 2013) 'Başka Seçenek Yok' politikasına geri dönen bu ortamda insanlar, artan hoşnutsuzluklarından ötürü oy verdikleri partiyi gözü kapalı bir biçimde desteklemeyi bırakmakta (Dassonville & Hooge, 2018), ya sisteme olan inançlarını kaybedip sandığa gitmeme ya da sorunun sistemde değil elitlerde olduğuna inanarak popülist partilere oy verme eğilimi göstermektedirler. Popülist partilere oy veren seçmenin çoğu demokratik sistemi savunuyor da olsa, azınlık haklarını, güçler ayrılığını ve hukukun üstünlüğünü zayıflatarak ülkelerinde var olan liberal demokratik sistemin altını oyan partileri desteklemiş bulunmakta ve belki de liberal demokrasinin kurtarılamayacağı bir noktaya doğru gerilemesine neden olmaktadır (Mudde, 2018).

Finchelstein'a göre de sadece halkın tümünün elitlere karşı temsil edilmesi

olarak tanımlanamayan popülizm; şiddet, soykırım ve totalitarizme dayanan, 1945 yılından itibaren yenilen faşizmin, diktatörlüğe dayalı parçaları geri planda bırakılarak sürekliliğinin sağlanması adına doğmuştur. Popülistlerin toplumun bütününe temsil ettiği iddiası, bireylerin tümünün tek bir karizmatik liderde vücut bulması ve her konuda onlar adına tek başına karar verebilmesi doğrultusunda ilerlemekte ve liderin, halkın sadece kendisini destekleyen bölümünün çıkarlarını gözetmesi ile sonuçlanmaktadır. Bu bağlamda, karizmatik, kurtarıcı ve otoriter eğilimlere sahip bir liderin seçimlerde başa gelerek halkın temsilinin tüm gücünün kendine devredilmesini sağlamak istemesi hesaba katılmadan popülizmin anlaşılması mümkün değildir (Finchelstein, 2019: 18). Vatandaşların bir bölümünün halkın tümü olarak tekleştirilmesi, belirli bir harekete mal edilmesi ve bu suni faillere otoriter bir liderde cisim kazandırılmasına yönelik işleyiş, bariz bir biçimde demokrasi karşıtı sonuçlara neden olsa da; popülistler, kendilerini demokratik bir sistemin temsilcisi, düşmanlarını ise demokrasiye zıt hareket eden hainler olarak görür (Arato, 2016: 283). Örneğin, son dönemdeki sağ popülist rüzgârda adından sıklıkla söz ettirmiş olan Trump, kendisinin Amerikan halkının tümünü temsil eden tek aday olduğu savını pekiştirmek ve rakibi Hillary Clinton'ı saf dışı bırakmak amacıyla çeşitli komplo teorilerine başvurmuş ve Clinton'ın ABD egemenliğini yok edecek hamleler planlamak adına uluslararası bankalarla görüştüğünü ve bu nedenle de Amerikan halkına karşı yarışan bir aday olduğunu iddia etmiştir (Finchelstein, 2019: 37). Otoriter bir demokrasi şekli yürüterek, faşizmde temellenen lider-yandaş ve ulus-devletten oluşan birliği, halktan alınan oy onayı ile sağlamlaştıran popülizm (Finchelstein, 2019: 21-23), politik katılımı kısa süreli olarak arttırıyor gibi görünüp uzun vadede en dibe çekmekte ve anlamlı bir politik katılımın pratiğe geçirilmemesi bakımından, neo-liberalizm gibi güncel demokrasi biçimleri ile aynı kümede değerlendirilmektedir (Finchelstein, 2019: 200). Son zamanlarda faşizme yönelik benimsediği maskelenmiş taktikleri ile demokrasinin içten içe altını oyan popülizmin, demokratik sisteminin güvenilirliği ve sağlamlığı ile bilinen ülkelere bile yerleşebilmesi, demokratik değerlerin korunmadığı takdirde ne kadar kırılğan olabileceklerini ve istenmeyen sonuçların da deneyimlenebileceğini göstermiş bulunmaktadır.

3. Popülizm ve Toplumsal Cinsiyet Karşıtlığı

Son yıllarda, özellikle sağ popülist partilerin hükümete gelmesi ile birlikte, çeşitli ülkelerdeki toplumsal cinsiyet karşıtı söylemler ve hareketler yaygınlaşmaya başlamıştır. Toplumsal cinsiyet karşıtı hareketlilik, modernite ve kültür çatışması doğrultusunda kurulabilmekte ve toplumsal cinsiyet kavramı, değişime duyulan bir korku, ulusal kimliğin yitirilişi ve Batı'nın kültürel hegemonyasının bir etkisi kapsamında değerlendirilmektedir. Endişelerin temeli, modern kültürün sınır tanımaz bireyselliğinin toplumsal değerleri erozyona

uğratacağı ve günlük yaşamda sonu gelmeyen bir istikrarsızlık yaratacağı düşüncesidir (Graff & Korolczuk, 2022: 15).

Toplumsal cinsiyet karşıtı söylem, toplumsal cinsiyet kelimesini bireysellik, kürtaj, doğal karşılanmayan cinsellik ve “cinsi bozulma” ile ilgili durumları kapsayan, anlamı genişletilebilen ve tam olarak belirlenemeyen bir kelime olarak görmektedir (Mayer & Sauer, 2017: 26). Bazı dini ve siyasi muhalifler ise, toplumsal cinsiyeti bir sosyal kategori olarak görmektedir; çünkü bu durum onların çoğulculuk karşıtı homojen bir toplum ve ulus içinde bulunması gereken hiyerarşik cinsiyet anlayışlarına ters düşmektedir. Hennig bu durumu, ‘toplumsal cinsiyet fobisi’ olarak adlandırmaktadır (Hennig, 2018: 199). Toplumsal cinsiyet karşıtları, ideolojilerini genellikle üç temelden yürütmektedir. Bunlardan ilki insan doğasına gönderme yapan dini dogmalara, diğeri modernite karşıtı bir kültür savunusuna, sonuncusu ise küresel güçlerin ülkeleri sömürgeleştirdiği üzerinden yürüyen komplocu bir bakış açısına dayanmaktadır (Graff & Korolczuk, 2022: 18). Onlara göre toplumsal cinsiyet ideolojisi, cinsiyet farklılıklarına ve bütüncüciliklerine karşı çıkan tavırla aile kavramının antropolojik bütünlüğünü tehlikeye atmakta ve bu nedenle tüm toplumları ve insanlığı tehdit etmektedir. Aynı zamanda toplumsal cinsiyetin, insanları cinsel bir serbestliğe soktuğu da düşünülmekte ve bu kavram, eşcinsellik, transseksüellik ve hatta pedofili gibi olgulardan da sorumlu tutulmaktadır (Kuhar & Patternotte, 2017: 5). Öyle ki, bazı değerlendirmelere göre toplumsal cinsiyet, Marksizm veya Faşizm’den bile daha tehlikeli olan ve totalitarizmi simgeleyen bir ideolojidir (Kuby, 2011).

Toplumsal cinsiyet karşıtlığının devletler tarafından stratejik bir biçimde kullanılması ise genellikle sağ popülistler tarafından siyasi homofobinin ve toplumsal cinsiyet rollerine dayanan inanışların, politik bir projeye dönüştürülmesi ve devlet gücünün artırılması kapsamında gerçekleştirilir. Bu noktada, her zaman dini bir gönderiye atıf yapılması gerekmez de, muhafazakar grupların desteği ile daha etkili bir politika yürütülebilmektedir (Kuhar & Patternotte, 2017: 9). Bu bağlamda toplumsal cinsiyet ideolojisine yönelik hareketler, kadın ve erkek arasındaki eşitlik veya LGBTİ hakları gibi konularda ulaşılmış olan seviyeye muhafazakar bir tepki olarak isimlendirilebilir (Kováts, 2018: 8). Toplumsal cinsiyet karşıtlığı, demokrasinin geleceği ile beraber değerlendirilmesi gereken bir durumdur; çünkü zamanının ruhunu oluşturan popülizm rüzgarı (Mudde, 2004), muhafazakar grupların desteğini de arkasına alarak toplumsal cinsiyet eşitliğini tehlikeye atmaktadır (Graff & Korolczuk, 2022: 3). Demokrasi karşıtı eğilimleri olan popülizm zayıf temelli bir ideoloji olarak değerlendirildiğinden (Mudde, 2004), popülist partilerin, söylemlerini sağlamlaştıracak ve halkın desteğini alacak bazı yöntemlere ihtiyacı vardır. İnsanların korkularını, gerçek veya gerçek dışı tehlikelere ve bu tehlikelerden

sorumlu günah keçilerine yönlendirmek de bu yöntemlerden biridir. Sağ popülizm, düşman olarak görülen her şeyin şeytanlaştırıldığı bu stratejiye dayanmaktadır (Wodak, 2015: 1). Popülistlere göre halkın kendi gücünü geri kazanabilmesi için elitlerin radikal bir biçimde tasfiye edilmesine dayanan sosyal bir değişime ihtiyaç vardır (Krastev, 2007). Toplumsal cinsiyet de bu tartışmanın odak noktasında, sosyal değişimin sağlanmasına katkıda bulunacak, şeytanlaştırılacak ve günah keçisi ilan edilerek her türlü krizden sorumlu tutulacak bir kavram olarak bulunmaktadır (Graff & Korolczuk, 2022: 4).

Tüm dünyada yaygınlaşarak ve siyaset sahnesinde hükümet gücünü elinde bulundurarak ana politik aktörler haline gelen popülistler, ulusal veya uluslararası politikaya karşı düzen-karşıtı bir tutum sergilemektedirler. Asıl meseleleri ise sıradan insanların problemlerine kulaklarını tıkayan politikacıların aksine, saf halkın egemenliğini elitlerin elinden alıp yeniden kazanabilmektir. Temsil edilen bu görüş, yerel düzeyden çıkarak uluslararası bir alana da yönlendirilebilmekte ve elitlerin bir parçası olarak görülen, Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler (BM) gibi bazı uluslararası kurumlar da, halkı koruma iddiası ile hedef alınmaktadır. Bunu yaparken popülistlerin, halkın saflığına gölge düşürüldüğünü iddia edebilecekleri bazı endişelere ihtiyaçları vardır (Kourou, 2020: 1). Toplumsal cinsiyet kavramı, son zamanlarda, özellikle sağ popülist hükümetlerin bu amaç doğrultusunda şeytanlaştırdığı bir kavram olarak değerlendirilse de, sol popülist cephede de buna yönelik hareketler görülmektedir. Sol popülist partiler patriyarkayı sağlamaştırarak erkekleri ödüllendirme, kadınları ve feminizmi ise hafife alma eğilimindedir. Sol popülizmin homojen olarak tanımladığı halk söylemi, feminist siyasi pratikleri kapsamamakta, sevgiyle bahsettikleri eşitlik meselesi ise feminist prensiplerin de dahil edildiği bir yaklaşımı yansıtmamaktadır (Kantola & Lombardo, 2019: 1108).

Toplumsal cinsiyet karşıtı hareketler, sağ popülist aktörler ile beraber gelişerek bir ana akım haline gelse de, yeni ortaya çıkan bir olgu değildir. Bu hareketlerin, 1990'lı yılların ortalarında, 1994'te Kahire, 1995'te ise Pekin'de gerçekleştirilen Dünya Kadın Konferansı'nda alınan kararlara tepki gösteren Katolik Kilisesi ve farklı ülkelerdeki muhafazakar grupların organize olması ile başladığı söylenebilmektedir. Bugünkü toplumsal cinsiyet karşıtı hareketlerin farklı ülkelerde ortaya çıktığı bazı konular ise eşcinsel evliliklere izin verilmemesi, üreme haklarının kısıtlanması, toplumsal cinsiyete yönelik politikaların eleştirilerek İstanbul Sözleşmesi¹'nin uygulanmaması, toplumsal

¹ İstanbul Sözleşmesi, Avrupa Konseyi tarafından hazırlanan, kadına yönelik şiddet ve aile içi şiddeti önleme ve bununla mücadelede temel standartları ve devletlerin bu konudaki yükümlülüklerini belirleyen uluslararası insan hakları sözleşmesidir. Sözleşmenin beş temel ilkesi; kadına yönelik her türlü şiddetin ve ev içi şiddetin önlenmesi, şiddet mağdurlarının korunması, suçların kovuşturulması, suçluların cezalandırılması ve kadına karşı şiddet ile mücadele alanında

cinsiyet hassasiyeti gösteren bir eğitim müfredatının eleştirilmesi ve yüksek öğrenimde toplumsal cinsiyet çalışmalarının yasaklanmasıdır. Her zaman muhafazakarlık ve dindarlık ile bağdaşmayan bu durum sadece Katoliklerin kalesi olarak sayılabilecek Polonya ve İrlanda gibi ülkelerde değil, yenilikçi ve gelişimci olarak görülen Fransa ve Almanya’da da ortaya çıkabilmektedir (Kourou, 2020:2). 2020 Mart’ında COVID-19 pandemisinin patlak verdiği zamanlarda, Polonyalı piskoposlardan biri, koronavirüsü ‘toplumsal cinsiyet’ ideolojisine benzettiğini söylemiş ve hangisinin daha tehlikeli olduğuna karar veremediğini belirtmiştir. Polonya’da feministlere, toplumsal cinsiyete ve LGBTİ topluluğuna yönelik politikalar konusundaki liberal savunuya karşı saldırılar devam ederken, tamamı LGBTİ ideolojisinin tüm ulusa ve hristiyanlığa bir tehdit oluşturduğunu yansıtan bir başkanlık kampanyası yürütülmüş ve siyasileştirilmiş bir homofobi gün yüzüne çıkmıştır. Bu olayın üzerinden fazla bir zaman geçmemişken Adalet Bakanlığı, Polonya’nın, Avrupa Komisyonu’nun kadına karşı şiddeti önlemek amacıyla oluşturduğu İstanbul Sözleşmesi’nden çekilme kararı aldığını resmi olarak duyurmuştur (Graff & Korolczuk, 2022: 2). Polonya daha sonra, LGBTİ aktivistlerine yönelik polis şiddeti ve gökkuşağı bayrağının, sağ popülist hükümet tarafından bir direniş bayrağı olarak ilan edilmesi ile de gündeme gelmeye devam etmiştir (Cain, 2020). 2020 yılı henüz bitmeden, Anayasa Mahkemesi’nin kürtaşı zorlaştıran ve üreme haklarına saldıran yeni bir karara imza atması, kitlelerin sokağa dökülmesine yol açmış, kadınlar kiliselere girerek, din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılmasını talep eden bir protesto sergilemiştir (Graff & Korolczuk, 2022: 2). Romanya ise, yine 2020’de, yüksek öğrenimde ‘toplumsal cinsiyet’ kavramının kullanımını ve cinsiyet ile toplumsal cinsiyet ayrımını sorgulamayı yasaklayan, yani toplumsal cinsiyet çalışmalarını tümüyle ortadan kaldırmaya uğraşan bir kanunu yürürlüğe sokmak için oylamıştır (Tidey, 2020). Parlamentodan geçen öneri, Başbakan’ın Anayasa Mahkemesi’ne başvurusu ile reddedilse de, bu girişim, ülkedeki yaygın eğilimin ne olduğunu gözler önüne sermiştir (Graff & Korolczuk, 2022: 62). Tüm bu olaylar, toplumsal cinsiyet, din ve politikanın birbirinden ayrılmaz bir biçimde günümüz atmosferinde bir arada bulunduğunu ve toplumsal cinsiyet çevresinde şekillenen zıtlaşmanın, demokrasinin geleceğini tehlikeye atan bir mücadeleye sahne olacağını göstermektedir (Graff & Korolczuk, 2022: 2).

Liberal feminizm yıllar boyunca, kadın haklarının insan hakları söylemine dahil edilmesi konusunda belirli bir ilerleme kaydedip, liberal demokrasi yaygınlaşırken, toplumsal cinsiyet ve kadın çalışmalarına olan ilgi de artmaya

bütüncül, eş güdümlü ve etkili işbirliği içeren politikaların hayata geçirilmesidir. Kadına karşı şiddeti bir insan hakkı ihlali ve ayrımcılık türü olarak tanımlayan, bağlayıcı nitelikteki ilk uluslararası düzenlemedir. (<https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/key-facts>)

başlamış ve bu durum kadınların belirli bir öz bilinç kazanmasına katkı sağlamıştır. Özellikle Doğu Avrupa'daki kadınlar, ülkelerinin demokratikleşme sürecine girme görünümünün, kendi konumlarında bir iyileşmeye neden olabileceğini düşünürken, olaylar umulduğu gibi gitmemiştir. Tüm dünyada, toplumsal cinsiyet, çoğulculuk ve demokrasi ile ilgili konularda ses çıkaran insanlar, kendilerini tehlikede hissetmeye başlamış, kürtaj hakkı, cinsellik eğitimi, toplumsal cinsiyet çalışmaları, eşcinsel evlilik ve cinsiyete dayalı şiddeti önlemek amacıyla oluşturulmuş uluslararası anlaşmalar, küresel bir karşıtlık hareketi ile saldırıya uğramıştır. Bunun nedeni, sağ popülistlerin sadece Polonya, Macaristan, Türkiye, ABD ve Brezilya'da hükümet gücünü elde etmesi değil, aynı zamanda göreceli olarak daha zayıf bir dini etkiye maruz kalan ve güçlü bir demokratik geleneğe sahip olan Fransa, Almanya, İsveç ve Birleşik Krallık gibi ülkelerde de, milyonların kalbini fethetmesinden kaynaklanmaktadır. İspanya ve İtalya'da da bazı partiler toplumsal cinsiyet karşıtı bir gündemi takip etmeye başlamış ve bazı milliyetçi platformları kullanarak, kadın ve transeksüel haklarına karşı geniş çaplı kampanyalar düzenlemeye başlamıştır. Bu durum, çoğunlukla 'aile değerlerini korumak' bahanesi altında, dünyanın farklı bölgelerindeki birçok insanın toplumsal cinsiyet ideolojisine karşı mobilize edildiğini göstermektedir (Graff & Korolczuk, 2022: 3).

2000'li yılların ortalarından bu yana çoğunlukla üreme ilgili konularda somutlaşan toplumsal cinsiyet karşıtı hareketler, popülist aktörlerin yaygınlaşması ile farklı kültürlerde ve politik dinamiklerde çeşitli boyutlarda ortaya çıkabilmektedir. Örneğin, Fransa, üremeye yardımcı tedavilerin doğal sınırları ihlal ettiği konusunda güçlü bir tepki ile karşılaşırken, Polonya ve Rusya gibi ülkelerin toplumsal cinsiyet karşıtı hareketliliği ise normal görülmeyen bazı cinsel yönelimlerin şeytanlaştırılması ve aile düzenine odaklanmaktadır. İspanya'daki toplumsal cinsiyet karşıtı söylem ise şiddet karşıtı yasaların aile değerlerine aykırı ögeler içerdiğini savunmaktadır (Graff & Korolczuk, 2022: 6). Öte yandan, İsveç'te toplumsal cinsiyet çalışmalarının meşruluğu dini bir açıdan ele alınmış, bu bölümün akademide bir çeşit kilise görevi görerek, bilimsel olmayan iddialarla gençlerin beynini yıkadığını savunan görüşler ortaya çıkmıştır. Fransa'da ise evlilik konusundaki eşitlik engellenmeye çalışılmakta ve Almanya'da cinsel eğitimle ilgili müfredatın ana hatları değiştirilmektedir. Ülkelerin yerel düzeydeki eylemleri bu minvalde ilerlerken, toplumsal cinsiyet karşıtı hareketin uluslararası düzeydeki yansıması ise İstanbul Sözleşmesi'ne, BM belgelerinde toplumsal cinsiyet kelimesinin kullanılmasına ve Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)'nün cinsellik eğitimi konusundaki standartlarına karşı çıkmak şeklinde görülebilmektedir (Graff & Korolczuk, 2022: 62).

Sağ popülist partilerin çoğu genellikle seçim dönemlerinde, bazı muhafazakar gruplarla müttefik olmakta ve bu ortaklar seçim kazanıldıktan sonra

belirli bir görünüm kazanarak siyasi bir nüfuz elde etmektedir. Böylece sağ popülistler, kendileri özellikle toplumsal cinsiyet karşıtı olmasalar da, ortaklık kurdukları bu grupların toplumsal cinsiyet karşıtı söylemlerinden faydalanarak ve bu söylemi, yozlaşmış elitlere karşı sıradan halkı savundukları yansıması ile birleştirerek toplumsal cinsiyet kötülemesine devam edebilmektedir. Graff ve Korolczuk tarafından, ‘fırsatçı birliktelik’ olarak adlandırılan bu durum, hükümet organlarında, akademide, kültürel kurumlarda ve sivil toplumda, geniş çaplı bir seçkin sınıf değişimine imkan veren; siyasi ittifak, ideolojik sempati ve örgütsel bağları içeren bir dinamiktir. Muhafazakar gruplar, sağ popülistlerin, belirli kurumları, medyayı, kültürü ve sivil toplumu kontrol edebilmek için ihtiyaç duyduğu kadroyu oluşturmaktadır (Graff & Korolczuk, 2022: 7). Bu gruplar da, sağ popülist partileri, politikalarının gelişmesine katkı sağlayabildikleri, yasal değişikliklere müdahil olabildikleri güçlü müttefikler olarak görmektedirler. İki taraf da politik, kültürel ve sosyal alandaki elitlerin tasfiye edilmesini ve liberal aktör ve kurumların, sadece iktidar partisine hizmet edenlerle değiştirilmesini teşvik etmektedir (Kovats & Peto, 2017: 121). Toplumsal cinsiyet karşıtı hareketlilik ve sağ popülizmin birbirinden ayrı iki olgu olduğu kabul edilse de, günümüzdeki küresel politik mücadelenin en güçlü faktörünün, bu iki olgu arasındaki danışıklı dövüş olduğu düşünülmektedir. Bu durum ise sağ popülist partiler ve muhafazakar grupların karşılıklı olarak yarar sağladığı bir ilişki sayesinde kurulmaktadır (Graff & Korolczuk, 2022: 24). Sağ popülizm, Doğu Avrupa’da yeni ortaya çıkan bir hadise olmasa da, sağ popülist partilerin çekirdek bir seçmene hitap edebilmek ve muhaliflerini ötekileştirebilmek için radikal sağ ideolojilerle birleşmesi, son yıllarda görülen bir olgudur. Örneğin 2020 yılı ile beraber, Polonya’daki Hukuk ve Adalet Partisi ve Macaristan’daki Macar Yurttaş Birliği, sınırda olarak kabul edilebilecek popülistlerden çıkmış, güçlü otoriter eğilimlere sahip ve tamamen olgunlaşmış sağ popülist partiler haline gelmişlerdir (Stanley, 2017).

Sağ popülistler, gelenek ve göreneklerine bağlı seçmenin gözündeki ahlaki meşruiyetlerini sağlamlaştırmak ve elit-halk arasındaki çatışmayı ahlaki bir temele oturtabilmek için toplumsal cinsiyet karşıtı retorikten faydalanmaktadır. Toplumsal cinsiyeti kötülemek, siyasi rakiplerin meşruiyetini sarsmak, toplumdaki kutuplaşmayı kamçulamak ve sivil toplum liderlerini yozlaşmış elitler kategorisinde göstermek amaçlı kullanılmaktadır. Bazen bu kötüleme dini ve ahlaki yönden yapılmakta, bazı durumlarda ise toplumsal cinsiyet teorisinin bilimsel olmadığı ve eleştirel düşünceye karşı olduğu vurgulanmaktadır (Graff & Korolczuk, 2022: 7). Sağ popülistlerin, halktan destek görmek amacıyla, toplumsal cinsiyet karşıtlığını kullandığı asıl yöntem ise duyguların sosyolojisi kapsamında değerlendirilmesi gereken bir durum olarak öne çıkmaktadır. Toplumsal cinsiyet karşıtı aktörlerin mağdur ve suçlu ilişkisini tersine çevirmek

adına başvurdukları yöntem, kendilerini liberal kurumların ve politik doğruculuk kıskancındaki serbest konuşma özgürlüğünün mağdurları olduklarına dair yaptıkları vurguda somutlaşır (Wodak, 2015: 64-66). Mağduriyet onuru, hem sağ hem de sola hizmet eden bir politik meşruluk aracı olarak kullanılsa da, sağ kanat bu yöntemi, daha başarılı bir biçimde politik sahnede sunmaktadır (Campell & Manning, 2018). Duyguların sosyolojisine başvurmak, sağ popülistlerin toplumsal cinsiyet karşıtlığı konusunda, insanların öfkesini, korkularını ve güvensizlik duydukları konuları nasıl harekete geçirdiğini ve bu durumu nasıl yozlaşmış elitler illüzyonu üzerinden kullandığını anlamamıza yardımcı olmaktadır. Popülist liderler, çeşitli yöntemleri ve kavramları, sürekli bir anti-elitist bakış açısı üzerinden ifade ederken, kendilerini sıradan halktan birileri gibi yansıtmaya çalışsalar da, Macaristan'dan Orban ve Fransa'dan Le Pen gibi politikacıların çoğu, elit gruba ait insanlardır ve çoğunun çabası aslında, ötekileştirilmiş grubu da dahil ederek kaynakların yeniden dağılımını sağlamaktan ziyade, gücü alıp tekelleştirmek üzerine kuruludur. Bu amaç doğrultusunda mevcut durumdaki elit sınıfın tamamen tasfiye edilmesi gerektiğinden, iş adamları, kamu yöneticileri, askeri liderler, siyasi partilerde veya parlamentoda stratejik pozisyonları elinde bulunduran kişiler ve gruplar, başlıca çıkar grupları, mesleki dernekler, önemli medya kuruluşları, işçi sendikaları ve dini kurumlar gibi siyasi kararları etkileme potansiyeline sahip bir grup tamamen değiştirilmeye çalışılır (Graff & Korolczuk, 2022: 30-36).

Sağ popülistlerin toplumsal cinsiyet karşıtlığını, anti-elitist bir tavırla birleştirerek ve halkın duygularına hitap ederek kullanması, siyasi kutuplaştırma yaratmanın en temel amacını oluşturmaktadır. Bu durum, kozmopolit elitlerin, cinsiyet hiyerarşilerini ve farklılıklarını bulanıklaştırmakla suçlanması ile sağlanır. Burada kastedilen elitler, toplumsal cinsiyet karşıtlığı güdülecek konuya göre yerel veya uluslararası kurumlardan oluşabilmektedir. Aslında, günümüz popülistleri, toplumsal cinsiyet karşıtlığını, ekonomik ve kültürel bazı boyutları birleştirebilmek için bir köprü olarak kullanmaktadır. Bu karşıtlık, kültürel olarak ötekileştirilmiş ve ekonomik olarak dezavantajlı olan grubu, küresel liberal elitlere karşı konumlandırmanın bir yoludur. Toplumsal cinsiyet karşıtlığı, küresel güçlerle mücadelenin önemli bir parçasıdır ve Amerika, Rusya ve AB ile ilişkilerin değişmesi gibi uluslararası siyasetteki taban kaymalarından ve gerilimlerden etkilenmektedir (Graff & Korolczuk, 2022: 54). Kısaca, mevcut atmosferdeki tüm krizler, toplumsal cinsiyet karşıtlığına bağlanabilmekte ve modern dünyanın karmaşıklığı, korkuları, bireyselliği, şiddeti, yozlaşmışlığı ve parçalanmışlığı ile başa çıkabilmek için hep bir ideal geçmişe dönme hayali üzerinde durulmaktadır. Bauman'ın da söylediği gibi, günümüzün ütöpik amaçları, daha iyi bir gelecek kurmaya çalışmak yerine, ideal bir geçmiş yaratmak üzerine kuruludur (Bauman, 2017).

Sağ popülistlerin modern dünyanın krizlerini, toplumsal cinsiyet karşıtlığı üzerinden, duyguları da manipüle ederek kullandığı konulardan biri de aile değerleridir. Toplumsal cinsiyete aykırı olarak değerlendirebilecek birçok görüş ve politika, çoğunlukla aile değerlerini ve çocukları korumak üzerinden yansıtılmaktadır. Bu politikalar, üreme hakları, eşcinsel evlilik, cinsiyete dayalı şiddetin engellenmesi, okullardaki cinsellik eğitimi ve toplumsal cinsiyet çalışmaları üzerinedir. Aile yapısının ve çocukların korunması meselesi, birçok muhafazakar kampanya tarafından geçmişte kullanmış olsa da, toplumsal cinsiyetin günümüzde bu denli yara alması, sağ popülistlerin ailelerin gerçek ihtiyaçlarına ve sıkıntılarına başarıyla değinebilmesinden kaynaklıdır. Muhafazakar aktörler, aile bütünlüğünü yozlaşmış elite karşı koruma söylemini sürdürerek, halkın endişelerinden ve öfkesinden kurnazca faydalanırken, tek başına altı boş olarak değerlendirilebilecek bu söylem, aileyi ve çocukları temel alan sosyal politikaların yürürlüğe sokulması ile desteklenmektedir. Bu vaatler, özellikle muhafazakar bir dünya görüşüne sahip olmadığı halde, bu partileri destekleyen bir kitlenin desteğinin alınması açısından oldukça etkili ve stratejik bir yöntem içerisinde kullanılmaktadır. Böylece sağ popülistler kendilerini sosyal birleşmenin ve sıradan halkın temel savunucusu olarak başarıyla yansıtmaktadırlar. Aileleri ve çocukları korumak üzerinden kamusal politikaların sözü verilerek yürütülen bu bakış açısı, aynı zamanda sağ popülist partilerin ve toplumsal cinsiyet karşıtı organizasyonların iş birliği açısından da önem arz etmektedir (Graff & Korolczuk, 2022: 58-59).

Toplumsal cinsiyet karşıtlığı, neoliberal yaklaşımın başarısızlıklarına ve yanlışlarına karşı, popülist sağın, hem ideolojik hem de ekonomik seviyede bir tepkisi olarak da değerlendirilebilmektedir (Fraser, 2009). Neoliberalizmin kapitalist ekonomik yapıyı destekleyerek parasal sistemi önceliğe alan ve kamu hizmetlerini özelleştiren adımlar atarak serbest piyasa ekonomisinin bu alanlarda etkin olmasına neden olan gelişmeleri, zengin kesimin ayrıcalıklarının artmasına neden olmuştur. Bu gelişmeler, emek piyasasını fakirleştirici etkilere sahiptir. Büyük Buhran'dan sonra görülen en büyük küresel krizlerden biri olan 2008 krizi ile birlikte, temel gıda maddelerine pahalılık nedeniyle ulaşımın zorlaştığı, istihdamın ve kamu harcamalarının azaltıldığı bir atmosferin içinde bulunan ve sıkıntı çeken halkın öfkesi, kötü şartlardan kurtulabilmek için tek ihtimal olduklarını iddia eden popülist liderlere ve partilerine yönlendirilmiştir (Akin, 2019: 32). Neoliberalizmin, sosyal servislerin özelleştirilmesi, yaşama ve çalışma koşullarının güvenceden uzak bir hale getirilmesinin yanında yer alan bazı sosyal ve kültürel etkileri de bireyselliğin uç versiyonlarının ortaya çıkması, cinsiyet ilişkilerinin ve sistemlerinin derinden dönüşmesidir (Fraser, 2009). Popülizm, neoliberalizmin ekonomik etkilerinin yanında, bu tarz sosyal ve kültürel etkilerine de karşıt bir tavır sergilemektedir. Bu tavır, toplumsal cinsiyet karşıtlığı hareketini

kapsayacak meselelerin devamlılığını oluşturmaktadır. Muhafazakarların güncel söylemine göre toplumsal cinsiyet, bireysellik ile bağlantılı ve doğal aile yapısına karşıt bir kavramı ifade etmektedir. Bu kavram, kargaşa, istikrarsızlık, toplum değerlerinin aşınması gibi modern yaşamın karışıklığına işaret etmektedir. Muhafazakarların bu görüşü, sağ popülistlerin dünya algısına ters düşmediğinden, toplumsal cinsiyet karşıtı bir hareketi takip etmeleri pek de zor olmamıştır (Graff & Korolczuk, 2022: 60). Wodak'ın da belirttiği gibi sağ popülizm, ekonomik zorluklar, mülteci krizi ve ahlaki korkularla alakalı gerçek veya hayali tehditler ile gelişen bir ideolojidir (Wodak, 2015). Bu bağlamda, birçok kültürel kaynaktan kulağa gelen yabancı ve tekinsiz tınısı ile toplumsal cinsiyet, muhafazakar ve popülist söylemde, aile kavramının ve sosyal bağların zarar görmesine ve insanların ekonomik olarak sömürülmesine neden olan yozlaşmış elitlerin sebebi olarak gösterilen feminizmin yerini almış görünmektedir (Graff & Korolczuk, 2022: 60).

Sağ popülistlerin liberallerin her zaman uzak durduğu yöntemlerden birini seçerek, siyasette ebeveynlerin duygularını manipüle etmek ve halkın desteğini arkasına alabilmek için oluşturduğu cömert politikalar, çoğunlukla kadınları sadece ailelerine ait özel bir alanda tanımlamak, heteronormatif aile yapısını teşvik etmek ve böylece kültürel değerlere sahip çıkmak üzerine kuruludur (Kourou, 2020: 5). Toplumsal cinsiyet eşitliğine yeni bir dinamizm getiren bu politikalarından bazıları, Macar Yurttaş Birliği'nin 18-40 yaş hamile kadınların ve eşlerinin oluşturduğu her evli çifte, evlerini ve arabalarını alacak miktarda faizsiz borç vermeyi, en az 4 çocuğu olan anneleri gelir vergisinden muaf tutmayı, ve torunlarına bakmaya gönüllü olan büyükannelere teşvik primi sağlamayı kapsayan politikalarıdır (Graff & Korolczuk, 2022: 116). Sağ popülistlerin toplumsal cinsiyet karşıtı söyleme dayanan halkla ilişkiler stratejilerinden biri olan bu politikalar, kadınların bir çalışma hayatı olabileceğini yok sayan, kadınları sadece anne rolüne yakıştıran ve ne kadar çocuk doğurursa devletin o kadar arkasında olacağını vurgulayan bir görüşü yansıtmaktadır. Bu bağlamda, sağ popülist hükümetlerin toplumsal cinsiyet karşıtı politikalarının boyutlarından biri de erkeklik üzerinden değerlendirilebilir. Onlara göre asıl tehlikede olan şey, erkeklerin sosyal konumu ve aile içindeki baba rolleridir (Gökarıksel, Neubert, & Smith, 2019). Sauer'e göre sağ popülizm erkek üstünlüğünü savunan bir kimlik politikasına dayanmakta ve erkeklerin, kadınların eğitilmesi ile birlikte ikincilleşen pozisyonunu ve otoritesini iyileştirmeye çalışan bir çaba içerisinde bulunmaktadır. Bu amaç içerisinde sağ popülizm, geleneksel cinsiyet durumlarını yeniden tesis ederek ve toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlayan politikaları yürürlükten kaldırarak, erkekliğin öz olumlamasına katkı sağlamaktadır. Karizmatik popülist lider, ikincilleştirilmiş erkekliklerin özgüvenini sağlayacağını sözünü vererek, erkeklere destek çağrısında bulunmaktadır (Sauer,

2020: 30).

Sağ popülistlerin, toplumsal cinsiyet karşıtlığını kullandığı yaklaşımlardan bir diğeri, kurumsalcılık ve sömürgecilik karşıtı, bir yerelcilik savunusu üzerine kuruludur. Toplumsal cinsiyet karşıtları kendilerini, yaşayışları ve kültürleri küreselleşme nedeniyle tehlikeye giren insanları sömürgecilere karşı korumaya çalışan kahramanlar olarak görürler. Burada kastedilen sömürgeci grup sadece feministlerden değil, gücü elinde bulunduran seçkin sınıfı kapsayan feministlerden, solculardan, liberal politikacılarından, uluslararası sivil toplum kuruluşlarından, BM'den ve AB'den oluşmaktadır. Seçkin sınıf her zaman küresel, halk ise her zaman yerel düzeyde yansıtılır. Bu bağlamda toplumsal cinsiyet, bir sömürgecilik formudur (Graff & Korolczuk, 2022: 25). Yozlaşmış ve ahlaksız elit kesim, toplumsal cinsiyet ideolojisini masum insanlara yaymaya uğraşan, küresel sermayenin kurumsal açgözlüleridir (Graff & Korolczuk, 2022: 7). Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya çalışan politikalar da, genellikle uluslararası düzeyde faaliyet gösteren seçkin bir sınıfın işidir (Kuhar & Patternotte, 2017: 14). Ülke içinde seyreden LGBTİ gibi marjinal gruplar da, Batı'nın ahlaksızlığını vurgulamak için kullanılmaktadır. Bu görüşe göre ahlaksız Batı toplumunun, toplumsal cinsiyet ideolojisini yaymaya çalışarak yapmak istedikleri arasında, popülasyonu azaltmak da bulunmaktadır (Fantini, 2013). Özellikle Orta ve Doğu Avrupa'da toplumsal cinsiyet karşıtlığı, bu görüşle paralel ilerlemekte ve AB'nin cinsel ve üreme sağlığı konusundaki politikalarına muhalefet etmek amacıyla politik bir strateji olarak kullanılmaktadır (Odzic & Bijelic, 2014). Böylece farklı ülkelerden birçok sağ aktör, toplumsal cinsiyeti sembolik bir birleştirici olarak kullanarak bir araya gelmektedir. Muhafazakarlar ve sağ popülistleri birleştiren noktalar da, doğal farklılıkları yok eden, aileleri, çocukları ve üremeyi tehdit eden ve küresel elitler tarafından dayatılmaya çalışıldığı düşünülen aynı toplumsal cinsiyet kavramıdır (Graff & Korolczuk, 2022: 19-20).

Sağ popülistlerin toplumsal cinsiyet karşıtı söylemlerinin tetikleyicilerinden biri olan kurumsalcılık karşıtı duruşları, daha önce de belirtildiği gibi, halkı, toplumsal cinsiyet değerlerini koruyan AB gibi örgütlere karşı doldurmak için kullanılmaktadır. AB'nin hem kadınların hem de erkeklerin çıkarlarını gözeterek politika yapımına önem vermesi ve toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik girişimlerde bulunması, sağ popülistler tarafından, yozlaşmış elitlerin geleneksel aile yapısını ve toplumun doğal düzenini bozmaya yönelik bir teşebbüsü olarak değerlendirilmektedir. Aynı zamanda, sağ popülistlere göre uluslararası toplulukların dayatmaya çalıştığı bu politikaları uygulamak bir bağımsızlık sorununa işaret etmektedir (Kourou, 2020: 5). Toplumsal cinsiyetçilik her zaman küresel, ona karşıtlık ise her zaman yereldir. Bu nedenle toplumsal cinsiyet karşıtlarının savunduğu değerler her zaman ulusal

egemenlik ve bağımsızlık üzerinedir (Graff & Korolczuk, 2022: 98). Bu bağlamda popülistler, toplumsal cinsiyet karşıtı hareketin dayanak noktalarından birini oluşturan kurumsalcılık karşıtı tavırlarını, yerelcilik savunusu ile de güçlendirmektedir. AB'ye karşı körüklenen şüphecilikte, AB'nin politikalarının ulus-aşırı, kendi ailelerini ve çocuklarını koruyan politikalarının ise ulusal olduğu vurgulanır (Kourou, 2020: 6). Sağ popülistler uluslararası toplumun toplumsal cinsiyet eşitliğini gözeten politikalarına karşılık, politik gündemlerinin merkezine aileleri almakta ve kürtajı engellemek, kadınları evde kalmaya veya evden çalışmaya teşvik ederek ev hanımı sınırından çıkarmamaya uğraşmak, eşcinsel evliliğe karşı çıkmak ve kadın çalışmalarını yasaklamak gibi politikaları, ülkenin bağımsızlık sorununu önlemek adına yürürlüğe soktuklarını savunmaktadırlar. Toplumsal cinsiyet karşıtı sağ popülistlerin, en büyük problemlerden biri olarak gördüğü İstanbul Sözleşmesi ise sıradan insanların geleneklerinin ve aile yaşantısının yanında, yine ulusal bağımsızlığı tehlikeye atan projelerden biri olarak değerlendirilmekte ve toplumsal cinsiyet ideolojisine karşı mücadelenin, Polonya ve Macaristan'da olduğu gibi bir devlet politikasına dönüştürülmesinin en büyük bahanelerinden birini oluşturmaktadır (Kourou, 2020: 6).

Toplumsal cinsiyet karşıtı sağ popülistler, sadece AB'ye değil, sivil toplum kuruluşlarının geneline de karşıdır; çünkü bu kuruluşlar Batı tarafından finanse edilen, sosyalizm sonrası iklimin meyveleridir. Toplumsal cinsiyet eşitliğine destek olan bu tarz örgütler, halk iradesini değil, ülke dışındaki küresel elitlerin çıkarını yansıtmakta ve popülist devlet, bu düşmana karşı halk iradesini ve yerli halkı korumaya çalışan bir kahraman olarak somutlaşmaktadır. Onlara göre, uluslararası toplumun toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik dayatmaya çalıştığı, durumların doğal düzenine karşı çıkan politikalar, geleneksel aile yapısını bozmak istemenin yanında, dünyada eşcinselliği yaymak, doğmamış olanı öldürmek ve nüfus artışını önlemek için yapılan bir plana hizmet etmektedir. Küresel ve liberal güçler, gelişmemiş ülkelerde bir nüfus azaltımı politikası uygulamaya çalışarak kendi ekonomik ve politik pozisyonlarını güçlendirme derdinde olarak görülür. Bu bağlamda BM'nin nüfus politikaları da, kürtaj endüstrisini ve ilaç pazarını kalkındırmaya hizmet etmektedir (Graff & Korolczuk, 2022: 98). Sağ popülistler de halkı bu tarz durumlar için uyardırmaya çalışmakta ve insanların kürtaja karşı olması gerektiğini vurgulamaktadır (Kováts, 2017: 183). Onlara göre kürtaj, popülasyonun sürdürülmesini engelleyen ve ulusun geleceğini tehlikeye atan bir soykırımdır (Beisel & Lipton-Lupet, t.y.: 3).

Sonuç olarak, sağ popülist partilerin, politik çatışmaları ahlaki bir düzleme bağlamak ve siyasi muhaliflerini şeytanlaştırmak amacıyla toplumsal cinsiyet karşıtı ideolojiyi etkinlikle ve titizlikle kullandığı görülmektedir. Sağ popülist görüşe göre toplumsal cinsiyet kelimesi, modern yaşamdaki karmaşayı ve büyük tehlikeyi ifade etmek için kullanılmakta ve moderniteyle alakalı tüm endişeler ve

korkular, aktörlerin işine nasıl geliyorsa öyle yorumlanmaktadır; çünkü popülistlerin amacı, iddia ettikleri gibi halkı güçlendirmek ve onlara politik bir güç bahsetmek değil, gücü kendileri ve toplumsal cinsiyet karşıtı hareketin de dahil olduğu müttetikleri adına tekelleştirmektir. Bunun yanında toplumsal cinsiyet karşıtı retorik, sağ popülistlerin, krizlerin tüm ekonomik, sosyal ve kültürel boyutlarını bir araya getirmesini sağlamış, ve sadece geleneksel toplum, ulus ve aile biçimlerinin kapitalizmin kötülüklerine karşı bir koruma sağlayabileceğine dair inancı yaymasını sağlamıştır. Sağ popülistlerin başarısı, ekonomik açıdan genişleyen adaletsizliği liberal demokrasiye bağlamasının yanısıra, sol kanatın genellikle ekonomik açıdan yansıttığı problemleri ahlakileştirmesi ve şeytanlaştırdığı seçkin kesimin üzerinden yansıtmasıdır. Toplumsal cinsiyet karşıtı retorik de bu ahlakileştirme sürecinin bir uzantısını oluşturmaktadır (Graff & Korolczuk, 2022: 108). Toplumsal cinsiyet ideolojisi, yerel kimliğin kendilerinden korunmaya çalışıldığı göçmenler, uluslararası elitler gibi grupları, toplumdaki problemlerin asıl nedeni olarak göstermek isterken kullanılan bir günah keçisidir (Kuhar & Patternotte, 2017). Sağ popülistlerin hükümetin başına geçtiğinde toplumsal cinsiyet karşıtlığını nasıl devlet politikalarına dönüştürdüğü ve bu sürece nasıl gelindiği ise bir sonraki bölümde Macaristan üzerinden tartışılacaktır.

4. Orban Popülizmi ve Toplumsal Cinsiyet Karşıtlığı: Macaristan Örneği

Son zamanlardaki çeşitli krizlerin bir sonucu olarak, AB üyesi bazı ülkeler arasında AB'nin politikalarına karşıt bir tavır sergileyen popülist partilerin sayısında bir artış görülmüştür (Brack & Startin, 2015). Teorik olarak AB'ye muhalif bir tavır sergileyen popülist partilerin varlığı Merkezi Doğu Avrupa Ülkeleri'nde daha belirgindir. Bu bölgeler, en çok AB yanlısı tutum sergileyen bir halka sahip olsalar da, AB'ye şüpheli yaklaşan partilere oy vermişlerdir. Bu ülkeler, halkının oylarına güvenerek Brüksel'e her fırsatta saldırıya da, AB'nin ekonomik desteğinden faydalanmaya devam etmiştir (Krastev, 2018: 52). Aynı zamanda bu bölge, demokratik değerlerin en çok bozulduğu ülkeleri de içinde barındırır hale gelmiş ve AB karşıtı yeni bir popülizm çeşidi ortaya çıkmıştır. Popülizmin bu versiyonunda AB, sıradan insanlar ve elit karşıtlığı yaratılırken kullanılan elit gruba denk gelmektedir (Csehi & Zgut, 2020: 2).

AB karşıtlığı, AB'nin varlığına tamamen karşı olmak veya AB bütünleşme sürecine, karar alma mekanizmasına ve yönlendirmelerine muhalif bir tutum sergilemek şeklinde görülebilmektedir (Taggart & Szczerbiak, 2004). Popülizmin yeni bir türü olarak kabul edilen AB karşıtı popülizm ise AB karşıtlığına dayanan fikirlerin, popülist dünya görüşü içinde eritilmesiyle ortaya çıkmaktadır. Bu söylemde AB, sıradan halkın karşısında konumlanan elitlerin yerini tutmakta ve

bu kurumun, sıradan halkın iradesine gözünü kapamış, demokratik değerlerden uzak bir yapıda olduğu vurgulanmaya çalışılmaktadır (Reungoat, 2010). Bazı yazarlara göre Doğu Avrupa’da AB karşıtlığının yaygınlaşmasının nedenlerinden bazıları, AB üyeliğine yönelik dönüşüm sürecine dair bir hayalkırıklığı yaşanması, üyeliğe kabul edilmenin sonuçlarının ülkelerin beklentilerini karşılamaması, toplumun kültürel, geleneksel ve dini yapısının kaybedileceğinden korkulmasıdır (Styczyńska, 2017: 141). Aynı zamanda milliyetçilik ve yerelcilik de, Doğu Avrupa bölgesinde, Batı’dan daha farklı bir rol oynamakta; Batı’da bu kavramlar siyasi olarak İslamiyet karşıtı bir söylemle ilerlese de, Doğu Avrupa’daki karşıtlığı etnik kimlikler ve politikaların uyumsuzluğunda değil, tarihsel travmanın ve aşağılanmanın üstesinden gelinmesi düşüncesinde somutlaşmaktadır. Bu noktada temellendirilmesi gereken kültürel yapıya da komünizm geçmişi hizmet etmektedir. Komünist rejime karşı takınılan tavır, sadece popülist partilerin gelişimine yol açmamış, aynı zamanda onların anti-emperyalist ve AB karşıtı tutumlarında, liberalist piyasa, ulusal ve kültürel kimlikleri zedeleyen politikaları eleştirmesi noktasına da bir dayanak oluşturmuştur (Csehi & Zgut, 2020: 4).

AB karşıtı popülizmin görüldüğü Doğu Avrupa ülkelerinden biri de Macaristan’dır. Viktor Orban, hem popülizmi hem de AB ve toplumsal cinsiyet karşıtlığını, anti-emperyalizm söylemini de kullanarak bir araya getiren başbakanlardan biridir. Macaristan ve Orban hükümetinin AB karşıtı popülizminin gelişmesi belirli bir süreç ekseninde gerçekleşmiştir. 2010’da Orban hükümeti göreve gelmeden önce, Macaristan’daki merkez sağ ve sol hükümetlerin hiçbiri neoliberalizmi takip etmekten geri durmamış, ekonomik bağımlılığın ve kamu borçlarının artmasıyla sonuçlanan politikaları uygulanmıştır (Bilgen, 2017). Macar Yurttaş Birliği de seçim kampanyasını çoğunlukla ekonomik anlamdaki neoliberal politikaların bir eleştirisi üzerine kurmuş ve söylemini popülist bir eksen üzerinde yoğunlaştırmıştır (Körösenyi & Patkos, 2017: 328). Macar Yurttaş Birliği seçimleri kazanıp hükümet gücünü elde ettiğinde ise popülist partilerin alışıldık gündemini takip ederek, mevcut anayasanın sıradan halkın iradesini yansıtmadığı gerekçesiyle yeni bir anayasa oluşturmaya girişmiştir. Bunun beraberinde, medya, seçim sistemi, yargı sistemi, merkez bankası, verilerin korunması ve sivil toplum kuruluşları ile ilgili yürürlüğe sokulan kanunlar, AB ve Venedik Komisyonu tarafından eleştirilmiş ve endişe ile karşılanmıştır. Bu eleştirilere karşılık Orban, AB’ye karşı saldırgan ve muhalif tavrını devam ettirmiş ve 1848’te Viyana’nın, 1956’da ise Moskova’nın dayatmalarına izin vermedikleri gibi, bugün de Brüksel’in emirlerine itaat etmeyeceklerini söylemiştir. Bu söylemlerle AB, popülist söylemdeki yozlaşmış elitlerin kurumlarından biri olarak görülmeye başlanmış ve zaman geçtikçe de emperyalist müdahalelerine karşı durulması gereken bir dış organ olarak yansıtılmaya devam

etmiştir. 2012’de Orban, kendi anayasalarını oluşturduklarını söyleyerek, dış güçlerin istenmeyen taslaklarına ve yardımlarına ihtiyaçları olmadığını, yabancıların kendilerini yönetmesine izin vermeyeceklerini belirtmiştir. 2013’te Avrupa Parlamentosu’nun, temel haklar ve yeni bir anayasa taslağını içeren teklifi, Orban tarafından bürokratlar imparatorluğunun ulus devletlere ulaşma çabası olarak değerlendirilmiş ve halkın bu tarz hamlelerden korunması gerektiği bir kez daha vurgulanmıştır. 2018 seçimlerinden sonra ise AB’nin, Macaristan’ın AB üyesi olarak sahip olduğu bazı hakları, hukuk devleti vasfının zarar gördüğü gerekçesiyle askıya alma prosedürünü uygulaması Orban’ın söylemlerini daha da sertleştirmiş ve Brüksel’in özgür ulusları yok ederek bir Avrupa imparatorluğu kurmaya çalıştığını söylemiştir (Csehi & Zgut, 2020: 4).

Orban’ın popülizmi ve AB karşıtı tutumu, toplumsal cinsiyetin, devletin amaçlarına hizmet eden yeni bir düşman olarak kullanılmasını içerse de (Metz, 2015), Macaristan’da toplumsal cinsiyete yönelik tepkiler, Orban hükümete gelmeden önce başlamıştır. Macaristan’da toplumsal cinsiyet ideolojisinden ilk olarak 2008’de lise öğrencilerinin tarih kitaplarında bahsedilmiş, Macar Yurttaş Birliği’nin parlamento üyelerinden biri ise bu durumu, toplumun geleneksel ve cinsel kimliğini kaybedebileceği bir tehlike, kültürel bir yokoluşun başlangıcı ve yaratılmış doğal yapımızın reddedilmesi olarak değerlendirmiştir. Kültürel yokoluş terimi, ilk olarak Papa John Paul II’nin 1995’te yayınladığı yazısının, Macar toplumsal cinsiyet karşıtı yazarlardan biri olan Kuby’nin kitabında bir çevirisinin yer alması ile popüler olmuştur. Toplumsal cinsiyet karşıtı hareketin politik gündemde yer alması ise, 2010’da, sosyalist hükümetin okul öncesi eğitim müfredatı konusundaki yasa değişikliğine verilen tepkiler ile başlamıştır. Bu değişikliğe göre okul öncesi eğitim öğretmenleri, derslerinde kasten toplumsal cinsiyete yönelik basmakalıp yargıları güçlendirecek tavrılardan kaçınacak ve toplumsal cinsiyetin sosyal eşitliğine yönelik önyargıları hafifletmeye çalışacaktır. Bu durum, kiliseler tarafından korkutucu olarak değerlendirilmiş ve muhafazakar sağ Macar Yurttaş Birliği, Haziran 2010’da hükümetin başına geldiğinde, ‘cinsiyet farklılıkları arasındaki ayrımı bulanıklaştırdığı gerekçesiyle’ beklenildiği gibi bu cümleyi müfredattan kaldırmıştır. Bu olaydan sonra toplumsal cinsiyet ideolojisi politik tartışmalarda ve ana akım medyada yer almamaya başlamış, sadece marjinal seslerin duyurabildiği bir ideoloji haline gelmiştir (Kovats & Peto, 2017:117-119).

Macar Yurttaş Birliği ve Hristiyan Demokratik Halk Partisi koalisyonunun 2010’da hükümete gelmesi ile birlikte aile, kadınların cinsel ve üreme hakları ve azınlıktaki gruplarla ilgili milliyetçi ve muhafazakar görüşler dile getirilmeye başlanmıştır. Öncelikle Macaristan hükümetinin yeni anayasası, sadece heteroseksüel evliliklere izin veren ve cinsel yönelime veya kimliğe karşı yapılan ayrımcılığı yasaklayan herhangi bir düzenleme içermeyen bir biçimde

oluşturulmuştur (Vida, 2019: 13). 2011’de, Hristiyan Demokratik Halk Partisi hükümetin kürtaj hakkına karşı tavrını desteklemek amacıyla, kürtajın bir cinayet olduğuna dair bir poster kampanyası yürütmüş ve AB’nin cinsel sağlık ve üreme sağlığı haklarına yönelik dayatmasına karşı düşmanca bir tavır sergilemiştir. AB bu posterlerin kaldırılmasını istese de, 2013’te çocukların yerinin ailelerinin yanı olduğunu vurgulayan ve ebeveynlik konusunda belirli bir görüşü empoze etmeye çalışan başka bir kampanya daha organize edilmiştir. 2012’de ise bir aile koruma yasası yürürlüğe sokularak, herkesin yaşama hakkı olduğuna vurgu yapılmış ve fetüsü korumaya, heteronormatif aile yapısını desteklemeye ve okul müfredatında çocukları ilerideki aile yaşantılarına hazırlayacak düzenlemelere yönelik kararlar alınmıştır (Vida, 2019: 13). Aynı yıllarda, Slovak Psikoposluğu’nun toplumsal cinsiyet eşitliğinin, cinsiyetler arası farkı yok eden bir truva atı olduğu konusunda halkı uyaran yazısı, Macaristan kiliselerinde sesli olarak okunmuştur (Kovats & Peto, 2017: 119). Dini grupların ve Katolik Kilisesi’nin dahil olduğu kürtaj karşıtı kampanyalar, 2012’de AB tarafından sağlanan ve Avrupa’da en yaygın yöntem olarak tercih edilen kürtaj hapı yasaklanmış ve kürtaj ameliyatlarına ulaşım kısıtlanmıştır. Özellikle belirli bir maddi güce sahip olmayan kadınların cinsel ve üreme sağlığına yönelik hizmet alabilmesi, bütçe kesintileri ile zorlaştırılmıştır (Vida, 2019: 15).

Avrupa Parlamento’sunda cinsel sağlık ve üreme sağlığı hakları konusunda sunulan başarısız Estrela raporu ve homofobi ve diğer cinsel kimliklere yönelik ayrımcılığa karşı tartışılan Lunacek raporu nedeniyle, Macaristan’daki toplumsal cinsiyet karşıtlığı 2014’te daha yoğun olarak hissedilmeye başlanmıştır. Eşcinsellerin haklarının artırılmasını, Birliğe üye ülkelerin eşcinsel evlilikleri yasal olarak tanımak zorunda olmasını ve 12 yaşındaki çocukların bile ailelerin haberi olmadan kürtaj yaptırabilmesini içeren raporların Avrupa Parlamentosu’nda konuşuluyor olması, sağ basında yoğun bir eleştiri yağmuruna tutulmuştur. Sağ medyanın bu tarz eleştirileri, ‘toplumsal cinsiyet ideolojisi’ terimini kullanan muhafazakar politikacıların ilgi çekmesini sağlamış, hükümet yetkililerinin Macaristan’ın bu tarz politikaları onaylamayacağına ve kendi bakış açılarını benimseyen ülkelerle bir araya geleceklere yönelik konuşmalar ilgi çekmeye başlamıştır. Ülkedeki toplumsal cinsiyet karşıtı söylem, aynı zamanda muhafazakar bir haber portalı olan Mardiner’in aktiviteleri ile güçlenmiş, burada röportajı ile yer alan toplumsal cinsiyet karşıtı yazar Kubu, toplumsal cinsiyet ideolojisinin uluslararası bir komplo teorisi olduğuna dair insanları uyarmıştır (Kovats & Peto, 2017: 121). Bu duruma muhalif sesler, yayılmaya çalışılan bu inançların yersiz olduğunu göstermeye çalışıyor olsa da, çoğunlukla yetersiz kalmaktadır. Macaristan’da toplumsal cinsiyet karşıtı ideolojinin değişmesi, Macar Yurttaş Birliği’nin önde gelen politikacılarının toplumsal cinsiyet meselesini sadece medyada değil,

günlük hayatta da tartışılabilecek bir kavram haline getirmesi ile şekillenmiştir. 2015'te Macar Yurttaş Birliği'nin yıllık kongresinde konuşma yapan Parlamento Başkanı, kadınların kendilerini gerçekleştirebilecekleri en yüksek formunun çocuk doğurmak olduğunu söylemiş ve Avrupa'daki toplumsal cinsiyet deliliğinden şikayet etmiştir. Devlet sponsorluğundaki muhafazakar bir pop şarkıcısı ise kadınlığın ilk prensibinin çocuk doğurmak ve birine ait olmak olduğuna dair açıklamalarda bulunmuştur. Bu iki açıklama, Macaristan hükümetindeki demokratik çöküşe yönelik korkuların bir göstergesi olarak, ilerleyen günlerde bu görüşe karşı çıkan veya destekleyen bir çok tepkiyi de beraberinde getirmiştir (Kovats & Peto, 2017: 123). 2015'te Orban hükümeti, 'aile dostu düşünme' adını verdiği, aile yanlısı bir dünya görüşünün yaygınlaştırılması ve aile ile ilgili politikaların olumlu sonuçları hakkında halkın bilgilendirmesi amaçlı yeni bir iletişim kampanyası başlatmıştır. Bu kampanya, göçmen krizi ile birlikte rafa kaldırılrsa da, hükümetin toplumsal cinsiyeti yeni bir düşman olarak şekillendirmek ve bu düşmana karşı halk desteğini gözetmek gibi bir amaç güdüldüğünü gözler önüne seren gelişmelerden biridir (Kovats & Peto, 2017: 126). Toplumsal cinsiyet karşıtlığının, kadınları sadece doğurganlık vasfı ile nüfus arttırma amacına yönelik değerlendirerek ve kadınları çocuk doğurmaya teşvik eden politikaları yaygınlaştırarak somutlaştırmak, toplumsal cinsiyet politikalarının aile politikalarına, aile politikalarının da temelde demografik politikalara dönüşmesine neden olmuştur. (Kovats, 2020: 76)

2015'i takip eden dönemde yaşanan göçmen krizi ile ilgili ise Orban, Brüksel'in bütün yasadışı göçmenleri Macaristan'a doldurmaya çalıştığını söylemiş, ve bu kriz ile beraber yansıtmaya çalıştığı 'yozlaşmış elit AB' görüşünü gazete ve billboard kampanyaları ile desteklemiştir. Göçmen ve mülteci krizi ile birlikte, yozlaşmış elitler ve sıradan halk karşıtlığı, gittikçe kimlik temelli bir ayrıştırmaya dönüşmeye başlamıştır. Orban'a göre AB, sadece kendi vatandaşlarını korumaktan aciz olmakla kalmamış, yabancıları Avrupa'ya sokmak için dolaplar çevirmeye başlamıştır. Onun için AB, Avrupa demokrasisinin eski kurallarına bağlı kalmalı ve halkın iradesini yansıtmalıdır (Csehi & Zgut, 2020: 8). Orban'ın popülist, ırkçı ve totaliter öğeler içeren göçmen politikasının ise nefret ve biyopolitikaya dayanan bir kampanyadan ileri geldiği düşünülmektedir. Orban hükümeti göçmenleri, biyopolitik objeler olarak yansıtmış ve onlara insani yardım sağlamayı reddetmiştir. Onlara karşı biyopolitik bir kampanya yürüterek, 'mülteci' kelimesi yerine özellikle 'göçmen' kelimesini kullanmayı tercih etmiş ve 'göçmenlerin' Macaristan'a yönelik ekonomik amaçları olduğuna dikkat çekmek istemiştir. Sırbistan ve Hırvatistan sınırına çektiği dikenli teller de, biyopolitik nefretinini ve yabancı düşmanlığının bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir (Antal, 2019: 116-118). Orban'ın toplumsal cinsiyet karşıtlığına yönelik kampanyaları da, benzer bir biçimde biyopolitik öğeler

içermektedir.

2018’te Orban, imzaladığı bir kararname ile üniversitelerde toplumsal cinsiyetle ilgili akademik çalışmaları yasaklamış ve halihazırda bu bölümlerin öğrencisi olanların mezuniyetinden sonra yeni öğrenci alınamayacağına karar vermiştir. Hükümet bu bölümlere artık mali destek sağlamak istemediklerini belirtmiş, Başbakan Yardımcısı Zsolt Semjen, yaptığı bir açıklamada, toplumsal cinsiyet çalışmalarının üniversitelerde yeri olmadığını, çünkü bu çalışmaların bir bilim dalını değil bir ideolojiyi yansıttığını söylemiştir (Euronews, 2018). Toplumsal cinsiyet karşıtlarının özellikle üniversitelere odaklanması, sadece üniversitelerin toplumsal cinsiyet öğretilerini yaydığını düşünmeleri değil, aynı zamanda mevcut entelektüel elitlerin tasfiye edilmek istenmesi nedeniyledir. Toplumsal cinsiyet karşıtları, toplumsal cinsiyet ve kadın çalışmalarının sadece akademik meşruluğunu sorgulamakla kalmaz, cinsiyet farklılıkları konusunda ve bilimsel biyolojik gerçekliğin sağduyusu ışığında, bu kavramın bilimsel olmadığını iddia ederler. Bu eğilim, genel olarak, tüm uzmanlar, akademik kurumlar ve entelektüel otoriteler konusunda derinden şüphe duyan günümüz sağ popülistleri tarafından paylaşılmaktadır. Birçok ülke kadın çalışmalarına hem gerçek bilimi ve tarafsızlığı savunmak hem de yetersiz akademik üretime vurgu yapmak suretiyle saldırmaktadır. Macaristan’daki sağ popülist hükümet de benzer odak noktalarını takip etmiş ve bu bölümlerin mezunlarına herhangi bir iş imkanı sağlamadığını da belirtmiştir (Graff & Korolczuk, 2022: 61-62). 2020’de ise Macaristan’ın 2014’te imzaladığı, kadına karşı ve aile içi şiddeti önlemeye yönelik İstanbul Sözleşmesi’nden çekilme kararı alınmıştır. AB’nin kadınlara, sırf kadın oldukları için uygulanan şiddeti engellemek konusunda ele aldığı ilk belge olan İstanbul Sözleşmesi, devletleri kadına yönelik şiddeti engellemek adına önlemler almaya, şiddet kurbanı kadınları korumaya ve bu suçu işleyenleri yargılamaya mecbur etmektedir. Macar politikacılar, ülkelerinin hukuki sisteminin kadınları korumak konusunda yeterli yasal korumayı sağladığını, bu nedenle İstanbul Sözleşmesi’nin gereksiz olduğunu savunsalar da, erkekler ve kadınlar arasındaki eşitsiz güç ilişkilerinden doğan şiddeti önlemeye çalışan bu sözleşme, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması hususunda büyük bir önem teşkil etmektedir. Bu bağlamda Orban hükümeti, Macaristan’ı, toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda en kötü faaliyet gösteren ülkelerden biri haline getirmiş ve kadına karşı şiddet olayları yaygınlaşmaya başlamıştır. Hükümete göre ise İstanbul Sözleşmesi’nin, kadınların ve erkeklerin cinsiyete dayalı toplumsal rollerini reddetmesi Macar kültürüne ve geleneklerine, toplumsal cinsiyet tabanlı göç talepleri konusundaki hususları da Macaristan’ın göç politikası ile uyuşmamaktadır (Nagy, 2020: 19-20).

2021’e gelindiğinde ise LGBTİ haklarını kısıtlayan düzenlemeleri nedeniyle AB, Macaristan hakkında suç duyurusunda bulunmuş ve eşcinsellerin

bazı alanlara girememesini ve eşcinsellikle ilgili içeriklerin yasaklanmasını eleştirmiştir (DW, 2021). AB'nin tepkisi üzerine Macaristan, eşcinsellik yasasını referanduma götürme kararı almış ve Orban, halka, referandumda sorulacak olan, 'Ebeveynlerin rızası olmadan reşit olmayan çocuklar için okullarda cinsel yönelim dersleri verilmesini destekliyor musunuz? Reşit olmayan çocuklar için cinsiyet değiştirme operasyonu tanıtımı yapılmasını destekliyor musunuz? Reşit olmayan çocukların da cinsiyet değiştirme hakkına sahip olmasını destekliyor musunuz? Çocukların gelişimini etkileyen cinsel içeriklerin herhangi bir kısıtlama olmadan medyada gösterilmesini destekliyor musunuz? Cinsiyet değiştirme tanıtımı yapan görüntülerin medyada yayınlanmasını destekliyor musunuz?' gibi sorulara hayır cevabını vermesi çağrısında bulunmuştur (Euronews, 2021).

Evrensel insan haklarının gözetilmesi konusundaki ana koruyucu sayılan AB, Avrupa içinde ve dışında insan haklarının ve demokratik yapının temel savunucusu olarak görülmektedir. AB'nin gelişimi konusunda önemli bir rol oynadığı bir diğer nokta ise toplumsal cinsiyet eşitliğinin çeşitli politikalar ve kanunlar ile yaygınlaştırılmasıdır. Uluslararası ve Avrupa İnsan Hakları Hukukuna ve bu çerçevede oluşan içtihadı göre kadınların cinsel sağlık ve üreme sağlığı hakları, insan hakları çerçevesinde değerlendirilmekte ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması konusunda hayati bir rol oynamaktadır. Bu haklar, uluslararası antlaşmalar ile korunmaya çalışılmakta ve AB üyelerinin bu standartları sağlama gerekliliği de zorunlu tutulmaktadır. AB ülkelerinin her biri, kadınlara ulaşılabilir, düşük maliyetli ve kaliteli bir cinsel sağlık ve üreme sağlığı imkanı sağlamak zorundadır. Ancak, AB'nin 2008'deki ekonomik krizle beraber çeşitli kemer sıkma politikaları uygulaması sırasında, karar verme mekanizmasının yasal olarak seçilmiş hükümetlerden, AB'nin bürokratik kurumlarına kaydırılarak demokrasiye aykırı bir durum oluşturulması ve AB'nin daha çok ekonomik politikalara odaklanması, toplumsal cinsiyetle ilgili konuların sosyal ve politik amaçlarını rafa kaldırılmıştır. AB'nin demokrasiye aykırı olarak değerlendirilen bu müdahalesi, üye ülkelerin birçoğunun AB'ye şüpheli bir biçimde yaklaşmasına neden olmuştur. Bu durum da, genellikle toplumsal cinsiyet karşıtı hareketler ile beraber görülen sağ popülist ideolojinin yaygınlaşmasına yol açmış, kadınlar, eşcinseller ve trans bireyler ile ilgili hakların gelişimine ve okullarda toplumsal cinsiyet ve cinsellik ile ilgili konuların varlığına muhalif bir duruş sergilenmeye başlanmıştır. Bu hareketler hem Fransa, Almanya ve Avusturya gibi demokratik olarak gelişmiş ülkelerde, hem de sosyalist geçmişe sahip Polonya ve Macaristan gibi daha zayıf demokratik bir temele sahip ülkelerde eşzamanlı olarak görülmüştür (Vida, 2019: 13). Macaristan'da ulus düşüncesi, dış güçlerin tehlikelerine karşı bir kuvvet olarak yansıtılmış ve AB'nin bir üyesi ve müttefiki olma durumunun bu ulusal birliğin önceliklerini yabana atmaması gerektiği savunulmuştur. Milliyetçiliğe dayanan bu söylem, geçmiş

komünizm tecrübesi ile de desteklenmiştir (Bozoki, 2012: 650).

Görüldüğü üzere Macaristan, sağ popülist söylemini, çeşitli muhafazakar grupların da yardımı ile toplumsal cinsiyet karşıtlığı ile desteklemiş ve şeytanlaştırdığı toplumsal cinsiyet kavramını, AB'ye muhalif bir tutum sergilemek adına da kullanmıştır. Bu durum, toplumsal cinsiyet ile ilgili meseleleri göz ardı ederek demokrasi ve siyaset konusunda ciddi bir biçimde düşünmenin artık mümkün olmamasını beraberinde getirmiştir (Graff & Korolczuk, 2022: 4). AB karşıtı sağ popülistlerin, demokratik değerlere zarar vermekte ve halkı toplumsal cinsiyet kavramına düşman etmekte ne kadar başarılı olabileceği ve bu durumun hem kadınlar hem de azınlık grupların haklarına nasıl etki etmeye devam edeceği ise ilerleyen zamanlarda anlaşılabilir.

5. Sonuç

Bu çalışma, popülizm ve toplumsal cinsiyet karşıtlığının birbirine nasıl bağlandığını açıklamış ve bu ilişkiyi Macaristan'ın siyasi atmosferi üzerinden değerlendirerek örneklendirmeye çalışmıştır. Çalışmanın ana argümanı, hükümete gelen sağ popülist partilerin, çeşitli amaçları doğrultusunda günah keçisi ilan edecek ve suçlanacak bir kavram bulması gerekliliğinde toplumsal cinsiyete tutunmaları ve her türlü karşıtlığı bu kavram üzerinden kuruyor olmalarıdır. Bu bağlamda sağ popülistler toplumsal cinsiyet karşıtlığı güdecekleri konuları, sömürgecilik, yerlilik, milliyetçilik, muhafazakarlık, anti-kurumsalcılık, anti-liberalizm ve bireysellik karşıtı söylemlerle beraber kullanmaktadır.

Toplumsal cinsiyet meseleleri, günümüz politikalarında farklılıkların tanımlanması bağlamında kullanıldığından, siyasetten ayrı değerlendirilememektedir. Söylemlerin ahlaklaştırılması ve dini gruplardan alınan destek ile beslenen toplumsal cinsiyet karşıtı söylem, sağ popülistlerin bir hegemonya oluşturmak için ideolojik ve etkili olarak kullandığı bir araç olarak, son dönemlerde yaygınlaşmaya başlamıştır. Toplumsal cinsiyet karşıtı hareket, sağ popülizmin kendini uluslararası düzeyde sağlamlaştırması amacıyla önemli bir rol oynamıştır. Bu sağlamlaştırma süreci, neoliberalizmin yarattığı endişe ve öfkenin kullanılmasıyla işlemiştir. Neoliberalizmin problemleri, sosyo-ekonomik bir terminolojiden, adaletsizlik ve tüketim gibi olgulardan yansıtılabileceği halde, kapitalizmin kazananları olan elitlerin, ahlaki açıdan yozlaştırdığı toplumun insanların korunmaya muhtaç olduğu düşüncesi ile vurgulanmış, duyguların sömürülmesi yöntemi ile sağ popülist siyasetçilerin çeşitli amaçları doğrultusunda kullanılmıştır. Popülistlerin duyguların siyasetini kullanarak, çeşitli kampanyalar ile yansıtmaya çalıştığı bozuk dünya düzeni ise çoğunlukla, yalanlara ve aldatmacalara dayandırılmaktadır. Kadın ve çocuk yüzlerinin kullanıldığı, vicdanlara hitap eden afişler ve reklam kampanyaları, olduğundan farklı bir atmosferin yansıtılması amacıyla kullanılmaktadır. Dünyadaki temel krizlerin baş nedeni olarak yansıtılan seçkin sınıf, toplumsal cinsiyet karşıtı retorik ile birlikte

feministleri, eşcinselleri, toplumsal cinsiyet savunucularını da kapsar hale gelmiştir. Sağ popülistlerin yansıttığına göre bu topluluk, sıradan insanların sıradan bir yaşam sürmesini engellemektedir. Sağ popülistler, sıradan insanlara bu durumu değiştirmek ve kendilerini koruyabilmeleri için bir seçenek sunmakta, iyi bir eş, iyi bir ebeveyn olarak ve yozlaşmanın temsili olan bu gruba karşı çıkarak iyi bir geleceğe sahip olabilmelerinin sözünü vermektedir. Neoliberal elitlere karşı olan bu hareket, patriarkayı sağlamlaştırmaya ve neoliberalizmin getirdiği bireysellekle zayıflamış olan erkekliği geri getirmeyi amaçlamaktadır. Dünyadaki popülizm rüzgârı ile tehlikeye giren demokratik değerler ve liberalizm, toplumsal cinsiyet karşıtı hareketin söylemlerini de kapsamaktadır (Graff & Korolczuk, 2022).

Bu çalışmada, AB karşıtı popülist tavrına ek olarak toplumsal cinsiyet karşıtlığı güden ve bunu İstanbul Sözleşmesi'nden çekilmek, kadının toplumdaki pozisyonunu sadece annelik açısından değerlendiren aile politikalarını devreye sokmak, LGBTİ haklarını tanımamak ve toplumsal cinsiyet çalışmalarını yasaklamak gibi eylemlerle somutlaştıran Macaristan'ın Orban hükümeti ele alınmıştır. Popülist Orban hükümetinin, aynı çizgide ilerleyen dünyadaki diğer örneklerini takip ederek, toplumsal cinsiyet ideolojisini, kendi gücünü sağlamlaştırmaya yönelik düzenlemeleri yürürlüğe sokabilmek adına bir sembol olarak kullandığı ve ülkedeki toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik gelişmeleri tersine çevirmek üzerine adımlar attığı görülmektedir. Temelde yerelcilik ve göçmen karşıtlığını kullanarak, AB politikalarını ulusal düzeyde uygulamayı bir bağımsızlık problemi haline getiren Orban hükümeti, AB'nin toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik politikalarını uygulamayı da çeşitli bahanelerle reddetmekte ve AB'yi saf halka karşı konumlanan ve onların çıkarlarını gözetmeyerek küresel elitlerin domine ettiği bir sisteme hizmet eden bir kurum olmakla suçlamaktadır. Popülizmin temel karşıtlığının konumlandığı bu söylem, halkın çıkarına hizmet etmeyen ve toplumsal cinsiyet eşitliğine aykırı kabul edilen politikaların, muhafazakar bazı grupların desteği alınarak ve halkın duygularını manipüle eden kampanyalar kullanılarak yaygınlaştırılması hususuna da hizmet etmektedir.

Toplumsal cinsiyet karşıtı aktörler, bugün, sağ popülistler ile bir araya gelmekte ve aile değerlerini korumak bahanesi altında kadınların haklarını gasp etmeye çalışmaktadır. Cinsellik eğitimi, kürtaj, İstanbul Sözleşmesi'nin iptali, LGBTİ topluluğuna saldırı gibi yöntemler kullanan bu hareket, kültürel, dini ve ideolojik bağlamda farklı olabilen birçok aktörü, uluslararası düzeyde birbirine bağlar hale gelmiştir. Mudde'nin söylediği gibi popülizm, zayıf temelli bir ideoloji olduğundan (Mudde, 2004), farklı ideolojik desteklere ihtiyaç duymakta ve bu desteği, muhafazakar gruplar ile girdiği faydacıl ortaklıkta toplumsal cinsiyet karşıtı hareketi benimsemekte bulmaktadır. Toplumsal cinsiyet karşıtlığı, popülist söyleme oldukça uygun olduğundan, popülistlerin kendine etkili bir temel

bulduğu söylenebilmektedir.

KAYNAKÇA

Akın, A. Z. (2019). Neoliberalizmin Etkisinde Sağ Popülizmin Yükselişi: ABD, Macaristan ve Fransa Örnekleri. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 5(1), 27-39.

Antal, A. (2019). *The Rise of Hungarian Populism: State Autocracy and Orban Regime*. Bingley: Emerald Publishing.

Arato, A. (2016). *Post Sovereign Constitution Making: Learning and Legitimacy*. Oxford: Oxford University Press.

Bauman, Z. (2017). *Retrotopia*. Cambridge: Polity.

Beisel, N., & Lipton-Lupet, S. (tarih yok). *Appropriating Aushwitz: The Holocaust as Analogy and Provocation in the ProLife Movement* (Erişim:22.10.2021)

<https://www.asanet.org/sites/default/files/savvy/sectionchs/documents/beisel.pdf>

Bilgen, E. (2017). *Macaristan: Liberalizm - Otoriteryanizm Kavgasından Demokrasi Çıkar mı? Birikim Dergisi*: (Erişim: 22.10.2021)

<https://birikimdergisi.com/haftalik/8339/macaristan-liberalizm-otoriteryanizm-kavgasindan-demokrasi-cikar-mi>

Bozoki, A. (2012). Occupy the State: The Orban Regime in Hungary. *Debatte: Journal of Contemporary Central and Eastern Europe*, 19(3), 649-663.

Brack, N., & Startin, N. (2015). Introduction: Euroscepticism, from the margins to the mainstream. *International Political Science Review*, 36(3), 239-249.

Cain, S. (2020). *Writers, Actors and Directors Call for End to Homofobia in Poland in Open Letter*. (Erişim: 19.10.2021)

<https://www.theguardian.com/books/2020/aug/18/writers-actors-directors-call-end-to-homophobia-in-poland-in-open-letter>

Campell, B., & Manning, J. (2018). *The Rise of Victimhood Culture: Microaggressions, Safe Spaces, and the New Culture Wars*. Cham: Palgrave

Macmillan.

Council of Europe. (tarih yok). *Key facts about the Istanbul Convention*. (Erişim: 25.10.2021) <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/key-facts>

Csehi, R., & Zgut, E. (2020). 'We Won't Let Brussels Dictate Us': Euroseptic Populism in Hungary and Poland. *European Politics and Society*, 1-16.

Dassonville, R., & Hooge, M. (2018). Indifference and Alienation: Diverging Dimensions at Electoral Dealignment in Europe. *Acta Politica*, 53(1), 1-23.

DW. (2021). *Avrupa, Macaristan ve Polonya İçin Düğmeye Bastı*. (Erişim: 29.09.2021) <https://www.dw.com/tr/ab-macaristan-ve-polonya-için-düğmeye-bastı/a-58279533>

Euronews. (2018). Macaristan Toplumsal Cinsiyetle İlgili Akademik Çalışmaları Yasakladı. (Erişim: 29.09.2021) <https://tr.euronews.com/2018/10/17/macaristan-toplumsal-cinsiyetle-ilgili-akademik-calismalari-yasakladi>

Euronews. (2021). *Macaristan AB tepkisi üzerine eşcinsellik yasasını referanduma götürüyor*. (Erişim: 29.09.2021) <https://tr.euronews.com/2021/07/21/macaristan-ab-tepkisi-uzerine-escinsellik-yasas-n-referanduma-goturuyor>

Fantini, A.-M. (2013). *Europe's Cassandra*. (Erişim: 29.09.2021) <https://www.catholicworldreport.com/2013/08/14/europes-cassandra/>

Finchelstein, F. (2019). *Faşizmden Popülizme*. (A. Karatay, Çev.) İstanbul: İletişim.

Flinders, M. (2012). *Defending Politics: Why Democracy Matters in the 21st Century*. New York: Oxford University Press.

Fraser, N. (2009). *Feminism, Capitalism and the Cunning of History*. (Erişim:28.09.2021) <https://newleftreview.org/issues/II56/articles/nancy-fraserfeminism-capitalism-and-the-cunning-of-history>

Gökarıksel, B., Neubert, C., & Smith, S. (2019). Demographic Fever Dreams: Fragile Masculinity and Population Politics in the Rise of Global Right. *Signs*:

Journal of Women in Culture and Society, 44(3), 561-587.

Graff, A., & Korolczuk, E. (2022). *Anti-Gender Politics in the Populist Moment*. New York: Routledge.

Hennig, A. (2018). Political Genderphobia in Europe: Accounting for Right-Wing Political-Religious Alliances against Gender-Sensitive Education Reforms since 2012. *Zeitschrift für Religion, Gesellschaft und Politik*, 2(2), 193-219.

Kantola, J., & Lombardo, E. (2019). Populism and Feminist Politics: The cases of Finland and Spain. *European Journal of Political Research*, 1108-1128.

Kourou, N. S. (2020). Right-Wing Populism and Anti-Gender Movements: The same Coin with Different Faces. *Policy Brief* (68), 1-9.

Kováts, E. (2017). The Emergence of Powerful Anti-Gender Movements in Europe and the Crisis of Liberal Democracy. M. Köttig, R. Bitzan, & A. Petö (Eds.), *Gender and Far Right Politics in Europe. Gender and Politics*. London: Palgrave Macmillan, 175-189.

Kovats, E. (2018). Questioning Consensuses: Right-Wing Populism, Anti-Populism and the Threat of 'Gender Ideology'. *Sociological Research Online*, 1-11.

Kovats, E. (2020). Post-Socialist Conditions and the Orbán Government's Gender Politics between 2010 and 2019 in Hungary. G. Dietze, & J. Roth (Eds.), *Right-Wing Populism and Gender: European Perspectives and Beyond*. Bielefeld: Transcript Verlag, 75-100.

Kovats, E., & Peto, A. (2017). Anti-Gender Discourse in Hungary: A Discourse without a Movement? R. Kuhar, & D. Patternotte (Eds.), *Anti-Gender Campaigns in Europe*. London: Rowman & Littlefield, 117-132.

Körösenyi, A., & Patkos, V. (2017). Liberal and Illiberal Populism. The leadership of Berlusconi and Orban. *Corvinus Journal of Sociology and Social Policy*, 8(3), 315-337.

Krastev, I. (2007). *The Populist Moment: The Elites vs. The People*. (Erişim:01.10.2021) <https://www.eurozine.com/the-populist-moment/>

Krastev, I. (2018). Eastern Europe's Illiberal Revolution. *Foreign Affairs*, 97(3), 49-56.

Kuby, G. (2011). *Gender Mainstreaming-A Cultural Revolution*. (Erişim: 02.10.2021) <https://pravoslavie.ru/45587.html>

Kuhar, R., & Patternotte, D., (Eds.) (2017). *Anti-Gender Campaigns in Europe: Mobilizing Against Equality*. London: Rowman & Littlefield.

Mair, P. (2013). *Ruling the Void: The Hollowing of Western Democracy*. London: Verso.

Mayer, S., & Sauer, B. (2017). 'Gender Ideology' in Austria: Coalitions around an Empty Signifier. R. Kuhar, & D. Patternotte (Dü) içinde, *Anti-Gender Campaigns in Europe* (s. 23-40). London: Rowman & Littlefield.

Mbembe, A. (2016). *The Age of Humanism is Ending*. (Erişim Tarihi: 02.10.2021) <https://mg.co.za/article/2016-12-22-00-the-age-of-humanism-is-ending/>

Metz, T. R. (2015). Movement Entrepreneurship of an Incumbent Party: The Story of Hungarian Incumbent Party Fidesz and Civil Cooperation Forum. *Intersections: Eastern European Journal for Society and Politics*, 81-100.

Mudde, C. (2004). The Populist Zeitgeist. *Government and Opposition*, 39(4), 541-563.

Mudde, C. (2018). *Populism in the Twenty-First Century: An Illiberal Democratic Response to Undemocratic Liberalism*. (Erişim Tarihi: 15.02.2019) <https://publicseminar.org/essays/populism-in-the-twenty-first-century/>

Mudde, C., & Kaltwasser, C. R. (2017). *Populism: A Very Short Introduction*. New York: Oxford University Press.

Mueller, J.-W. (2016). *What is Populism?* Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Nagy, A. (2020). The Non-Ratification of the Istanbul Convention – Gender Inequality in Hungary. *V4 Human Rights Review*, 2(3), 19-22.

Odzic, A., & Bijelic, N. (2014). *Neo-Conservative Threats to Sexual and*

Reproductive Health & Rights in the European Union. CESI.

Reungoat, E. (2010). Anti-EU Parties and the People: An Analysis of Populism in French Euromanifestos. *Perspectives on European Politics and Society*, 11(3), 292-392.

Sauer, B. (2020). Authoritarian Right-Wing Populism as Masculinist Identity Politics. The Role of Affects. G. Dietze, & J. Roth (Dü) içinde, *Right-Wing Populism and Gender* (s. 23-40).

Spierings, N., & Zaslove, A. (2015). Gendering the vote for populist radical-right parties. *Patterns of Prejudice*, 49(1-2), 135-162.

Stanley, B. (2017). Populism in Central and Eastern Europe. C. R. Kaltwasser, P. Taggart, P. O. Espejo, & P. Ostiguy (Eds.), *Oxford Handbook of Populism* (s. 140-160). Oxford: Oxford University Press.

Styczyńska, N. (2017). Eurosceptic Parties in the Central and Eastern European Countries. B. Leruth, N. Startin, & S. Usherwood (Eds.), *The Routledge Handbook of Euroscepticism* (s. 139-154). London: Routledge.

Taggart, P., & Szczerbiak, A. (2004). Contemporary Euroscepticism in the party systems of the European Union candidate states of Central and Eastern Europe. *European Journal of Political Research*, 43(1), 1-27.

Tidey, A. (2020). *Romania gender studies ban: Students slam new law as going 'back to the Middle Ages'*. (Erişim Tarihi: 02.10.2021) <https://www.euronews.com/2020/06/17/romania-gender-studies-ban-students-slam-new-law-as-going-back-to-the-middle-ages>

Vida, B. (2019). New Waves of Anti-Sexual and Reproductive Health and Rights Strategies in the European Union: The Anti-Gender Discourse in Hungary. *Sexual and Reproductive Health Matters*, 27(2), 13-16.

Wodak, R. (2015). *The Politics of Fear: What Right-Wing Populism Discourses Mean*. London: Sage.

ARAP BAHARI SONRASI TÜRKİYE’NİN SURIYELİLERE YÖNELİK GÖÇ POLİTİKALARI: AVRUPA BİRLİĞİ’NİN BAKIŞ AÇISI

Hakan ÖZDEMİR*
Uğuray UĞURLUDOĞAN**

ÖZ

Bu çalışmanın sorunsalını, Türkiye’nin Suriye krizi sonrasında gerçekleşen kitlesel göç hareketliliğine yönelik politikalarında Avrupa Birliği’nin etkisi teşkil etmiştir. Bu bağlamda öncelikle Suriye krizi sonrasında Türkiye’nin ve Avrupa Birliği’nin Suriyelilere yönelik göç politikaları ele alınmıştır. Akabinde Türkiye’nin Suriyelilere yönelik göç politikaları, Avrupa Birliği açısından değerlendirilmiştir. Kapsamı kısaca bu şekilde ifade edilebilen çalışmada, Türkiye’nin Suriye krizi sonrasındaki göç politikalarında çeşitli etkileri olan AB’nin, “tampon bölge” olarak gördüğü Türkiye üzerinden düzensiz göçü önleyerek göç kontrolünü “dışsallaştırma” yoluna gittiği varsayılmıştır. Çalışmanın sonunda, Türkiye’nin Suriyelilerin yasal statüsünü düzenlemek, ihtiyaçlarını karşılamak ve Suriye krizinin yol açtığı güvenlik tehdidini önlemek amacıyla önemli adımlar attığı, çok büyük mali külfetleri karşıladığı sonucuna varılmıştır. Avrupa Birliği’nin de Türkiye’nin Suriyelilere gösterdiği misafirperverlikten ve insani yaklaşımından dolayı hoşnut olduğu görülmüştür. Ancak bu dönemde Avrupa Birliği’nin Türkiye’ye verdiği taahhütleri gereği gibi yerine getirmemesinden ve Suriye’de yaşanan insanlık krizine gereken önemi göstermemesinden dolayı, ikili ilişkilerin sancılı bir sürece girdiği saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arap Baharı, Avrupa Birliği, Göç, Suriye, Türkiye.

* İnönü Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

(hakan.ozdemir@inonu.edu.tr) <https://orcid.org/0000-0001-8973-1608>

**Doktora Öğrencisi, İnönü Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

(ugurludogan.u@gmail.com) <https://orcid.org/0000-0002-6465-4017>

YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi, C. XIV, No. 2, (Ekim 2021)

Geliş Tarihi: 15.07.2021

Kabul Tarihi: 07.10.2021

Bu makaleden alıntı yapmak için: Özdemir, H. Ve Uğurludoğan, U. (2021, Ekim). Arap Baharı Sonrası Türkiye’nin Suriyelilere Yönelik Göç Politikaları: Avrupa Birliği’nin Bakış Açısı. *YDÜ SOSBİLDER*, 14(2), 162-196.

ABSTRACT

**TURKEY'S MIGRATION POLICIES REGARDING SYRIANS AFTER THE ARAB SPRING:
THE PERSPECTIVE OF THE EUROPEAN UNION**

The problematic of the present study was the effects of the European Union on the policies of Turkey towards mass migration after the Syrian crisis. Firstly, the migration policies of Turkey and the European Union regarding the Syrian refugees after the Syrian crisis were discussed in this context. Then, the migration policies of Turkey regarding Syrians were evaluated in terms of the European Union. The scope of this study assumes that the EU's various effects on the migration policies of Turkey in the post-Syrian crisis had progressed for "externalizing" the control over migration by preventing irregular movement through Turkey as the EU considered Turkey as a "buffer zone". It is concluded at the end of the study that Turkey took important steps to regulate the legal status of Syrians, to cover their needs, to prevent the security threat caused by the crisis itself, and therefore faced a huge financial burden. It was also found that the European Union was also pleased with the hospitality and humanitarian approach of Turkey towards the Syrians. However, because of the fact that the European Union did not fulfill its commitments to Turkey properly, and did not give due importance to the humanitarian crisis in Syria, it was determined that the bilateral relations had gone through a painful process.

Keywords: *The Arab Spring, European Union, Migration, Syria, Turkey.*

1. Giriş

2010 yılında Tunus'ta başlayan, kısa sürede birçok Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkesini etkisi altına alan Arap Baharı süreci; kimi ülkelerde iktidarların çeşitli reform düzenlemelerini hayata geçirmesiyle nihayete ermişken, kimilerinde iktidar ve rejim değişikliklerini beraberinde getirmiştir. Arap Baharı'ndan en fazla etkilenen ülkelere biri olan Suriye'de ise beklenenin aksine rejim değişikliği gerçekleşmediği gibi, yaşanan karmaşa ve iç savaşta ağır insan hakları ihlalleri ortaya çıkmıştır. Ülkede siyasi istikrardan ümidini kesen ve iç savaştan kaçmak isteyen Suriyeliler, başta komşu ülkeler olmak üzere farklı ülkelere sığınmışlardır. Kuşkusuz Suriye krizinin başından itibaren açık kapı politikası izleyen Türkiye, bu göç dalgasından en fazla etkilenen ülke olmuştur. Başlangıçta Suriye krizinden kaynaklı göç hareketlerine kayıtsız kalan ve yapılan uyarıları dikkate almayan Avrupa Birliği (AB), 2015 yılından itibaren sınır ülkelerinin maruz kaldığı yoğun göçlerden ve Akdeniz'de yaşanan elim bot facialarından dolayı harekete geçmek zorunda kalmıştır. Bu bağlamda AB, öncelikle Kuzey Afrika'daki üçüncü ülkelerle ve akabinde daha geniş bir coğrafi alanda, daha çeşitli ve yüksek bütçeli finansal vasıtalarla dayanan bir iş birliği sürecine yönelerek bu sorunu bertaraf etme yoluna gitmiştir. Ancak beklediği sonucu elde edemeyince Birlik, göç denetimlerinin Avrupa dışında sürdürülmesine dayanan "dışsallaştırma"

politikasına yönelerek, geri kabul anlaşmaları ve şartlı vizesiz seyahat gibi seçenekleri, farklı plan ve kurumsal mekanizmaları devreye sokmuştur. AB ile tam üyelik müzakere süreci devam eden Türkiye ise maruz kaldığı kitlesel göçten dolayı göç ve iltica mevzuatı başta olmak üzere, önemli yasal ve kurumsal düzenlemeleri hayata geçirmiş; Suriyelilerin barınma, sağlık, eğitim ve toplumsal entegrasyon gibi ihtiyaçlarına yönelik önemli adımlar atmaktan ve yüklü miktarda harcamalar yapmaktan imtina etmemiştir. Bu süreçte, ilgili AB kurumlarıyla etkileşimde bulunan ve birtakım faaliyetleri ortaklaşa icra eden Türkiye ile AB arasında imzalanan Geri Kabul Anlaşması (GKA) ve Türkiye-AB Mülteci Mutabakatı, taraflar arasındaki ilişkilere ivme kazandırmıştır. Ancak AB'nin taraf olduğu bu akitlerden kaynaklanan taahhütlerini gereği gibi yerine getirmemesinden dolayı, birer yıl arayla GKA ve Mülteci Mutabakatı, Türkiye tarafından askıya alınmıştır. Bu gelişmeler üzerine taraflar arasında yaşanan krizin, günümüzde her iki tarafın da ortak çabalarıyla kısmen yumuşamaya başladığı düşünülmektedir.

Türkiye'nin Suriye krizi sonrasında gerçekleşen kitlesel göç hareketliliğine yönelik politikalarında AB'nin etkisi, bu çalışmanın sorunsalını teşkil etmektedir. Araştırma ve yayın etiğine uygun şekilde hazırlanan bu çalışmada, nitel araştırma yönteminden yararlanılmıştır. Bu kapsamda doküman analizi yoluyla toplanan veriler, betimsel analiz tekniğiyle yorumlanmıştır. Türkiye'nin Suriye krizi sonrasındaki göç politikalarında çeşitli etkileri olan AB'nin, 'tampon bölge' olarak gördüğü Türkiye üzerinden düzensiz göçü önleyerek göç kontrolünü 'dışsallaştırma' yoluna gittiği varsayımına dayanan bu çalışma, şu şekilde organize edilmiştir: Takip eden bölümde Suriye krizi sonrası Türkiye'nin Suriyelilere yönelik göç politikaları, üçüncü bölümde Suriye krizi sonrası AB'nin Suriyelilere yönelik göç politikaları ele alınacaktır. Çalışmanın dördüncü bölümünde Türkiye'nin Suriyelilere yönelik göç politikalarına AB'nin bakışı ortaya konarak, çalışma sonuç kısmıyla tamamlanacaktır.

2. Suriye Krizi Sonrası Türkiye'nin Suriyelilere Yönelik Göç Politikaları

Suriye krizi, 2010 yılında Tunus'ta başlayan ve ardından Ortadoğu ile Kuzey Afrika (ODKA)'yı saran olaylar silsilesi (Naqvi, 2014: 339) olarak nitelendirilen Arap Baharı'ndan bağımsız düşünülemez. Arap Baharı, Muhammed Buazizi adlı gencin, Tunus'un Sidi Buzid adlı kentinde seyyar arabasına belediye yetkililerince el konulması ve bunu önlemek için çabaları yetersiz kalan Buazizi'nin de 17 Aralık 2010 tarihinde kendisini yakarak intihar girişiminde bulunmasının ardından gelişen olaylarla başlamıştır (Yılmaz, 2011: 47). Bu süreçte Tunusluların iktidar değişikliğini sağlayan başarısı, bölgedeki diğer ülkeler (Mısır, Libya, Ürdün, Yemen, Sudan, Cezayir, Bahreyn, Kuveyt ve

Suriye) için de ilham kaynağı teşkil etmiş ve kısa sürede domino etkisi yaratarak diğer ülkeleri de tesiri altına almıştır (Polat ve Durmuş, 2015: V).

Bu ülkelerden biri olan Suriye'deki olayların başlangıcı da diğer Arap ülkelerindekilerle benzerlik göstermektedir. 15 Mart 2011 tarihinde Suriye'nin güneyinde yer alan Dera kentinde yaşları on beş ila on yedi arasında değişen yaklaşık on beş civarındaki gencin Arap Baharı sürecinin sloganı haline gelen "Halk rejimin yıkılmasını istiyor!" sloganını duvarlara yazması üzerine eylemler başlamış, nitekim sloganı yazanların tutuklanması üzerine de bu eylemler büyük nümayişlere dönüşmüştür (Taştekin, 2015: 12; Polat, 2016: 141-142). Zamanla bu nümayişlere Müslüman Kardeşler Örgütü, rejimce küstürülen eski Baas Partisi mensupları, ülkedeki statüleri netlik kazanmayan Kürtler, sürgündeki muhalifler ve solcular da iştirak etmiştir (Taştekin, 2015: 13). Farklı kesimlerin iştirak ettiği eylemler, ülkede 1963 yılından beri devam eden OHAL'in kaldırılması, erkler ayrılığı ve sivilleşmenin yanı sıra, gelir dağılımı adaletinin sağlanması, daha geniş bir vatandaşlık tanımının getirilmesi ve Baas Partisi'nin yetkilerinin kısıtlanması ile siyasi partiler yasasının revize edilmesi gibi taleplere dayanmaktadır (Şöhret, 2016: 78). Ayrıca kısa ve uzun vadeli sosyo-ekonomik, siyasi ve dinsel sebeplerin tetiklediği bu eylemler zincirinde iklim değişikliğinin de bir rolü olduğuna dair pek çok akademik çalışma bulunmaktadır. 2006-2011 yılları arasında yaşanan kuraklık, Suriye'de tarımsal üretimi düşürmüş ve kırdan kente göçü artırmıştır. Bu da ülkedeki iç huzursuzluğun artmasında, halkla hükümet arasındaki ilişkilerin gerilmesinde etkili olmuştur (Maden, 2013: 82, 86).

Bahsi geçen sebeplerle desteklenen bu eylemlere karşı ilk etapta sert bir tutum sergileyen Esad rejimi, eylemlerin kesilmemesi ve uluslararası baskıların artması üzerine hükümetin istifası, sıkıyönetimin kaldırılması ve yeni bir anayasanın yürürlüğe konması gibi bir dizi değişikliğe gitmek durumunda kalmıştır. Ancak bu değişikliklerin muhalefet cephesinde olumlu etkiler yaratmaması üzerine, rejimin de göstericilere karşı tutumu gittikçe sertleşmeye başlamıştır. Muhalif grupların kendilerini savunmak için silahlı mücadeleye giriştiği ve ordu içinde bölünmelerin yaşandığı bu dönemde, uluslararası anlamda Suriye'ye olan ilginin arttığı görülmektedir. ABD başta olmak üzere birçok batılı devlet Esad rejiminin istifasını isterken (Matiç, 2019: 243-244); Suriye ile dış politikada uzun dönemli siyasi ve ticari ilişkileri bulunan Rusya, İran ve Çin gibi devletlerin her ne pahasına olursa olsun rejimi destekledikleri ve rejimin ömrünü uzattıkları görülmektedir (Miş, 2012: 263). Ayrıca muhalefetin parçalanmış, ortak bir ideoloji ve liderden yoksun görüntüsü, sistemden rant sağlayan ve daha çok Esad ailesine mensup olan bürokrat kesimin varlığı (Şen, 2013: 68-69), ülkedeki iktidar-ordu bütünleşmesi, Esad rejimini tahkim ettiği gibi, iç savaşı diğer Arap Baharı ülkelerinden farklı bir sonuca götürmüştür (Şöhret, 2016: 80). Sıralanan bu nedenlerle halk hareketlerinin diğer Arap ülkelerinden farklı olarak bir iktidar

değişikliğine yol açmadığı Suriye’de beliren karmaşa ve silahlı çatışma ortamı, sivil halk için dayanılmaz bir hal almıştır. Nitekim kısa vadede siyasi istikrarın sağlanamayacağına kanaat getiren Suriyeliler, çareyi ülkelerini terk ederek başta komşu ülkeler olmak üzere farklı ülkelere göç etmekte bulmuşlardır (AFAD, 2014). “Yakın tarihte görülen en büyük göç dalgası” olarak nitelenen bu akından en fazla etkilenen ülke, Suriye ile 911 km’lik sınırı bulunan Türkiye olmuştur (Erdoğan, 2015b: 317-318).

Türkiye’nin Suriye krizinin başından itibaren insani gerekçeler başta olmak üzere, sınır komşuluğu, inanç ve kültür yakınlığı gibi nedenlerle “açık kapı politikası” izlediği görülmüştür (Duruel, 2017: 208). Suriye’deki iç savaşın çabucak biteceği varsayımıyla onlara süresiz kalma hakkını tanıyan Türkiye’nin izlediği “açık kapı politikası”na ise şu üç politika ögesi eşlik etmiştir: Tam korumanın sağlanması, geri göndermeme ilkesi ve optimal düzeyde insani yardımın sağlanması (İçduygu ve Sert, 2019: 122). Bu öğelere dayanan “açık kapı politikası”ndan dolayı Suriyeliler açısından bir hedef ülke haline gelen Türkiye’ye kısa vadede beklenmedik miktarda bir nüfus girişi gerçekleşmiştir (Tepealtı, 2020: 166). Şöyle ki 2021 Ağustos ayı verilerine göre 3,6 milyondan fazla Suriyelinin geçici koruma altında bulunduğu Türkiye, dünyada en fazla sığınmacıya ev sahipliği yapan ülke konumuna erişmiştir (UNHCR, 2021). Elbette ki bu durum, toplumsal, ekonomik, siyasi ve güvenlik boyutları bulunan birtakım sorunları da beraberinde getirmiştir. Türkiye çeşitli yasal ve kurumsal düzenlemeler ile büyük çaplı askerî harekâtlar yaparak bu sorunlara çözüm üretmeye çalışmıştır. Bu bölümün devamında öncelikle Türkiye’deki Suriyelilerin zamanla değişen hukuki statüsüne değinilecektir. Akabinde Türkiye’nin Suriyelilerin barınma, sağlık, eğitim, toplumsal entegrasyon gibi sorunlarına ve Suriye krizinin yol açtığı güvenlik tehdidine yönelik izlediği politika ve uygulamaları ele alınacaktır.

Bilindiği üzere Türkiye’de mülteci ve sığınmacılara yönelik ilk genel düzenleyici belge, 1934 yılında çıkarılan 2510 sayılı İskân Kanunu’dur. Bu kanunda, Türk soyundan gelen ve Türk kültürüne bağlı kişiler göçmen olarak tanımlanmıştır (Şimşek, 2017: 17). Türkiye’de erken Cumhuriyet döneminde Türk kimliği ve kültürü üzerine bina edilen göç politikası, Soğuk Savaş döneminde güvenlik eksenine oturmuş ve güvenlik kurumlarının inisiyatifi altında şekillenmiştir. Soğuk Savaş’ın dışında göç politikasını şekillendiren diğer gelişmeler, Türkiye’nin Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme’ye (1951 Cenevre Sözleşmesi) (Canpolat ve Arıner, 2012: 15) ve Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü’ne taraf olmasıdır. Her iki akdi de “coğrafi kısıtlama” ile kabul etme yoluna giden Türkiye, yalnız Avrupa’da cereyan eden olaylar kapsamında mülteci statüsü tanımakla mükellef olduğunu ifade etmiştir (Topal, 2015: 9). Ancak Soğuk Savaş’ın çözülmeye başlamasıyla ve küreselleşmenin etkisini hissettirmesiyle Türkiye, önemli göç güzergâhlarından

birine dönüşmüştür (Bayır ve Kansu, 2020: 333). Bu süreçte 1988 yılında İran ve Irak arasında yapılan ateşkesin ardından 60 bin Kürt Türkiye'ye kaçmıştır. 1989 yılında da Bulgaristan'daki Komünist rejimin zulmünden kaçan 310 bin etnik Türk de Türkiye'ye sığınmıştır (Kirişçi, 1991: 510). 1991 yılına gelindiğinde ise Körfez Savaşı'nın ardından Saddam Hüseyin'in Kürtleri ve Kuzey Irak'taki diğer azınlıkları hedef alan şiddetinden kaçan yaklaşık yarım milyona yakın kişinin Türkiye'ye sığındığı görülmüştür. Nitekim ilerleyen süreçte Irak'tan gelen sığınmacıların çoğu tekrar ülkelerine geri dönerken, kendilerine vatandaşlık verilen Bulgar Türklerinin yarısına yakını Türkiye'ye yerleşmiştir. Ancak şu bir gerçek ki 1991 yılında meydana gelen zorunlu kitlesel göçler; Türkiye'nin sığınma politikasını derinden etkilediği gibi, yeni yasal düzenlemelere gidilmesini de gerekli kılmıştır. Nitekim bu ihtiyaca binaen 1994 Yönetmeliği çıkarılmıştır. "Coğrafi kısıtlama" ile kabul usulü bakımından 1951 Cenevre Sözleşmesi'yle paralellik gösteren bu yönetmelik ile yalnızca Avrupa'da cereyan eden olaylar sebebiyle sığınma talep eden bireylere "mülteci" statüsü verilmesi (Kirişçi, 2014: 13-14); Avrupa dışındaki ülkelerden gelen ve aranan koşulları sağlayan kişilerin "sığınmacı" olarak kabul edilmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca sığınmacılara güvenli bir üçüncü ülkeye yerleştirmelerine kadar geçici ikamet izni verilmesi de öngörülmüştür (Topal, 2015: 10).

Bu çalışmanın konusunu teşkil eden Suriyeliler ise ilk etapta hukuki karşılığı olmayan bir ifadeyle "misafir" olarak adlandırılmıştır (Hajipouran Benam, 2018: 268). Kuşkusuz bu adlandırmada Türk yetkililerinin Suriye'deki çatışmaların kısa ömürlü ve sığınma sorununun ise 'geçici' olacağı yönündeki beklentileri etkili olmuştur (Mencütek vd., 2020: 100). Ancak bu misafirliğin uzayarak kalıcılığa dönüşmesi, Avrupa dışından Türkiye'ye yapılan göçlerin devam etmesi ve mülteci hukuku konusunda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AIHM)'nin ülke aleyhine verdiği kararlar (Ergüven ve Özturanlı, 2013: 1031-1032), uygulamada "geri göndermeme ilkesi"nin ihlali ve buna dönük ulusal ve uluslararası mecrada artan eleştiriler, 1994 Yönetmeliği'nin mülteci hukuku konusundaki eksikliği gideremediğini göstermiştir. Bu eksikliği gidermek ve ülkede göç ve iltica sorununa atfedilen önemin artması sebebiyle Türkiye'deki göç ve sığınma politikalarının uluslararası standartlara ve normlara uyumunu sağlamak amacıyla birtakım somut adımlar atılmıştır. Bu kapsamda AB ile tam üyelik müzakereleri devam eden Türkiye'nin göç ve sığınma sistemine dönük kurumsal ve idari yapıları ile ulusal mevzuatı, AB müktesebatına ve sistemine uyumlulaştırılmaya çalışılmıştır (İçduygu ve Aksel, 2012: 40). Bu süreçte AB de Türkiye tarafından Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) ile sınır yönetimi alanındaki reformların kabulünün öncelikli hususları arasında yer aldığı beyan etmiştir (European Commission, 2012: 100). Nihayet 4 Nisan 2013 tarihinde TBMM'de kabul edilerek yürürlüğe giren YUKK; yabancılara ilişkin iş

ve işlemlerin yanı sıra, sınırlarda, sınır kapıları veya ülke içinde yabancıların bireysel koruma taleplerine istinaden sağlanacak uluslararası korumayı ve ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen ve kitlesel olarak Türkiye'ye gelen yabancılara ivedi olarak sağlanacak geçici korumayı kapsamaktadır (md. 2). Ancak Türkiye'de sayıları hızla artan Suriye vatandaşlarından dolayı gündeme gelen ve genel itibariyle uluslararası koruma talepleri bireysel olarak değerlendirilmeyen yabancılar için getirilen geçici koruma statüsü, YUKK ile tanımlanarak yasal bir dayanağa kavuşmuş olsa da yasada bu statüye ilişkin esas ve usullerin Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılacak bir yönetmelikle düzenlenmesi öngörülmüştür (Baran Çelik, 2015: 70). Nihayet 13 Ekim 2014 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla AB Konseyi tarafından 20 Temmuz 2001 tarihinde kabul edilen Geçici Koruma Yönergesi'nden esinlenerek, Geçici Koruma Yönetmeliği çıkarılmıştır (Ergüven ve Özturanlı, 2013: 1043). Bu yönetmelik ile geçici koruma işlemlerinin usul ve esasları, bu kapsamdaki kişilerin kabulü, ülkede kalışı, hak ve yükümlülükleri, ülkeden çıkışlarında yapılması gereken işlemler, ulusal ve uluslararası kuruluşlar arasındaki iş birliğiyle ilgili konular düzenlenmiştir (Geçici Koruma Yönetmeliği, md. 1). Geçici koruma için bir süre kısıtının yer almadığı yönetmelikle Türkiye'deki Suriyelilerin yasal statüleri, sahip oldukları haklar ve yararlanabilecekleri sosyal yardımlar netliğe kavuşmuştur. Yönetmelik uyarınca geçici korunan Suriyelilere barınma, kimlik belgesi edinme, eğitim, sağlık, sosyal yardım, tercümanlık ve benzeri hizmetlerden yararlanma ve iş piyasasına erişim gibi haklar tanınmıştır (Kap, 2014: 32).

Kısaca hukuki statüsü misafirlikten geçici korumaya doğru evrilen Suriyelilerin, Türkiye'ye giriş yaptığı andan itibaren karşı karşıya kaldıkları en temel gereksinim barınma olmuştur. Suriyelilere yönelik ülkeye girişlerinden bu yana üç tür barınma yöntemi geliştirilmiştir. Bunlardan ilki, Gaziantep, Şanlıurfa ve Hatay gibi illerde yaşayan akrabalarının yanına yerleşmeleridir. İkincisi, on ilde açılan ve sayısı yirmi altıyı bulan geçici barınma merkezlerine yerleşmeleridir. Üçüncüsü ise hiçbir yasal kısıtla karşılaşmadan kendi olanaklarıyla farklı şehirlerde kiralama veya satın alma yoluyla edindikleri konutlara yerleşmeleridir (Taştan vd., 2016: 14-15). Kuşkusuz bu yöntemlerden ilki, sınırlı sayıda Suriyelinin barınma ihtiyacını gidermiştir. İkincisi, Suriyelilerin ülkeye giriş yapmaya başladıkları tarih olan 29 Nisan 2011 itibariyle işletilmeye başlanmıştır. Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, öncelikle AFAD'ı sorumlu kurum olarak tayin etmiştir. Akabinde Suriyeliler için AFAD'ın koordinatörlüğünde önce Hatay'da çadır kentler kurulmuştur. Suriyelilerin sayısının artması üzerine Ocak 2012'de Kilis ili sınır bölgesindeki Öncüpınar ve Elbeyli ilçelerinde birer konteyner kent kurulmaya başlanmıştır. Bunları Gaziantep, Şanlıurfa, Osmaniye, Malatya, Adıyaman, Kahramanmaraş, Mardin ve Adana'da inşa edilen kamplar izlemiştir. Kurulan çadır ve konteyner kentler ile

kamplarda her türlü altyapı, anaokul, ilkokul ve lise, rehabilitasyon merkezi, poliklinik, sahra hastanesi, banka ve PTT şubesi, ibadethane, market ve sosyal tesisler yer almıştır (Arat, 2016: 394; Kahraman ve Tanıyıcı, 2018: 245; Erdoğan, 2015a: 34).

Ancak Türkiye’de sağlanan olanakların cazipliği ve coğrafi yakınlığın yanı sıra, Müslüman bir ülkede yaşamayı tercih etmeleri, kalışlarını kolaylaştırıcı bir akraba ve arkadaş ağına sahip olmaları sebebiyle (Rottmann, 2020: 480) Türkiye’ye gelen Suriyeli sayısında sürekli artış yaşanmıştır. Şöyle ki 2012 yılı sonunda 224 bin 655’i bulan ülkedeki Suriyeli sayısı, bir sonraki yılın sonunda 1 milyon 519 bine çıkmıştır (İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2017). Elbette ki sığınmacı sayısında görülen bu artış, göç yönetimi alanında etkili kamu politikalarının saptanmasını ve uygulanmasını da zorlaştırmıştır. Bu nedenle göç yönetimini ifa etmek, göçe ilişkin politika ve stratejileri saptayıp tatbik etmek, ilgili kurum ve kuruluşlar arasında eşgüdümü sağlamak maksadıyla YUKK’un 103. Maddesine dayanarak Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) teşkil edilmiş ve 11 Nisan 2014’te faaliyete başlamıştır. Ancak 2014 yılından beri Suriye’de değişen dengeler, bütün planları ve hesapları ters yüz ederek geri dönüşü uzun sürecek karmaşık bir ortamı doğurmuştur. Nitekim 252 kişiyle başlayan göç hareketi, on yıllık süreçte 3,6 milyondan fazla kişinin Türkiye’ye gelmesine yol açmıştır. Bu süreçte bütün politika ve tasavvurunu “geçicilik” üzerine bina eden Türkiye, misafir ettiği Suriyelilerin ülkedeki yerleşimlerinin geçici olmaktan ziyade “uzun süreli” veya “kalıcı” olduğunu anlamıştır. Bu nedenle de yukarıda belirtildiği gibi geçici koruma statüsünün yanı sıra, Suriyelilere çalışma izni verilmesine kadar uzun soluklu çözümlere yönelindiği görülmüştür (Erdoğan, 2020; İçduygu, 2017: 29-30; Kahraman ve Tanıyıcı, 2018: 245). Ülkelerine geri dönme ümidiyle başlangıçta sınıra yakın barınma merkezlerine yerleşen Suriyeliler de bu süreçte savaşın uzaması ve yaygınlaşması ile artan kitlesel göçlerden dolayı, genel itibariyle yaşam koşullarının daha yüksek olduğu geçici barınma merkezlerinden ayrılarak sosyal gereksinimlerini karşılayabileceklerini düşündükleri farklı şehirlere yerleşmeyi, yukarıda bahsi geçen üçüncü barınma yöntemini, tercih etmişlerdir. Bu sürecin sonunda bir dönem 256 bin 971 kişiye ev sahipliği yapan geçici barınma merkezlerinin sayısı, yirmi altıdan yediye düşürülmüştür (Şentürk, 2020: 14; AFAD, 2017: 89-98; T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2020). Bu süreçte YUKK’un yürürlüğe girmesi ve GİGM’in kurulmasını önemli reformlar olarak addeden AB, Türkiye’nin artan nüfus akımını karşılama hususundaki kayda değer insani çabalarını takdir etmiştir (European Commission, 2015c: 27). Bu noktada AB’nin Türkiye’den göç konusunda talep ettiği hususların temelinde de Birliğe yönelecek göç akınlarının denetlenmesi ve düzensiz hareketliliğin frenlenmesi arzusunun yattığını belirtmekte fayda vardır. Bu nedenle Birliğin göç konusunda yürüttüğü

müzakereler neticesinde FRONTEx uygulamaları bağlamında aşılmaz “Avrupa kalesini” daha korunaklı kılmak maksadıyla Türkiye’yi bir “tampon bölge” olarak gördüğü söylenebilir (Sağiroğlu, 2019: 249).

Öncelikli sorunu, barınma ihtiyacının karşılanması olan Suriyeliler açısından orta ve uzun vadede en önemli sorun alanını ise eğitim teşkil etmektedir. Yaklaşık %24,9’unun okur-yazar veya ilkökul mezunu olmadığı Türkiye’deki Suriyeli nüfus içinde zorunlu eğitim çağında yer alanların oranının %29,4 civarında olduğu görülmektedir (Erdoğan, 2019: 9; MEB HBOGM, 2020). Ancak Türkiye, diğer politika sahalarında olduğu gibi, Suriyelilerin eğitimini de başlangıçta geçicilik üzerine bina etmiştir. Bu bağlamda dönemin Milli Eğitim Bakanı Ömer Dinçer’in 2012 yılında basına verdiği bir demeçte, derslerin konteynerlerde kendi müfredatımıza göre Arapça verileceğini; Suriyeli çocukların eğitimini ihmal etmemekle birlikte ailelerin Türkiye’deki kalıcılığını pekiştirecek bir tavırdan da imtina ettiklerini beyan etmesi manidardır (Cihan Haber Ajansı, 2012). Dolayısıyla başlangıçta Suriyeli göçünün kısa süreli olacağına ilişkin bir görüş hâkim olmuştur. Ancak zamanla Suriye krizinin büyümesi ve Suriyeli göçünün artmasıyla eğitim konusunda yeni kararlar alınmaya başlanmıştır. Bu kapsamda öncelikle 2013 yılında “Ülkemizde Geçici Koruma Altında Bulunan Suriye Vatandaşlarına Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri” başlıklı genelge yayınlanmıştır. Söz konusu genelgeyle geçici barınma merkezleri dışında kentlerde yaşayan Suriyeli çocuklara dönük etkinlik düzenleyen mekânların saptanması amaçlanmıştır. Bu genelgeyi ise bir yıl sonra Suriyeli çocukların eğitime erişim kanal ve kurallarını ortaya koymak maksadıyla çıkarılan “Yabancılar Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri” başlıklı genelge izlemiştir (Kaya ve Çolakoğlu, 2020: 601-602). Son derece kapsamlı olan bu genelgeyle Suriyeli çocukların kendileri için teşkil edilen Geçici Eğitim Merkezlerinin yanı sıra, Milli Eğitim Bakanlığı’na (MEB) bağlı okullarda eğitim almaları sağlanmıştır. Dolayısıyla bu genelgeyle Suriyelilere ülkedeki devlet okullarına da yasal olarak kayıt yapma hakkı tanınmıştır (Emin, 2016: 15).

2016 yılına gelindiğinde ise MEB bünyesinde yer alan Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü tarafından Göç ve Acil Durum Eğitim Daire Başkanlığı teşkil edilmiştir. Bu Daire Başkanlığı vasıtasıyla ülkelerinde savaştan ve ekonomik koşullardan dolayı travma yaşamış, eğitimlerine ara vermek zorunda kalmış ya da okula başlayamamış olan Suriyeli çocukların eğitim-öğretim kurumlarına kayıtları yapıldığı gibi, bu kurumlara öğrencilerin uyum sağlanması, herhangi bir ayırım ve dışlamayla karşılaşmalarını önlemek için okul personellerinin farkındalığını artıracak hizmet içi eğitim faaliyetleri icra edilmiştir (MEB, 2016). Bu Daire Başkanlığının kurulduğu yıl yayımlanan Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelikle Suriyeli öğretmenlerin de kendi ülkelerinden gelen çocukların eğitiminde rol alabilmesi

olanaklı kılınmıştır (Tanrıkulu, 2017: 138).

Kısaca gelinen noktada MEB tarafından Türkiye'deki Suriyelilere yönelik iki ana uygulama üzerinden eğitim hizmeti verildiği görülmektedir. Bunlardan ilki, ülkenin dört bir yanında yerleşen Suriyelilerin Türk vatandaşlarıyla birlikte resmi eğitim kurumlarına dahil edilerek eğitim-öğretim hizmetlerine erişimlerinin sağlanmasıdır. İkinci uygulama ise Suriyeli nüfusunun yoğun olduğu illerde teşkil edilen geçici barınma merkezlerinde Suriyeliler için hazırlanmış bir program dâhilinde kendi dillerinde ve kendi gönüllü öğretmenlerinin desteğiyle sürdürülen eğitim faaliyetleridir (MEB, 2019: 102-104). Bu süreçte AB de Suriyelilerin yoğun olduğu illerde artan nüfusun ihtiyaçlarına binaen ülke genelinde 215 okulun inşasını finanse ettiği gibi, ülkedeki eğitim altyapısının geliştirilmesi için 475 milyon Avroluk bir yardımda bulunmuştur (AB Türkiye Delegasyonu, 2018).

Son olarak Türkiye'de Suriyeli gençlerin üniversite eğitimine değinmekte yarar vardır. Yükseköğretim Kurulu'nun (YÖK) 3 Eylül 2012 tarihinde aldığı Genel Kurul Kararı ile Türkiye'ye sığınan Suriyeliler ile Suriye'de eğitim görmekteyken eğitimlerine ara vermek zorunda kalan Türk vatandaşı öğrencilere eğitimlerine "özel öğrenci" sıfatıyla Türkiye'de devam etme hakkı tanınmıştır. Bu kapsamda Suriye sınırındaki illerde yer alan yedi üniversitenin Suriyelileri "özel öğrenci" statüsünde kayıt etmeleri kararlaştırılmıştır. Hatta 2012-2013 eğitim-öğretim yılına mahsus olmak üzere, Suriyelilerin öğrenciliklerini ispat eden belgelerinin olmaması halinde, beyanlarının da tek başına yeterli olabileceğine dair bir genelge yayımlanmıştır. Ayrıca yoksul Suriyeli gençlerin Türkiye'deki üniversitelerde eğitim almasına olanak sağlamak amacıyla (Erdoğan, 2015a: 87) Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB), YÖK ile işbirliği yapmıştır. Bu bağlamda 2018 yılı verilerine göre yılda 2 bin 911 Suriyeli öğrenciye burs verilmektedir. Diğer yandan Türkiye'ye yerleşen Suriyeli akademisyenlerin ülkede istihdamına olanak sağlamak amacıyla da YÖK tarafından 2016 yılında Yabancı Akademisyen Bilgi Sistemi Projesi başlatılmıştır. Bu proje kapsamında da 392 Suriyeli akademisyen istihdam edilmiştir (Tanrıkulu, 2018: 2599; Anadolu Ajansı, 2017).

Kuşkusuz barınma ve eğitimin yanı sıra, Türkiye'deki Suriyelilerin sağlık hizmetlerinden yararlanması konusu da hem bizzat Suriyelilerin ihtiyaçları hem de toplumsal kabul yönüyle son derece mühim hususlardan birini teşkil etmektedir. Türkiye'deki Suriyelilerin tamamı, geçici barınma merkezleri içinde ve dışında olan, o ana dek herhangi bir kaydı bulunmayan, pasaportu ve yerleşim yeri belgesi olmayanlar dahi sağlık hizmetlerinden ücretsiz yararlanmaktadır (Erdoğan, 2015b: 324). Ancak Suriyelilere sağlık hizmeti alanında sağlanan bu haklar, yerelde sağlık kurumlarının ve çalışanlarının iş yükünü fazlasıyla artırmıştır (Erdoğan, 2015b: 324). Özellikle sunduğu hizmetin %30 ile %40'ının Suriyelilere dönük olan sınır illerindeki devlet hastanelerinde, ciddi oranda kapasite sorunu

yaşanmaktadır. Bu da hizmetlerin işleyişini büyük ölçüde aksatmaktadır (Veliçeoğlu Yonca, 2014: 32). Bu süreçte Suriyelilere yönelik koruyucu sağlık hizmetlerinin sunumunu sağlamak amacıyla hastanelerin yükünü hafifletmek üzere, Suriyelilerin yoğun olduğu bölgelerde Göçmen Sağlığı Merkezleri (GSM) hizmete açılmıştır (Kaya ve Çolakoğlu, 2020: 603). Hâlihazırda 29 ilde faaliyet gösteren 180 GSM içerisinde teşkil edilmiş 780 göçmen sağlığı birimi, faaliyetlerini sürdürmektedir. GSM'lerin bulunmadığı bölgelerde ise yabancılara sağlık hizmeti sunmak amacıyla Yabancı Uyruklular Poliklinikleri (YUP) teşkil edilmiştir. Hâlihazırda 80 ilde 98 YUP hizmet sunmaktadır (T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, 2020: 64-66). GSM ve YUP'ların yanında, GİGM'nin eşgüdümünde icra edilen sağlık hizmetlerinin Sağlık Bakanlığı bünyesindeki uyumunu sağlamak amacıyla Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü çatısı altında faaliyet gösterecek olan Göç Sağlığı Hizmetleri Dairesi Başkanlığı, 25 Ağustos 2016 tarihli 1215 sayılı Bakanlık Makam Oluru ile kurulmuştur (Önder, 2019: 143).

Türkiye'de Suriyelilere yönelik sağlık hizmetlerinin sunumu, eşgüdümü ve değerlendirilmesi amacıyla teşkil edilen birimlerin yanında, uygulanan program ve projelere de kısaca değinilmesinde yarar vardır. Suriyeliler Türkiye'ye geldiği andan itibaren çeşitli hastalıkların önlenmesi amacıyla uygulanan Genişletilmiş Bağışıklama Programı'na dahil edildiği gibi, ülkede uygulanan programlar dahilinde Suriyelilere yönelik gerçekleştirilen yeni doğan taramalarıyla ihtiyaç duyan bebek ve çocuklara ücretsiz vitamin takviyeleri de dağıtılmaktadır. Ayrıca Suriyelilere sunulan birinci ve ikinci basamak sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi ve desteklenmesi amacıyla AB tarafından finanse edilen ve AB ile Sağlık Bakanlığı'nın birlikte yürüttükleri SIHHAT Projesi de 1 Aralık 2016 tarihinde hayata geçirilmiştir (Gültaç ve Yalçın Balçık, 2018: 196-197).

Suriyeliler açısından sağlığın yanında başta gelen ihtiyaçlardan biri de işgücü piyasasında yer almaktır. Suriyeliler, Türkiye'de belirli bir süre kaldıktan sonra çalışma hayatının içinde yer almayı ve dilediği gibi bir hayat kurma hususunda adım atmayı arzulamışlardır. Bu anlamda Suriyelilerin birinci derecedeki talebi, yasal çalışma hakkını elde etmek olmuştur (Erdoğan, 2015a: 80; Erdoğan, 2015b: 322-324). AB de Geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin işgücü piyasasında yer almalarını sağlayan mevzuatın ivedilikle hazırlanmasını talep etmiştir (European Commission, 2015c: 27). Ancak geçici koruma kapsamındaki Suriyeliler Ocak 2016'ya kadar bu hakka erişememiş olup, bu tarihe kadar çalışanların tamamı kayıt dışı istihdam edilmiştir. Geçici koruma kapsamı dışında ülkeye pasaportlu ve resmi yollarla giriş yapan Suriyelilere ise oturma ve akabinde çalışma izni alınması hususunda kolaylık sağlanmıştır. Bu kişilere 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun kapsamında çalışma olanağı sağlanmıştır. Elbette ki pasaportsuz ve yasadışı yollardan ülkeye

giriş yapanlar ile YUKK ile yasal statüsü tanımlanan geçici koruma altındakiler, bu olanaktan yararlanamamıştır. Ancak geçici koruma kapsamındaki fertlerin hak ve yükümlülüklerini ortaya koymak maksadıyla çıkarılan Geçici Koruma Yönetmeliği, yabancıların iş piyasasına erişimini olanaklı kılmıştır. Nitekim ilgili yönetmeliğin “İş Piyasasına Erişim Hizmetleri” başlıklı maddesine binaen (Kaygısız, 2017: 5-6) Ocak 2016’da Bakanlar Kurulunca çıkarılan Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik ile Suriyelilere çalışma izni tanınmıştır. İlgili yönetmeliğe göre Suriyeliler, geçici koruma altına alındıktan altı ay sonra çalışma izni almak için başvuruda bulunabilmektedirler. Ayrıca bir işverenin çalıştırdığı Suriyeli işçi sayısının, toplam işçi sayısının %10’undan fazla ve bu işçilere ödenecek ücretin de asgari ücretten az olmayacağı hükme bağlanmıştır (Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik, md. 5-6, 8). Kısaca her ne kadar ilgili yönetmelikle çalışma hayatına katılım düzenlenmiş olsa da yönetmeliğin içerdiği prosedürlerin, getirilen oransal kısıtlama ile süreli verilen izin hakkının fazla tercih edilmediği görülmüştür. Bu nedenle geline süreçte kayıt dışı çalışma, normal algılanan çalışma şekline dönüşmüş (Tunca ve Karadağ, 2018: 59), işveren açısından işgücü maliyetini düşüren bu ‘çarpık uygulama’, piyasada yer edinmeye başlamıştır (Aslantürk ve Tunç, 2018: 143). İşgücü piyasasında kayıt dışı istihdam artışına yol açan Suriyeliler, temel hizmetler üzerindeki yükü de artırmıştır. Yukarıda belirtildiği gibi sağlık kuruluşlarında kapasite yetersizliğine yol açan Suriyeliler, beledi hizmetlerin yeterince sunulmasına engel olduğu gibi (Tatar ve Ülker, 2017: 284), yüksek gelir beklentisi içinde olan yerel halkın Suriyelilere konut sağlamak maksadıyla gecekondulaşma ve çarpık kentleşmeye yol açan kaçak yapılaşmalara gitmelerine de yol açmıştır (Oytun ve Senyücel Gündoğar, 2015: 16).

Bu sorunlara rağmen Türk toplumunun Suriyeliler konusundaki toplumsal kabul düzeyi ilk başlarda oldukça yüksek olup (Erdoğan, 2014: 24), Suriyeliler ‘misafir’ olarak görülmüştür. Ancak zamanla Suriyelilerin varlığının göçün fitratına uygun bir şekilde kalıcılığa doğru evrildiği anlaşılmıştır. Yaşanan süreçte Suriye’deki süregelen çatışma ortamının doğurduğu tahribat, meşruiyetini yitirmekte olsa da Esad Rejiminin varlığını sürdürmesi ve geleceğe ilişkin herhangi bir tahayyülde bulunulamaması, Suriyelilerin kalıcılığı yaklaşımını güçlendirmektedir. Elbette ki daha korunaklı ve farklı alternatifleri barındıran bir ülke olan Türkiye’deki yaşam tecrübeleri de onları burada yeni bir yaşam için cesaretlendirmektedir. Geline noktada Suriyeliler için geri dönüş bir istisna olarak görülmekte olup, Türkiye dışında daha iyi koşullar sağlayan bir ülkeye gitme isteğinin de düşük seviyede olduğu söylenebilir (Erdoğan, 2020). Bu misafirliğin uzayarak kalıcılığa dönüşmesi, beraberinde uyum sorunlarını da getirmektedir. Uyum sorunu bakımından en önemli hususlardan birini de toplumun Suriyelilere bakışı teşkil etmektedir. Suriye krizi sonrası açık kapı

politikası uygulayarak çok sayıda Suriyeliye ev sahipliği yapan Türkiye, kuşkusuz bu anlamda dünyaya örnek olmuştur. Ancak Suriyelilerin ülkede uzayan misafirliği birtakım sorunları artırdığı gibi, bazı hususlarda Suriyelilerin suçlanması sonucunu da doğurmaktadır. Bu süreçte ülkedeki Suriyelilere karşı bir “göçmen yorgunluğu” yaşanmakta olup (Karasu, 2017: 643-644), halkın Suriyelilerden memnuniyet düzeyi gittikçe düşüş göstermektedir. Bu konuda 2014 yılında Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi tarafından Hatay, Kilis, Gaziantep, İstanbul, İzmir ve Mersin’de yapılan alan araştırmasının sonuçları dikkat çekici veriler sunmaktadır. Katılımcıların ülkede çok sayıda ihtiyaç sahibi varken Suriyelilere kaynak ayrılmasının doğru olmadığını, Suriyelilerin başta sağlık olmak üzere temel hizmetlerin alımı konusunda olumsuzluklar yarattığı, Suriyelilerden kaynaklı yeni hastalıklar türediği, hırsızlık ve düzensizliğin arttığı gibi farklı şikayetleri dile getirdikleri görülmektedir (Erdoğan, 2015a: 181). Nitekim Kadir Has Üniversitesi Türkiye Çalışmaları Grubu’na yapılan “Türkiye Siyasal Sosyal Eğilimler Araştırması 2020” sonuçları da benzer bir eğilimin varlığını göstermektedir. Şöyle ki araştırmanın sonuçlarına göre, Suriyelilerden memnun olduğunu ifade eden yurttaşların oranı 2018 yılında %13,7 iken, bu oran 2019 yılında %12,9’a, 2020 yılında ise %8,2’ye düşmüştür. Aynı çalışmada Suriyelilere yönelik değerlendirmelere bakıldığında; katılımcıların %71,8’nin Suriyelilerin ucuz ve kaçak iş gücü sağlamaları nedeniyle işsizliği artırdığını, %68,3’ünün Suriyelilere vatandaşlık verilmesinden rahatsız olduğunu, %66’sının Suriyelilerin kültürel olarak farklı olmalarını huzursuzluk nedeni olarak algıladığını ve %64,4’ünün ise Suriyelilerin toplum huzurunu kaçırdıklarını ifade ettikleri görülmektedir (Aydın vd., 2021: 89-90).

Türkiye, Suriye krizi sonrasında göğüslemek durumunda olduğu bu sorunların yanında, sayıları her geçen gün artan göçmen dalgasını frenlemek ve ülkenin toprak bütünlüğüne zarar veren IŞİD (Irak Şam İslam Devleti veya DAESH) saldırılarına karşılık vermek amacıyla Birleşmiş Milletler (BM) Anlaşması’nın 51. maddesinden kaynaklanan meşru müdafaa hakkını kullanarak, 2016 yılında Fırat Kalkanı Harekâtı’nı başlatmıştır (Tatar ve Ülker, 2017: 285). Ardından El Bap Operasyonu ve 2018 yılında düzenlenen Zeytin Dalı Harekâtlarıyla birlikte Türkiye sadece Suriye’nin değil bölgenin güvenliğine de tehdit oluşturan DAESH’i zayıflatırken PYD/YPG unsurlarınca oluşturulmaya çalışılan bir terör koridoru da engellenmiş oldu (Matiç, 2019: 254). Nihayet 2019 yılında da Türkiye’nin ulusal güvenliğini sağlamak, bölgedeki terör unsurlarını ortadan kaldırarak Suriye halkını terör zulmünden kurtarmak amacıyla Suriye Demokratik Güçlerine karşı Barış Pınarı Harekâtı düzenlenmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2019). Bu harekâtle da 4 bin 220 kilometrekarelik alan terör unsurlarından arındırılarak, Türkiye sınırına bitişik önemli bir saha güvenli hale getirilmiştir. Böylece Suriye’nin güneyinden gelebilecek yeni göçlere karşı

güvenli/tampon bir bölgenin kontrolü Türkiye'nin eline geçmiştir. Bu şekilde güneyden gelebilecek muhtemel göçlerin Suriye topraklarında tutulmasına olanak sağlayan bir alternatif türetilmiştir (Demir, 2020: 39-41).

3. Suriye Krizi Sonrası Avrupa Birliği'nin Suriyelilere Yönelik Göç Politikaları

Başlangıçta Suriyeli göçüne kayıtsız kalan ve Suriyelilere kapılarını açan Türkiye gibi ülkelerin uyarılarına kulak asmayan AB, başta Yunanistan ve İtalya gibi sınır ülkelerinin kısa sürede oldukça fazla sayıda düzensiz göçe maruz kalmaları ve Akdeniz'de yaşanan bot faciaları nedeniyle harekete geçmek zorunda kalmıştır. Bu süreçte AB'nin Suriyeliler konusunda izlediği göç politikalarının, yasal yollardan düzenli olarak gerçekleştirilecek girişleri denetim altında tutmak ve Avrupa sınırlarını muhtemel yasa dışı girişlere karşı korumak şeklinde iki temel ilkeye dayandığı görülmektedir (Kanat ve Aytaç, 2018: 62-63). Ayrıca bu iki temele dayanan göç politikalarının bütünleştirici ve kucaklayıcı olmaktan ziyade, göç ve kimlik krizi gibi nedenlerden dolayı dışlayıcı ve ötekileştirici nitelikte olduğu da söylenebilir (Kanat ve Zenginoğlu, 2017: 25).

Suriyelilere yönelik izlediği göç politikaları kısaca bu şekilde betimlenebilen AB, maruz kaldığı göç dalgasının başlangıcından kısa bir süre sonra "Göç, Hareketlilik ve Güvenlik" diyalogları adlı bir programı yayınlamıştır. AB, bu program kapsamında Kuzey Afrika'daki üçüncü ülkelerle karşılıklı yararlar sağlamayı planladıkları ortaklıklar kurmaya çalışmıştır. Daha sonra da göç dalgasına karşı iş birliği içinde olduğu coğrafi alanı genişleten AB, 2014-2020 döneminde dış göç yönetiminde kullandığı finansal vasıtaları çeşitlendirme yoluna gitmiş ve bu maksatla 94,5 milyar Avroluk bir bütçe ayırdığını duyurmuştur. Ayrıca Birliğin yürütme organı olan Komisyon da göç konusundaki iş birliğini artırmayı arzuladığı üçüncü ülkeleri özendirmek amacıyla "Komşuluk, Kalkınma ve Uluslararası İş birliği Aracı" adlı bir düzenleme teklifini, 14 Haziran 2018 tarihinde yayınlamıştır. Bu kapsamda dış göç yönetimi bütçesini %30'luk bir artışla 123 milyar Avroya çıkarmayı öngören AB, göç hareketlerinden korunmak için kara sınırlarındaki güvenlik önlemlerini de en üst düzeye çıkarmıştır. Ancak bu girişimlerine rağmen ODKA bölgesi kaynaklı göç hareketlerinden istediği düzeyde korunamayan AB, kendisine göçmen üreten ya da geçiş sağlayan transit ülkelerle ikili anlaşmalar yoluyla "geri kabul" uygulamalarını hayata geçirme çabası içerisine girmiştir. Bu meyanda göçmenleri de "istenilen göçmenler" ve "istenilmeyen göçmenler" şeklinde ikiye ayıran AB, izlediği "seçici" göç politikası yoluyla ihtiyaç duyduğu yüksek vasıflı göçmenlerin girişini kolaylaştırmaktadır. Bunu da "Blue Card (Mavi Kart)" uygulamasıyla gerçekleştiren AB, vasıfsız göçmenlere yönelik izlediği "sertleştirilmiş" göç politikaları yoluyla da göç etme niyetinde olan sığınmacıları

çaydırmaya çalışmaktadır (Tepealtı, 2020: 76-77). AB, bu süreçte göç denetiminin de Avrupa sınırları dışındaki ülkelerde yapılmasına dayanan “dışsallaştırma” politikasını izlemiştir. Bu kapsamda geri kabul anlaşmalarına büyük önem atfeden AB, üçüncü ülkeleri daha fazla sorumluluk üstlenmeye ikna etmek maksadıyla vizesiz seyahat seçeneğini etkili ve güçlü bir vasıta olarak, şartlı kullanmaktadır. AB, geri kabul anlaşmaları yoluyla kendini sığınmacı akımlarından ve yasadışı göçten korurken; dile getirdiği vize teşviki önerisiyle komşu ülkeleri başta sınır güvenliği olmak üzere, adalet ve işleri alanında reformlar yapmaya zorlayarak kendi sınırlarında sınır aşırı suçlara karşı bir güvenlik çemberi oluşturmaktadır (Akkaraca Köse, 2014: 15-16).

Suriye krizi sonrasında üçüncü ülkelere karşı ihtiyatlı ve pragmatik bir politika izleyen AB, kendi içinde de önemli yasal ve kurumsal düzenlemelere gitmiştir. 1999 yılında ortak bir sığınma politikası geliştirmek maksadıyla Ortak Avrupa Sığınma Sistemi’ni teşkil eden AB, 2011-2014 döneminde bu sistemi revize ederek, sığınmacılarla ilgili mevzuatını güncellemiştir (Akdoğan, 2018: 54). Bu bağlamda uluslararası korumadan yararlanmak için yapılan bir sığınma başvurusundan hangi üye devletin sorumlu olduğunu saptamak maksadıyla bazı ölçütlerin ve mekanizmaların ortaya konduğu Dublin III Yönetmeliği’ni, 2013 yılında yürürlüğe koymuştur (Çakran ve Eren, 2017: 16). Aynı yıl düzensiz göçle ve sınır aşan suç örgütleriyle mücadelenin yanı sıra, denizlerde meydana gelen göçmen ölümlerini engellemek maksadıyla Avrupa Sınır Gözetleme Sistemi’ni devreye sokmuştur (FRONTEX, 2013). Ancak bu düzenlemelere rağmen artan göç hareketlerinin bir sonucu olarak Akdeniz’deki kaçak göçmen sayısının yükselmesinden dolayı, 2015 yılında on maddelik Acil Eylem Planı’nı kabul etmiştir. Göçmen akınına karşı sert önlemlerin alınmasını öngören (European Commission, 2015a) bu düzenlemeyi, aynı yıl yayınlanan Göçe İlişkin Avrupa Gündemi adlı metin izlemiştir. Birliğin göçe yönelik orta ve uzun vadede atacağı adımların belirtildiği Gündem metninde; Akdeniz’de yaşanan göçmen ölümlerinin önlenmesi, güvenlik alanında görevlendirilen Birlik kurumlarının önceliğini göçmen kaçakçılığına vermesi, 40 bin sığınmacının Birlik üyesi ülkelere yerleştirilmesi ve yerinden edilmiş 20 bin kişiye korunma sağlanması, sürecin yönetiminde üçüncü ülkelerle diyalogun geliştirilmesi ile Birlik sınırlarına giren her sığınmacının parmak izinin alınması gibi hedefler ortaya konmuştur (Elmas, 2016: 271). AB, Göçe İlişkin Avrupa Gündeminin ardından Göç Gündeminin Uzun Vadeli Yol Haritası adlı dört sütunlu bir eylem planını da 2015 yılında devreye sokmuştur. Düzensiz göçü teşvik eden hususların azaltılması, sınır yönetimi, insan yaşamının korunması ve dış sınırların güvence altına alınması, güçlü bir AB ortak iltica politikası ile yeni bir yasal göç politikası şeklinde sıralanabilen dört sütuna dayanan (European Commission, 2015b) bu eylem planını, Avrupa Seyahat Bilgileri ve Yetkilendirme Sistemi’nin (ETIAS) kuruluşu

izlemiştir. 2016 yılında kurulan ETIAS ile düzensiz göçü önlemek ve güvenlik kontrollerinin önceden yapılmasını sağlamak amacıyla AB'ye seyahat etme hakkına sahip kişilerle ilgili bilgi toplayarak, Birliğin daha güvenli bir yere dönüşmesi amaçlanmıştır (European Commission, 2016).

AB yukarıda sayılan girişimleriyle sığınmacılara yönelik ortak bir politika teşkil etmeye çalışsa da göç politikaları ile göçmenlerin ne kadar mülteci kabul edileceği hususu, Birlik üyesi devletlerin egemenlik alanına girmektedir. Bu nedenle de Birlik üyesi devletlerin, bu hususta daha çok kendi menfaatlerini önceleyerek hareket ettikleri söylenebilir (Karakaş, 2016: 3). Nitekim Birlik üyesi devletlerin, Suriye krizi sonrası yaşanan göç dalgasına verdiği çok boyutlu tepki de bunu göstermektedir. İlk aşamada, Schengen ve Dublin Sistemleri bazı devletlerce askıya alınmıştır. İkinci olarak, mülteci ve sığınmacı hakları bakımından olumsuz etkilere yol açan Mart 2016 tarihli Türkiye-AB Bildirisi üzerinde anlaşmaya varılmıştır. Üçüncü bir tepki olarak yine aynı yıl Avrupa Sınır ve Sahil Güvenlik Ajansı'nın (FRONTEX) yapısında değişikliğe gidildiği gibi, FRONTEX ile Avrupa İltica Destek Ofisi, ilk kabul devletlerine destek vermek amacıyla Göç Yönetimi Destek Takımı'nı teşkil etmişlerdir (Bozca, 2020: 121-124). Bu tepkilerin yanı sıra, AB tarafından Suriyeli sığınmacılara yönelik üye devletlerin sorunlarını giderecek kapsamlı ve uzun erimli bir göç politikasının izlenmemesi, Birlik üyesi devletler ve dış çevrede Birliğin işlevselliği, nüfuzu ve meşruiyeti hakkındaki tartışmaları iyice alevlendirmiştir (Akdoğan ve Atalay, 2017: 2449).

Nitekim AB tarafından 2020 yılında yayınlanan Göç ve İltica Paktı ile Avrupa'nın yeni göç akımlarından duyduğu hoşnutsuzluk giderilmeye çalışılmıştır. Bu pakt ile dış sınırlardan Birlik üyesi ülkelere girişlerin sıkı bir ön kontrolden geçirilmesi, coğrafik konumu bakımından göçlerden uzak veya sığınmacıları kabul etmeyen ülkelerin maddi destek ya da insan kaynağı sağlamak yoluyla ilk kabul devletleri üzerinden geri dönüşlerin sağlanmasını desteklemeleri öngörülmüştür. Ayrıca bu paktla geri dönüşlerin eşgüdümlü bir şekilde sürdürülmesi için "AB Geri Dönüş Koordinatörlüğü" teşkil edilmiştir. Kısacası Avrupa'ya göçleri iyice güçleştiren ve geri dönüşleri hızlandıran bu pakt, "Kale Avrupa" metaforunu iyice pekiştirmektedir (Öney, 2020).

4. Türkiye'nin Suriyelilere Yönelik Göç Politikalarına Avrupa Birliği'nin Bakışı

AB ile tam üyelik müzakere süreci devam eden Türkiye, Suriye krizinin ardından maruz kaldığı yoğun göçlerden dolayı göç ve iltica mevzuatı ile kurumsal altyapısında köklü düzenlemelere gitmek zorunda kalmıştır. Türkiye'nin yaptığı bu düzenlemelerde, ilişki içerisinde bulunduğu AB'nin çeşitli etkilerinin olduğu yadsınamaz. Bu süreçte göç mevzuatı revize edilip, Suriyelilerle ilgili

birtakım adımlar atılırken çeşitli AB kurumları ile etkileşimde bulunulmuş, taraflar arasında çalışma ziyaretleri ve ortak eğitim faaliyetleri gerçekleştirilmiştir (Bürgin, 2016: 105-106). Elbette Türkiye'nin icra ettiği uygulama ve politikalar da AB tarafından yakından izlenmiştir. Bu bölümde Suriye krizi sonrasında Türkiye'nin izlediği göç politikalarına AB'nin bakışı, başta ilerleme raporları olmak üzere farklı belge ve beyanatlar üzerinden ortaya konmaya çalışılacaktır. Ayrıca Suriyelilere yönelik AB ile Türkiye arasında yapılan anlaşma ile ortak uygulamalar ve bunlara yönelik AB'nin değerlendirmeleri de ele alınacaktır.

Türkiye'nin 2000 yılı sonrasındaki göç politikalarına bakıldığında, bunların AB adaylık sürecinin tesiri altında şekillendiği görülmektedir. Türkiye'ye resmi adaylık statüsünün verildiği Helsinki Zirvesi'nin ardından 2000 yılında imzalanan Katılım Ortaklığı Belgesi ve buna istinaden 2001 yılında yayınlanan Ulusal Program, düzensiz göçe ilişkin politikaların teşkilini ve Türkiye'nin AB üyelik sürecini önemli bir boyuta taşımıştır. 2003 yılına gelindiğinde "Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Dahil Olma Sürecinde İltica Alanına Yönelik Yapılması Beklenen Çalışmalara Yönelik Strateji Belgesi" ve "Türkiye'de Göç İdaresi Eylem Planına Katkı Sağlayacak Strateji Belgesi" hazırlanarak Birlikle uyuma ilişkin önemli adımlar atılmıştır. Göçmen akışının yoğun olduğu bu dönemde kaynak ülkelerle geri kabul anlaşmalarını imzalamaktan geri kalmayan Türkiye, 2011 yılında Suriye'de başlayan iç savaşın ardından yoğun bir nüfus akımıyla karşılaşmıştır (Yanardağ vd., 2020: 99).

Nisan 2011 tarihi itibarıyla kapılarını Suriyelilere açan Türkiye, ilk başlarda misafir olarak nitelendirdiği Suriyelilerin barınma ihtiyacını karşılamak için sınır illerinde kamplar kurmuş ve bu kamplarda başta sağlık ve beslenme olmak üzere birçok ihtiyacını karşılamıştır. Ancak AB, savaşın başladığı bu yılda Türkiye'de düzensiz göçmenlerin ülke üzerinden Avrupa'ya geçişini önlemeye dönük kolluk faaliyetlerinin yetersiz olduğu eleştirisini dile getirmiştir (European Commission, 2011: 106). Ertesi yıl yayınlanan Türkiye 2012 İlerleme Raporu'nda ise 100 bin dolayında Suriyeliyi kurduğu kamplarda ağırlayan Türkiye'nin bu süreçte gösterdiği misafirperverlikten ve insani yaklaşımından övgüyle bahsedildiği görülmektedir. Türkiye'nin yasadışı göçü önleme kapasitesinin artırılması gerektiğinin ifade edildiği raporda; GKA'nın ve YUKK'un kabul edilmesi, sınır yönetimi konusunda yapılması planlanan reformların ivedilikle hayata geçirilmesi tavsiye edilmiştir (European Commission, 2012: 88). Nitekim AB'nin tavsiye ve telkinlerine uyarak 4 Nisan 2013 tarihinde kabul edilen YUKK ile AB ve uluslararası standartlara uygun bir göç mevzuatının teşkili hususunda önemli bir adım atılmış; bu yasaya istinaden teşkil edilen GİGM ile göç konusundaki yetki karmaşası önlenmeye çalışılmıştır. Türkiye 2013 İlerleme raporuna bakıldığında; geri göndermeme ilkesinin mutlak şekilde uygulandığı Türkiye'de kamplarda barındırılan Suriyeliler kadar kamp dışındakiler için de uygun koşulların

sağlanması ve dış sınırların korunması hususunda profesyonel sınır güvenlik biriminin teşkilinin gerektiği vurgulanmıştır. Türkiye ile FRONTEX arasında veri alışverişi mutabakat zaptının da imzalandığı bu rapor döneminde (European Commission, 2013: 66), AB ile sürdürülen istişareler neticesinde GKA imzalanmıştır (Bürgin, 2016: 105-106).

16 Aralık 2013 tarihinde imzalanan GKA, Suriye krizinin ardından patlak veren göç dalgasının kontrolüne dönük Türkiye ile AB tarafından atılan ortaklaşa adımlardan en önemlisini teşkil etmiştir (Tekin, 2017: 666). 1 Ekim 2014 tarihinde yürürlüğe giren GKA ile Türkiye'ye sınırlarını koruması ve Avrupa'ya yapılan düzensiz göçleri önlemesi karşılığında, hızlandırılmış bir vize kolaylığı sağlanması ve 3 milyar Avro yardım yapılması vaat edilmiştir (Hajipouran Benam, 2018: 271). AB, GKA'nın yürürlüğe girdiği 2014 yılında 1 milyondan fazla Suriyeliye geçici koruma sağlayan, onları barınma, sağlık ve eğitim hizmetlerinden ücretsiz yararlandıran Türkiye'nin bu çabalarının, kendi yerel kapasite ve kaynaklarını zorladığını dile getirmiştir (European Commission, 2014: 14, 65). Nitekim Türkiye 2015 İlerleme Raporu'nda da rapor döneminde büyük bir göç akımına maruz kalan Türkiye'nin, 2 milyon Suriyeliye kapılarını açtığı ve bu süreçte yaptığı 6,7 milyar Avro'dan fazla harcamanın ülke bütçesini bir hayli zorladığı tekrar ifade edilmiştir (European Commission, 2015c: 6). Aynı raporda Türk kolluk görevlilerinin başarılı operasyonları neticesinde Avrupa'ya yapılan yasadışı göçlerin önemli düzeyde azaldığı ifade edilmiştir. Böylece Türkiye 2011 İlerleme Raporu'nda dile getirilen bu eksikliğin giderildiği teyit edilmiştir. Ancak kaçak göç yöntemlerine karşı Türkiye'nin kolluk kapasitesinin ve bu tür eylemlere karşı cezai yaptırımların artırılması tavsiye edilmiştir. YUKK ile kurulan GİGM'nin Mayıs 2015 itibariyle il düzeyinde örgütlenmesiyle göç konusundaki işlerin sorumluluğunun kolluk kuvvetlerinden alınarak Genel Müdürlüğe yüklendiği, Genel Müdürlüğün de Suriyelilere ev sahipliği yapan Geri Gönderme Merkezlerinin kapasitesini artırdığı belirtilmiştir. Ancak 500 bin Suriyeli çocuğun Türkiye'de eğitime erişemediği, geçici koruma altındaki Suriyelilerin de istihdamını kolaylaştıracak yasal düzenlemelerin henüz yapılmadığı eleştirisi de dile getirilmiştir. GKA'nın 2014 yılında yürürlüğe girmesinin ardından, AB-Türkiye Ortak Geri Kabul Komitesi'nin 13 Temmuz 2015 tarihinde ilk toplantısını gerçekleştirdiğinin belirtildiği raporda; GKA'nın tam ve etkili bir şekilde işletilmesi için taraflar arasında eşgüdüm faaliyetlerinin hızlandığı, vize serbestisine ilişkin yol haritasının ve gerekli kıstasların ele alındığı da ifade edilmiştir (European Commission, 2015c: 70).

Bu süreçte Suriye'de yaşanan iç savaşın alevlenmesi neticesinde yeni bir göç dalgasının Avrupa sınırlarına dayanması, AB'nin Türkiye ile olan müzakerelerine ivme kazandırmıştır. Nitekim taraflar arasında süren yoğun görüşmelerin ardından, 2015 yılında gerçekleştirilen Türkiye-AB zirvesinde Ortak

Eylem Planı kabul edilmiştir. Türkiye'ye GKA'daki şartları sağlaması hususunda sağlanacak teknik ve mali yardımların hızlandırılması, Türkiye'deki Suriyelilere sunulan sosyo-ekonomik hizmetlerin finansmanı, insani yardımlar ve eğitim faaliyetleri konusunda destek verilmesi hususunda anlaşmaya varılan Ortak Eylem Planı'nı (EU-Turkey Joint Action Plan, 2015), 2016 yılında imzalanan Mülteci Mutabakatı izlemiştir. Türkiye, bu mutabakatla 20 Mart 2016 tarihinden sonra kendi toprakları üzerinden Ege'deki Yunan adalarına geçen bütün düzensiz göçmenleri geri almayı taahhüt etmiştir. Türkiye ile Yunanistan arasında 2002 yılından bu yana yürürlükte olan Geri Kabul Anlaşması'na dayanan bu uygulama, Ege Denizindeki düzensiz göç ve insan kaçakçılığını caydırmayı, can kayıplarını ortadan kaldırmayı hedeflemiştir. Mutabakatla Türkiye'ye bu yolla gönderilecek her bir Suriyeli karşılığında, AB üyesi ülkelere bir Suriyeli mültecinin alınması hususunda oydaşmaya varılmıştır. Üçüncü ülke vatandaşlarının geri kabulüne ilişkin kuralların 1 Ekim 2017 tarihi itibarıyla yürürlük kazandığı bu (Ekinci, 2016: 20) mutabakatla yasadışı göçmenlerin iadesiyle ilgili masrafların AB tarafından karşılanması kararlaştırılmıştır. Ayrıca geri kabul kapsamındaki faaliyetlerin planlanan şekilde sürdürülmesi şartıyla taahhüt edilen 3 milyar Avroluk yardıma, 2018 yılında bir o kadar fon eklenerek yardım miktarının 6 milyar Avroya çıkarılması da taahhüt edilmiştir (AB Başkanlığı, 2016). Nitekim anlaşmanın AB açısından maksadına uygun şekilde işlediği görülmektedir. Şöyle ki anlaşmanın imzalanmasından sonraki yirmi aylık sürede Yunan adalarına günlük kaçak göçmen girişinde %97; kaçak yollardan geçmeye çalışırken hayatını kaybedenlerin sayısında ise %88'lik bir düşme görülmüştür (AB Türkiye Delegasyonu, 2017). Türkiye 2016 İlerleme Raporu'nda da Türkiye'nin göç konusundaki yükünü hafifletmeyi amaçlayan Ortak Eylem Planı ve Türkiye ile AB arasında göç konusundaki iş birliğinin artırılmasının kararlaştırıldığı Mülteci Mutabakatı'nın önemine değinilmiştir (European Commission, 2016: 4-5).

2017 yılında AB Komisyonu'nun Türkiye 2018 İlerleme Raporu'nda da Türkiye'nin göç mevzuatının Birlik mevzuatıyla genel olarak uyumlu olduğu, GİGM'nin kapasitesini artırmaya devam etmesinin olumlu karşılandığı, Türkiye'nin potansiyel AB aday ülkelerden olan Karadağ ile GKA imzaladığı ve Bosna Hersek ile de benzer bir anlaşmanın imzalanması için çalışmaların sürdürüldüğü belirtilmiştir. Türkiye'nin göç yönetimi hususundaki yasalama ve kurumsallaşma çalışmalarına hızla devam ettiğinin ifade edildiği raporda; Türk kolluk güçlerinin kaçak göçmen geçişini önlemeye dönük çabalarının muazzam düzeyde olduğu, Mülteci Mutabakatı gereği bire bir yeniden yerleşim programının etkin bir şekilde işletildiği ifade edilmiştir (European Commission, 2018: 46). Benzer hususların yer aldığı Türkiye 2019 İlerleme Raporu'nda da tarafların Mülteci Mutabakatı'na uymaya devam ettiği, tüm çabalara rağmen Türkiye üzerindeki göç baskısının arttığı, on sekiz geri gönderme merkezinin bulunduğu

Türkiye’de yeni tesislerin açılmakta olduğu belirtilmiştir. Türkiye’de yaşayan Suriyelilerin okul ve sağlık hizmetlerine erişimini kolaylaştırmak amacıyla hazırlanan AB projelerinin devam ettiği, 2018 yılında AB desteğiyle hayata geçirilmesi planlanan 45 projenin de imzalandığı ifade edilmiştir (European Commission, 2019: 45-48).

Bu projelere finansman sağlayan AB’nin, GKA ve Mülteci Mutabakatı kapsamındaki taahhütlerini aynı cömertlikle yerine getirdiği söylenemez. Suriye krizi sonrasında yaşanan yoğun göç hareketinde Türkiye’yi tampon bölge olarak gören AB, Türkiye’ye taahhüt ettiği maddi yardımları yeterli düzeyde yapmamıştır. Ayrıca Ortak Eylem Planı ve Mülteci Mutabakatı’nda yer verilen ve Türkiye’yi iktisadi anlamda rahatlatacak olan Gümrük Birliği revizyonunun da gerçekleştirilmediği görülmüştür (Özdal, 2018: 289-290). Nitekim göçün finansmanında kullanılmak amacıyla Türkiye’ye 6 milyar Avro ödemeyi taahhüt eden AB’nin, 10 Aralık 2019 tarihi itibarıyla 2,7 milyar Avro ödediği bilinmektedir. Suriyelilere 2011 yılından bu yana kapılarını açan Türkiye ise Mart 2020 itibarıyla Suriyelilere yönelik 40 milyar Dolardan fazla harcama yapmıştır (Demir, 2020: 294). AB’nin maddi taahhütlerin yanı sıra, GKA ile vize serbestisinin eş zamanlı olarak yürürlüğe gireceği yönündeki taahhüdünü de yerine getirmediği görülmüştür. Ancak bu noktada şunu da belirtmekte yarar vardır: GKA’nın imzalanmasıyla AB ile Türkiye arasında onaylanıp yürürlüğe konulan “Türkiye ile Vizesiz Rejime Yönelik Yol Haritası”na göre vize serbestisi 72 kriterin sağlanması şartına bağlanmış olup (Nas, 2015: 169), bunlardan beş kriterin yasalaşması hususunda sorun yaşanmıştır. Yolsuzlukla mücadele, verilerin muhafaza edilmesi, Birlik üyesi ülkelerle yasal iş birliği, EUROPOL ile gelişmiş iş birliği, terörle mücadele yasaları ve uygulamalarının gözden geçirilmesi (Öztürk, 2017: 2591) şeklinde sıralanabilen bu kriterler yerine getirilmediği için AB Türkiye’yi; vize serbestisi sağlanmadığı için de Türkiye AB’yi suçlamıştır. Netice itibarıyla ikili ilişkilerin gerildiği ve tarafların birbirini tehdit etme yoluna gitmekten dahi kaçınmadığı bu dönemde (Özcan, 2017: 11), Türk tarafı vize serbestisinin gecikmesini gerekçe göstererek GKA’yı 2019 yılında askıya almıştır (Milliyet, 2019). 2020 yılına gelindiğinde ise Suriyeli göçmenlerin Suriye sınırları dahilinde açılacak güvenli bölgelere yerleştirilmesi ve İdlib’de ateşkesin sürdürülmesi hususunda AB’nin gerekli desteği vermekten kaçındığı yönünde Türk tarafının şikayetlerinin arttığı bilinmektedir. Nitekim 27 Şubat 2020 tarihli İdlib saldırısında otuz üç Türk askerinin şehit edilmesinin ardından, Türkiye Suriye’de yaşanan insanlık krizine AB’nin gereken ehemmiyeti göstermediği gerekçesiyle 28 Şubat’ta Mülteci Mutabakatı’nın askıya alındığını ve Türkiye’deki Suriyelilerin Avrupa’ya geçişlerine engel olunmayacağını ilan etmiştir (Evans, 2020).

Türkiye’nin sınır kapılarını Suriyelilere açması üzerine, binlerce Suriyeli

Pazarkule Sınır Kapısı'na yığılmıştır. Suriyelilerin geçişine müsaade etmeyen Yunan kolluk kuvvetlerinin set çekmesi üzerine ülkeye geçiş yapamayan Suriyeliler, iki ülke arasındaki tampon bölgede sıkışıp kalmıştır (Avrupa Komisyonu, 2020: 20). Nitekim Türkiye, mart ayında Koronavirüs salgını nedeniyle sınırları kapatma kararı almıştır. Ancak haziran ayında ise sınırlarını yeniden açma yoluna gitmiştir. Bunun üzerine AB Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Josep Borrell tarafından verilen bir demeçte, AB'nin Yunanistan'ı destekleyeceğini ve Birliğin dış sınırlarını korumakta kararlı olduğu belirtilmiştir. Ancak ortak çıkarların muhafazası ve bölgesel istikrarın sürdürülmesi için Türkiye ile diyalog yollarına başvurulacağı da dile getirmiştir. 1 Temmuz 2020 tarihinde AB dönem başkanlığının Almanya'ya devredilmesiyle, Alman yetkililer, AB ile Türkiye arasında yeni bir mülteci anlaşması için pazarlık yapılması ve Türkiye ile iş birliğine gidilmesi gerektiğini dile getirmişlerdir (Deutsche Welle Türkçe, 2020). 2020 Türkiye İlerleme Raporu'nda da Türkiye'nin bu keskin tavrına rağmen, sert bir dil kullanmaktan kaçınıldığı görülmektedir. Raporda; hâlihazırda dünyada en çok mülteciye ev sahipliği yapan Türkiye'nin mültecilere destek sağlamak, sağlık ve eğitim hizmetlerine erişimlerini artırmaya dönük belirgin düzeyde çaba sarf ettiği belirtilmiştir. Ancak özellikle insan haklarının korunması hususunda geri gönderme merkezlerindeki muamelelerin Avrupa standartlarıyla uyumlulaştırılması, Suriyelilerin kayıt dışı ekonomide istihdamının önlenmesi, geçici koruma usullerinin ve sınır dışı edilmelerin daha objektif kısıtlara bağlanması gerektiği ve Koronavirüs salgının Suriyeliler açısından ekonomik açıdan dışlanmayı artırdığı ve hayat şartlarını kötüleştirdiği dile getirilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2020: 20-21).

5. Sonuç

Suriye krizinin başından itibaren “açık kapı politikası” izleyen Türkiye, yaşanan kitlesel göç dalgasından en fazla etkilenen ülke olmuştur. Suriyelilere yönelik politika ve tasarımlarını ilk başta “geçicilik” üzerine bina eden Türkiye, zamanla Suriyelilerin ülkedeki yerleşimlerinin kalıcı ya da uzun süreli olduğu anlaşılınca uzun soluklu seçenekler üzerinde durmuştur. Bu kapsamda hukuki statüsü misafirlikten geçici korumaya doğru evrilen Suriyelilerin barınma, sağlık, eğitim ve toplumsal uyum gibi çeşitli ihtiyaçlarına ve Suriye krizinin yol açtığı güvenlik tehdidine yönelik hatırı sayılır politika ve uygulamaları hayata geçirmiş, yüklü miktarda harcamalar yapmıştır. Başlangıçta Suriye krizinden kaynaklı göç hareketlerine kayıtsız kalan; ancak sınır ülkelerinin yoğun göçe maruz kalmaları ve yaşanan bot faciaları sebebiyle harekete geçmek zorunda kalan AB ise, Suriyeli göçünün insani boyutunu göz ardı ederek güvenlik boyutuna odaklanmıştır. Göç denetiminin Avrupa dışında icrasına dayanan “dışsallaştırma” politikasına yönelik AB, buna dönük plan ve kurumsal mekanizmaları devreye sokmuştur. Bu süreçte

kendi çıkarlarını önceleyerek hareket eden üye devletlerin tutumundan dolayı ulusüstü bir yaklaşım izleyemeyen AB, Avrupa'ya göçleri iyice güçleştiren ve geri dönüşleri hızlandıran yeni seçeneklere başvurmaktan geri durmamıştır. Bu da mevcut sorunları iyice çıkmaza sokmuştur.

AB ile tam üyelik müzakere süreci devam eden Türkiye'nin, Suriye krizinin ardından yoğun bir kitlesel göçe maruz kalmasıyla daha kapsayıcı ve sistematik çözümler üretmesi kaçınılmaz olmuştur. Kuşkusuz bu süreçte AB'nin telkin ve önerileri doğrultusunda birçok yasal ve kurumsal düzenlemeye giden Türkiye, AB kurumlarıyla etkileşimde bulunarak, birtakım ortak faaliyetleri icra etmiştir. Türkiye'nin Suriyelilere yönelik politika ve uygulamalarını yakından izleyen AB de genel itibarıyla Suriyelilere gösterilen misafirperverlik ve insani yaklaşımdan övgüyle bahsetmiştir. Bu süreçte Türkiye'nin AB ile imzaladığı GKA ve Türkiye-AB Mülteci Mutabakatı, taraflar arasındaki ilişkilere ivme kazandırmıştır. Ancak tarafların karşılıklı yükümlülüklerini gereği gibi yerine getirmediği gerekçesiyle birbirlerini suçladığı ve yaşanan insanlık krizine AB'nin gereken ehemmiyeti göstermediğinin iddia edildiği bir dönemde her iki akit de Türk tarafınca birer yıl arayla askıya alınmıştır. Türkiye'nin sınır kapılarını Avrupa'ya gidecek Suriyeliler için açtığı bu dönemde, taraflar arasında bir kriz yaşanmıştır. Ancak Suriye krizinin ardından yaşanan kitlesel göç hareketinde Türkiye'yi tampon bölge olarak gören ve ülke topraklarında düzensiz göçü önleyerek göç kontrolünü dışsallaştırma yoluna giden AB'nin, Türkiye'nin bu radikal kararına rağmen ülke ile diyalog yollarını açık tuttuğu ve Türkiye'ye yönelik değerlendirmelerinde sert bir dil kullanmaktan imtina ettiği görülmektedir. Nitekim son dönemlerde AB ile ilişkilerin yeniden normalleşmesini isteyen Türk tarafının da daha ılımlı bir politika izlemeye başladığı görülmektedir. Elbette bölgesel ve küresel bir boyuta erişen Suriyeli göçü sorununun çözümünde, Türkiye ile AB arasında sürdürülecek müzakerelerin ve karşılıklı anlayışın eşsiz bir role sahip olduğunu belirtmekte yarar vardır.

KAYNAKÇA

AB Başkanlığı. (2016). 18 Mart 2016 Tarihli Türkiye-AB Zirvesi Bildirisi. (Erişim: 25 Mayıs, 2020)

https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/18_mart_2016_turkiye_ab_zirvesi_bildirisi_.pdf

AB Türkiye Delegasyonu. (2017). Eu-Turkey Statement the Commission's Contribution to the Leaders' Agenda. (Erişim: 3 Mart, 2011)
<https://www.avrupa.info.tr/en/node/7373>

AB Türkiye Delegasyonu. (2018). Avrupa Birliği Türk ve Suriyeli Çocukların Yeni Eğitim Yılına Kutluyor! (Erişim: 27 Eylül, 2021)

<https://www.avrupa.info.tr/tr/pr/avrupa-birligi-turk-ve-suriyeli-cocuklarin-yeni-egitim-yilini-kutluyor-7934>

AFAD (Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı). (2014). Suriye'den Türkiye'ye Nüfus Hareketleri, Kardeş Topraklarındaki Misafirlik. (Erişim: 17 Şubat, 2021)

<https://www.afad.gov.tr/suriye-raporlari>

AFAD (Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı). (2017). Türkiye'deki Suriyelilerin Demografik Görünümü, Yaşam Koşulları ve Gelecek Beklentilerine Yönelik Saha Araştırması. (Erişim: 17 Şubat, 2021)

<https://www.afad.gov.tr/suriye-raporlari>

Akdoğan, E. & Atalay, M. (2017). Avrupa Birliği'ni Değişime Zorlayan Güç: Göç". *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22 (Kayfor Özel Serisi), 2437-2454.

Akdoğan, M. (2018). Avrupa Sınırlarına Dayanan Mülteci Krizi ve Yönetimi, *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Dergisi*, 1/1, 48-74.

Akkaraca Köse, M. (2014). *Güvensizlik Sarmalında AB Göç Politikalarına Uyum*

Türkiye'nin Dış Politika Tercihlerinde Rasyonalitenin Sınırları. İstanbul: Derin.

6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, (11.04.2013 tarih ve 28615 sayılı Resmî Gazete).

Anadolu Ajansı. (11 Mayıs, 2017). Türkiye'de 392 Suriyeli Akademisyen Var. Hürriyet [çevrimiçi]. (Erişim: 25 Aralık, 2020)

<https://www.hurriyet.com.tr/egitim/turkiyede-392-suriyeli-akademisyen-var-40454776>

Arat, E. (2016), *Türlere Güvendiler Tarih Boyunca Türk Topraklarına Sığınanlar*. İstanbul: Tarihçi.

Aslantürk, O. & Tunç, Y. E. (2018). Türkiye'de Yabancıların Çalışma İzinleri: Suriyeliler Örneği. *Ombudsman Akademik*, 9, 141-180.

Avrupa Komisyonu. (2020). 2020 Türkiye İlerleme Raporu. (Erişim: 16 Şubat, 2021)

https://www.ab.gov.tr/siteimages/trkiye_raporustrateji_belgesi_2020/turkey_report_30.10.2020.pdf

Aydın, M., Çelikpala, M., Yeldan, E., Güvenç, M., Zaim, Z., Osman Z., Baybars Hawks, B., Sokullu, E. C., Şenyuva, Ö., Yılmaz, O. & Tıgılı, S. D. (2021). *Kantitatif Araştırma Raporu: Türkiye Siyasal Sosyal Eğilimler Araştırması 2020*. İstanbul: Akademetre ve Global Akademi.

Baran Çelik, N. (2015). Türk Hukukunda Uluslararası Koruma Başvurusunda Bulunan veya Uluslararası Korumadan Yararlanan Yabancıların Hak ve Yükümlülükleri. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1 (Özel Sayı), 67-148.

Bayır, K. & Kansu, D. F. (2020). Açık Kapı Politikasından Güvenlik Tehdidine: Türkiye'de Suriyeli Sığınmacılar Olgusu. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 8/2, 324-356.

Bozca, N. (2020). *Göç Krizi Işığında Dublin Sistemi* (Yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara

Bürgin, A. (2016). Why the EU Still Matters in Turkish Domestic Politics: Insights from Recent Reforms in Migration Policy. *South European Society and Politics*, 21/1, 105-118.

Canpolat, H. & Arıner, H. O. (2012). Küresel Göç ve Avrupa Birliği ile Türkiye'nin Göç Politikalarının Gelişimi. (Erişim: 21 Kasım, 2021) <http://madde14.org/images/3/3a/Orsamkureselgoc2012.pdf>

Cihan Haber Ajansı. (2012). Sözleşmeli Öğretmenlik Tarih Oldu. (Erişim: 23 Şubat, 2021) <https://www.haberler.com/amp/sozlesmeli-ogretmenlik-tarih-oldu-3828080-haberi/>

Çakran, Ş. & Eren, V. (2017). Mülteci Politikası: Avrupa Birliği ve Türkiye Karşılaştırması. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14/39, 1-30.

Demir, E. (2020). Barış Pınarı Harekâtı'nın Türkiye Açısından Sonuçları. *Diplomatik Gözlem Dergisi*, 96, 36-42.

Demir, O. (2020). Türkiye'nin Suriyeli Göçmen Sınavı. S. Barışık (Ed.), *Küreselleşen Dünyada Fırsat Eşitliği Arayışında Uluslararası Göç ve Türkiye'nin Suriye Deneyimi* içinde (ss. 283-307). Ankara: Gazi Kitabevi.

Deutsche Welle Türkçe. (24 Haziran, 2020). Atina: Türkiye Sınırları Yeniden Açtı. Deutsche Welle [çevrimiçi], (Erişim: 16 Şubat, 2021)

<https://www.dw.com/tr/atina-t%C3%BCrkiye-s%C4%B1n%C4%B1rlar%C4%B1-yeniden-a%C3%A7t%C4%B1/a-53931645>

Duruel, M. (2017). Suriyeli Sığınmacıların Türk Emek Piyasasına Etkileri Fırsatlar ve Tehditler. *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 3/2, 207-222.

Ekinci, M. U. (2016). Türkiye-AB Geri Kabul Anlaşması ve Vize Diyalogu. İstanbul: SETA Yayınları.

Elmas, F. Y. (2016). *Avrupa Birliği Göç-Dış Politika İlişkisinde Paradigma Değişimi* (Doktora tezi). Ankara Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Emin, M. N. (2016). Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Eğitimi. *SETA Analiz*, 153, 1-25.

Erdoğan, M. M. (2014). Türkiye'de Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum araştırması. (Erişim: 6 Ocak, 2021)

<https://mmuraterdogan.files.wordpress.com/2014/12/hugo-rapor-tc3bcrkiyedeki-suriyeliler-toplumsal-kabul-ve-uyum-kasc4b1m-2014-04122014-tr1.pdf>

Erdoğan, M. M. (2015a). *Türkiye'deki Suriyeliler Toplumsal Kabul ve Uyum*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Erdoğan, M. M. (2015b). Türkiye'ye Kitleli Göçlerde Son ve Dalga: Suriyeliler. M. M. Erdoğan & A. Kaya (Ed.), *Türkiye'nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler* içinde (ss. 315-347), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Erdoğan, M. M. (2019). Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler. (Erişim: 7 Mayıs, 2021) <https://www.kas.de/documents/283907/7339115/T%C3%BCrkiye%27deki+Suriyeliler.pdf/aca9d37-7035-f37c-4982-c4b18f9b9c8e?version=1.0&t=1571303334464>

Erdoğan, M. M. (2020a). (Erişim: 16 Ocak, 2021) Onuncu Yılında Türkiye'deki Suriyeliler. <https://www.uikpanorama.com/blog/2020/04/29/onuncu-yilinda-turkiyedeki-suriyeliler/>

Ergüven, N. S. & Özturanlı, B. (2013). Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye. *AÜHFD*, 62/4, 1007-1061.

European Commission. (2011). Turkey 2011 Progress Report European Commission. (Erişim: 14 Nisan, 2020) https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2011/package/tr_rapport_2011_en.pdf

European Commission. (2012). Turkey 2012 Progress Report. (Erişim: 14 Nisan, 2020) https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2012/package/tr_rapport_2012_en.pdf

European Commission. (2013). Turkey 2013 Progress Report. (Erişim: 14 Nisan, 2020) https://www.ab.gov.tr/49358_en.html

European Commission. (2014). Turkey 2014 Progress Report. (Erişim: 14 Nisan, 2020) https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2014/20141008-turkey-progress-report_en.pdf

European Commission. (2015a). European Commission Makes Progress on Agenda on Migration. (Erişim: 15 Mart, 2020) https://ec.europa.eu/home-affairs/what-is-new/news/news/2015/20150527_02_en

European Commission. (2015b). A European Agenda on Migration. (Erişim: 16 Mart, 2020) https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/communication_on_the_european_agenda_on_migration_en.pdf

European Commission. (2015c). Turkey 2015 Progress Report. (Erişim: 16 Mart, 2020) https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_15_6039

European Commission. (2016). Turkey 2016 Progress Report. (Erişim: 16 Mart,

2020)

https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2016/20161109_report_turkey.pdf

European Commission. (2018). Turkey 2018 Progress Report. (Erişim: 18 Mart, 2020)

<https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/default/files/20180417-turkey-report.pdf>

European Commission. (2019). Turkey 2019 Progress Report. (Erişim: 18 Mart, 2020)

<https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/default/files/20190529-turkey-report.pdf>

EU-Turkey Joint Action Plan. (2015). (Erişim: 22 Mayıs, 2020)

https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_15_5860

Evans, D. (2020). Turkey Says It Will Let Refugees Into Europe After Its Troops Killed in Syria. (Erişim: 24 Mayıs, 2020) <https://www.reuters.com/article/us-syria-security/turkey-says-will-not-stop-syrian-refugees-reaching-europe-after-troops-killed-idUSKCN20L0GQ>

FRONTEX (European Border and Coast Guard Agency). (2013). Eurosur. (Erişim: 29 Mart, 2020) <https://frontex.europa.eu/intelligence/information-management>

Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik. (15 Ocak 2016 tarihli, 29594 sayılı resmî Gazete).

Geçici Koruma Yönetmeliği. (22 Ekim 2014 tarihli, 29153 sayılı resmî gazete).

Gültaş, A. S. & Yalçın Balçık, P. (2018). Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Sağlık

Politikaları. *Sakarya Tıp Dergisi*, 8/2, 193-204.

Hajipouran Benam, Ç. (2018). Değişen Arap Coğrafyası, Türk Dış Politikası ve Zorunlu Göç. N. A. Şirin Öner % S. G. Ihlamur Öner (Ed.), *Uluslararası İlişkiler Göç Olgular, Aktörler ve Politikalar* içinde (ss. 257-277), İstanbul: Der Yayınları.

İçduygu, A. (2017). Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacılar: "Siyasallaşan" Bir Sürecin Analizi", *Toplum ve Bilim*, 140, 27-41.

İçduygu, A. & Sert, D. Ş. (2019). Introduction: Syrian refugees–facing challenges, making choices. *International Migration*, 57/2, 121-125.

İçduygu, A. & Aksel, D. B. (2012). *Türkiye'de Düzensiz Göç*. Ankara: Uluslararası Göç Örgütü Türkiye.

İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2017). Göç İstatistikleri. (Erişim: 20 Mayıs, 2021)

https://www.goc.gov.tr/icerik3/statistics_1064_4733_10166

Kahraman, S. & Tanıyıcı, Ş. (2018). Türkiye'de Suriyeli Sığınmacılar Örneğinde Çok Düzeyli Göç Yönetişimi. *TESAM Akademi Dergisi*, 5/1, 235-280.

Kanat, S. & Aytaç, M. (2018). Suriyeli Mülteciler Özelinde Avrupa Birliği Ortak Göç Politikası ve Birlik ile Üye Devletler Arasında Egemenlik Tartışmaları. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 40/2, 55-86.

Kanat, S. & Zenginoğlu, S. (2017). Avrupa Birliği'nin Suriyeli Mültecilere Yönelik Yaklaşım ve Politikaları. *Route Educational and Social Science Journal*, 4/3, 20-32.

Kap, D. (2014). Suriyeli Mülteciler: Türkiye'nin Müstakbel Vatandaşları. *Akademik Perspektif*, 2, 30-35.

Karakaş, D. (2016). Mülteci Sorunu Çerçevesinde Avrupa Birliği-Türkiye İlişkileri. *ORMER Perspektif Serileri*, 16, 1-8.

Karasu, M. A. (2017). Göç ve Uyum Sorunu, A. Yatkın (Ed.). *Uluslararası 11. Kamu Yönetimi Sempozyumu Bildiriler Kitabı* içinde (ss. 631-649). Elazığ: Fırat Üniversitesi Yayınları.

Kaya, G. & Çolakoğlu, K. (2020). “Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeli Sığınmacıların Türkiye’deki Onuncu Yılına İlişkin Sosyolojik Bir Analiz. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13/73, 594-609.

Kaygısız, İ. (2017). Suriyeli Mültecilerin Türkiye İşgücü Piyasasına Etkileri. (Erişim: 4 Ocak, 2021)

<http://www.fes-tuerkei.org/media/pdf/D%C3%BCnyadan/2017/Du308nyadan%20-%20Suriyeli%20Mu308ltecilerin%20Tu308rkiye%20I307s327gu308cu308%20Piyasasına%20Etkileri%20.pdf>

Kirişçi, K. (1991). The Legal Status of Asylum Seekers in Turkey: Problem and Prospects. *International Journal of Refugee Law*, 3/ 3, 510–528.

Kirişçi, K. (2014). *Misafirliğin Ötesine Geçerken Türkiye'nin “Suriyeli Mülteciler” Sınavı*. (Çev. S. Karaca). Ankara: USAK Yayınları.

Koçak, K. A. (2012). Yasemin Devrimi’nden Arap Baharı’na Tunus. *Yasama Dergisi*, 22, 22-61.

Maden, T. E. (2013). İklim Değişiminin Arap Baharında “Tehdit Tetikleyici” Rolü ve Suriye. *Ortadoğu Analiz*, 5/58, 80-87.

Matiç, U. (2019). Suriye’de Arap Baharı’nın Etkileri. İçinde M. C. Özşahin & O. Battır (Ed.), *Arap Baharı Sonrası Ortadoğu Bölgesel Dönüşüm ve Reaksiyonlar* (ss. 237-259), İstanbul: Hiperyayın.

MEB (Milli Eğitim Bakanlığı). (2016). Suriyeli Çocukların Eğitimi İçin Yol Haritası Belirlendi. (Erişim: 14 Kasım, 2020)

<http://www.meb.gov.tr/suriyeli-cocuklarin-egitimi-icin-yol-haritasi-belirlendi/haber/11750/tr>

MEB (Milli Eğitim Bakanlığı). (2019). 2020 Yılı Bütçe Sunuşu. (Erişim: 10 Ocak, 2021)

http://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_12/18094404_2020_BUTCE_SUN_UYU_17.12.2019.pdf

MEB HBOGM (Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü). (2020). Türkiye’de Yıllara Göre Geçici Koruma Altındaki Eğitim Çağındaki Suriyelilerin Dağılımı. (Erişim: 27 Eylül, 2021)

https://hbogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_11/18114946_17155955_3_KASIM_2020_YNTERNET_BULTENY_Sunu.pdf

Mencütek, Ş., Gökalp, A. Z., Balamir N. E. & Coşkun, B. (2021). Turkey’s Tesponse to Syrian Mass Migration: A Neoclassical Realist Analysis. *Uluslararası İlişkiler*, 17/68, 93-111.

Milliyet. (2019). Geri Kabul’ü Askıya Aldık. (Erişim: 27 Eylül, 2021)
<https://www.milliyet.com.tr/dunya/geri-kabulu-askiya-aldik-6004216>

Miş, N. (2012). Suriye 2011. K. İnat, B. Yıldırım, F. Aydın & M. Ataman (Ed.), *Ortadoğu Yıllığı 2011* içinde (ss. 256-300), İstanbul: Açılım Kitap.

Naqvi, S. (2014). Arap Baharı’nda Medyanın Rolü. Z. T. Kor (Ed.), *Ortadoğu Konuşmaları Bölgesel ve Küresel Perspektiften ‘Arap Baharı’* içinde (ss. 339-363), İstanbul: Küre Yayınları.

Nas, Ç. (2015). Türkiye-AB İlişkilerinde Geri Kabul ve Vize Serbestliği: Hareketliliğin Yönetimi. *Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 23/2, 169-186.

Oytun, O. & Senyücel Gündoğar, S. (2015). Suriyeli Sığınmacıların Türkiye’ye

Etkileri. (Erişim: 19 Aralık, 2020) https://www.tesev.org.tr/wp-content/uploads/rapor_Suriyeli_Siginmacilarin_Turkiyeye_Etkileri.pdf

Önder, N. (2019). Türkiye’de Geçici Koruma Altındaki Suriyelilere Yönelik Sağlık Politikalarının Analizi. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 5/1, 110-165.

Öney, S. (2020). AB ‘Göçtü’. (Erişim: 28 Eylül, 2021) <https://www.gazeteduvar.com.tr/ab-goctu-makale-1500081>

Özcan, M. (2017). *AB-Türkiye İlişkileri ve Suriye Krizi*, Ankara: İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi Yayını.

Özdal, B. (2018). *Uluslararası Göç ve Nüfus Hareketleri Bağlamında Türkiye*, Bursa: Dora Yayınları.

Öztürk, K. (2017). AB Üyelik Sürecinde Türkiye’de Göç Politikasının Avrupalılaşması. A. Yatkın (Ed.). *Uluslararası 11. Kamu Yönetimi Sempozyumu Bildiriler Kitabı* içinde (ss. 2580-2594). Elâzığ: Fırat Üniversitesi Yayınları.

Polat, D. Ş. (2016). Arap Baharı ve Suriye Savaşı. H. Çomak, C. Sancaktar & Z. Yıldırım (Ed.). *Uluslararası Politikada Suriye Krizi* içinde (ss. 137-155), İstanbul: Beta Yayıncılık.

Polat, F. & Durmuş, A. (2015). *Immanuel Wallerstein Perspektifinde Arap Baharı*. Konya: Çizgi Kitabevi.

Rottmann, S. B. (2020). ‘We Can’t Integrate in Europe. We Will Pay a High Price If We Go There’: Culture, Time and Migration Aspirations for Syrian Refugees in İstanbul. *Journal of Refugee Studies*, 34/ 1, 474-490.

Sağıroğlu, Z. (2019). Türkiye’de Merkezi Göç Yönetimi. A. Esen, M. Duman (Ed.). *Türkiye’de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler: Tespitler ve Öneriler* içinde (ss. 243-268), İstanbul: WALD Yayını.

Şen, Y. (2012). Ürdün’de Arap Baharı. *Yasama Dergisi*, 22, 141-156.

Şen, Y. (2013). Suriye’de Arap Baharı. *Yasama Dergisi*, 23, 54-79.

Şentürk, C. (2020). *Türkiye Şehirlerinde Suriyeli Göçmenler*. Essen: Türkiye ve Uyum Araştırmaları Merkezi Vakfı Yayını.

Şimşek, D. (2017). Göç Politikaları ve “İnsan Güvenliği”: Türkiye’deki Suriyeliler Örneği. *Toplum ve Bilim*, 140, 11-26.

Şöhret, M. (2016). Suriye'nin Siyasal ve Ekonomik Yapısı. H. Çomak, C. Sancaktar & Z. Yıldırım (Ed.). *Uluslararası politikada suriye krizi içinde* (ss. 39-83), İstanbul: BETA Yayıncılık.

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2019). No: 297, 11 Ekim 2019, Uluslararası Toplumda Barış Pınarı Harekâtı'nı Hedef Alan Bazı Yorumlar Hk. (Erişim: 28 Aralık, 2020) http://www.mfa.gov.tr/no_297_-baris-pinari-harekati-ni-hedef-alan-yorumlar-hk.tr.mfa

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2020). Geçici Korumamız Altındaki Suriyeliler. (Erişim: 1 Şubat, 2021) <https://www.goc.gov.tr/gecici-korumamiz-altindaki-suriyeliler>

T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü. (2020), 2019 Birim Faaliyet Raporu. (Erişim: 3 Ocak, 2021) https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/kurumsal/plan-ve-faaliyetler/HSGM_2019_Birim_Faaliyet_Raporu.pdf?type=file

Tanrikulu, F. (2017). Türkiye’de Yaşayan Suriyeli Çocukların Eğitim Sorunu ve Çözüm Önerileri. *Liberal Düşünce Dergisi*, 86, 127-144.

Tanrikulu, F. (2018). Suriye Krizi Sonrası Türkiye’deki Sığınmacıların ve Göçmenlerin Eğitimi: Geçmiş, Bugün ve Gelecek Perspektifleri. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11/3, 2584-2604.

Taştan, C., Kavuncu, A. Ç., Akbulut, A. M., İrdem, İ., Osmanoğlu, E., Özkaya, Ö. & Küçüker Yıldız, A. (2016). *Uluslararası Kitlesel Göçler ve Türkiye'deki Suriyeliler*. Ankara: Polis Akademisi.

Taştekin, F. (2015). *Suriye Yıkıl Git, Diren Kal*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Tatar, V. & Ülker, M. (2017). Arap Baharının Türkiye'ye Etkileri: Suriyeli Mülteci Sorunu. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8/21, 278-288.

Tekin, B. Ç. (2017). Düzensiz Göçün Yönetimi Konusunda Varılan Türkiye-AB Mutabakatının Avrupa Birliği'nin Uluslararası Kimliği Üzerindeki Etkileri. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 39/11, 659-678.

Tepealtı, F. (2020). *Avrupa Birliği'nin Göç Politikaları ve Türkiye*, Ankara: Pegem Akademi.

Topal, A. H. (2015). Geçici Koruma Yönetmeliği ve Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Statüsü. *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2/1, 5-22.

Tunca, H. Ö. & Karadağ, A. (2018). Suriye'den Türkiye'ye Göç: Tehditler ve Fırsatlar. *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, 28/2, 47-68.

UNCHR (United Nations High Commissioner for Refugees). (2021). Turkey July-August. (Erişim: 1 Eylül, 2021)

<https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2021/09/UNHCR-Turkey-Operational-Update-JulyAugust-2021.pdf>

Velieceoğlu Yonca, A. (2014). Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler. S. Karaca & U. Doğan (Ed.). *Suriyeli Göçmenlerin Sorunları Çalışmayı Sonuç Raporu* içinde (ss. 26-34). Mersin, Mersin Üniversitesi Bölgesel İzleme Uygulama Araştırma

Merkezi.

Yanardağ, M. Z., Yanardağ, U. & Avcı, Ö. (2020). “Avrupa Birliği ve Türkiye’de Göç Politikalarını Etkileyen Bazı Gelişmeler ve Sosyal Hizmet Mesleği Açısından Bir Tartışma. *Archives of Health Science and Research*, 7/1, 95-103.

Yılmaz, M. E. (2011). Arap Devrimleri ve Ortadoğu’nun Yeniden Yapılanması. *Ortadoğu Analiz*, 3/27, 45-51.

KEY SUCCESS FACTORS OF MANAGING CO-CREATION EXPERIENCE

Özgecan KALKAN*

ABSTRACT

Value co-creation in an ecosystem has transformed the role of companies and various actors. The overarching aim of this manuscript is to contribute to the understanding of the integrating role of companies and identify the key factors underpinning successful co-creation practices. The study utilizes a mixed method; while the qualitative approach defines how value co-creation occurs in the banking industry, the quantitative approach endeavours to understand whether value co-creation impacts the innovation strategy of banks. The findings indicate that collaborative working affects the degree of innovativeness of a company and, consequently, its perceived market performance. Resource integration in a multi-actor setting is complex and this study paves the way for further research into the values underlying the success of co-creation and provides a guide for successfully integrating the roles of actors in an ecosystem.

Keywords: *value co-creation, innovation, financial services, inter-firm networks, resource integration*

ÖZ

BİRLİKTE-YARATMA DENEYİMİNİN YÖNETİMİNDE TEMEL BAŞARI UNSURLARI

Ekosistemde birlikte değer yaratma firmaların ve çeşitli paydaşların rollerini değiştirmiştir. Bu makalenin ana amacı, firmaların birleştirici rolünün anlaşılmasına katkıda bulunmak ve başarılı birlikte yaratma uygulamalarının altında yatan temel faktörleri tespit etmektir. Çalışma karma bir yöntem kullanmaktadır; nitel yaklaşımla bankacılık sektöründe birlikte değer yaratmanın nasıl gerçekleştiği tanımlanırken, nicel yaklaşımla birlikte yaratma sürecinin, bankaların inovasyon stratejileri ve algılanan pazar performansları üzerindeki etkilerinin anlaşılmasına çalışılmaktadır.

* Dr. Öğr. Üyesi, Maltepe Üniversitesi, Halka İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı

(ozgecankalkan@maltepe.edu.tr) 0000-0003-2568-6259

Not: Bu makale, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme (İngilizce) Ana Bilim Dalı'nda Doç. Dr. Yusuf Can Erdem danışmanlığında 2018 yılında tamamlanan doktora tezinden üretilmiştir.

YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi, C. XIV, No. 2, (Ekim 2021)

Geliş Tarihi: 17.06.2021

Kabul Tarihi: 30.07.2021

Bu makaleden alıntı yapmak için: Kalkan, Ö. (2021, Ekim). Key Success Factors of Managing Co-Creation Experience. *YDÜ SOSBİLDER*, 14(2), 197-223.

Elde edilen bulgulara göre işbirlikçi çalışma, şirketlerin inovasyon derecelerini ve sonuç olarak algılanan pazar performanslarını etkilemektedir. Çok aktörlü bir ortamda kaynak entegrasyonu karmaşıktır ve bu çalışma, birlikte yaratmanın başarısının altında yatan değerlerin ortaya çıkarılması açısından ileride bu konu ile ilgili yapılacak araştırmalara kapı açmakta ve bir ekosistemde paydaşların farklı rollerinin başarılı bir biçimde entegre edilmesi konusunda rehberlik sağlamaktadır.

Anahtar kelimeler: *birlikte değer yaratma, inovasyon, finansal hizmetler, firmalar arası bağlar, kaynak entegrasyonu*

1. Introduction

The importance of networks in value creation was highlighted more than two decades ago (Prahalad & Ramaswamy, 2000) and customers were at the heart of these enhanced networks. The transformation from being a passive audience to becoming active players and co-creators was first observed by the scholars, and today, co-creation is still described as the pathway to value. This study undertakes a review of the literature on value co-creation and contributes to the theory with an emphasis on collaborative practices and the role of innovation strategy in knowledge creation. The context of this study is the banking industry where resource integration is elaborated. The banking sector is chosen due to the emergence of tech-driven initiatives and the rapid digital transformation after the 2008 financial crisis.

Since the early 2000s, the phenomenon of co-creation has spread through theoretical essays and it is viewed as a general concept that describes all theoretical and empirical circumstances in which value is generated through interaction (Dalli & Galvagno, 2014). Co-creation term was coined by Prahalad & Ramaswamy (2002, 2003, 2004a), who argued that it is not the transfer or outsourcing of activities to customers, nor is it the customization of products or services. The three research streams that characterize the co-creation literature are service science, innovation and technology management, and consumer research. Among these streams, service science is dominant since co-creation is perceived to be the central component of the theoretical development of the service systems perspective (Vargo & Lusch, 2004a; Ballantyne & Varey, 2008).

In a comprehensive study by Jaakkola, Helkkula & Aarikka-Stenross (2015) brought together central research perspectives on service experience co-creation, e.g. service-dominant logic (Vargo & Lusch, 2008; Edvardsson, Tronvoll & Gruber, 2011; Grönross & Voima, 2013), consumer culture theory

(Firat & Venkatesh, 1995; Arnould & Thompson, 2005; Cova & Dalli, 2009), service management (Verhoef, Lemon, Parasuraman, Roggeveen, Tsiros & Schlesinger, 2009; Klaus & Maklan, 2012), and service innovation and design (Edvardsson, Enquist & Johnston, 2005). The integrative framework clarified the aspects of co-creation and widened the scope of the concept of experience from immediate and isolated service encounters to a wider set of experiences that include past, future, lived and even imaginary dimensions. Although differences and nuances can be found in the boundaries and definitions of co-creation, two aspects remain unchallenged: the organizational boundaries need to be expanded in the co-creation approach and the involvement of the consumer is inevitable. In carving out a space for co-creation, different types of actors could be included, but the views from the end user, namely the consumer or the beneficiary, are the integral aspect of the collaborative activity.

The concept of co-creation has been explored from the consumer perspective by focusing on the motivations and characteristics of consumers (Verleye, 2015) concerning the consumer experience. However, the implications for the management of the co-creation experience remains an area that is underexplored. This study fills this gap by exploring co-creation from the company perspective by identifying the key factors underpinning the successful co-creation experience. The banking industry is chosen as the context of the research as it is undergoing a major transformation process involving different actors. Innovation in the industry has emerged from small start-up companies, mainly financial technology (Fintech) companies that pose a threat to the future of the sector, and the banks have, therefore, started to act like hubs that facilitate innovative thinking and entrepreneurship. According to the in-depth digital market outlook of Fintech by Statista (2020) the areas that Fintech companies focus on are digital payments with the largest transaction volume, followed by alternative financing, alternative lending and personal finance. As of 2019, over 30 percent of banks revenues were considered at risk due to Fintech competition (Statista Research Department, 2020) in the EMEA region.

Competition in services is based on innovation and this study is linked to one of the strategic priorities of promoting service innovation (Ostrom, Parasuraman, Bowen, Patricio & Voss, 2015). Service innovation occurs in ecosystems (Lusch, 2011) and involves internal and external stakeholders in the service innovation process of focal organization. Although the role of the customer in innovation has been discussed and recognized, the involvement of other partners and management of their collaboration is a research priority that will be addressed within this study. The significant impact of co-creation on innovation performance (Othcere, Hong-Yun, Addy & Kumaning, 2019) and the capabilities of innovation that drive economic growth (Rohrbeck, Kum, Jissink &

Gordon, 2018) are informing the current discussions around the topic. Digitalization is a catalyst of potential impact on co-creation, and digital technologies enable co-creation to overcome all kinds of geographical or organisational barriers (Lember, Brandsen & Tönurist, 2019).

The overall aim of this study is to better understand the role of companies in the co-creation process and identify the key factors underpinning successful co-creation experience. The main research priority is value creation and understanding the integrating roles of consumers, company employees, and technology in the process of value creation. The context for this study is centred on the retail banking industry in Turkey and understanding and coordinating value creation in this collaborative. As per Ostrom et al. (2015; p. 23), the complexity of value co-creation is founded in the coordination effort made by nature of the co-creation context, multiple actors and networks. Therefore, the main research questions that arise in this context are:

RQ1: Does collaborative working affect the innovation strategy of the firm? RQ2: How does a service provider integrate roles of different stakeholders? RQ3: What are the key success factors in the management of the co-creation experience?

The structure of the paper is as follows: in the next section, the theoretical background on value co-creation and innovation is reviewed; then, the conceptual framework and research design used in the study are introduced. In the results section, research findings from both the qualitative and quantitative stages are presented, and both stages are integrated and conclusions are drawn in the discussion part. Finally, the theoretical contributions for researchers and implications for professionals are presented with limitations and suggestions for further research.

2. Theoretical Background

2.1. Rethinking Value Creation

Value has been the subject of numerous debates for more than 2,000 years (Ng & Smith, 2012). Value is analysed from different perspectives and different scholars have articulated the phenomenon in diverse ways. Value-in-exchange and value-in-use represent the two main conceptualizations that shaped the earlier discussions. Value-in-exchange, as the name implies, is the value that is created and distributed in the market in exchange for money. The value-in-use is not associated with any type of monetary compensation but is commonly described by its use over time through resources. Early scholars, such as Smith, were ahead of their time in their understanding of the concept of value, as their views were in line with the recent conceptualizations that focus on value creation through experience (Lush & Vargo, 2014). Apart from the widespread acceptance of the

value-in-use concept, value is created in *context* (Chandler & Vargo, 2011), in *social context* (Edvardsson, Tronvoll & Gruber, 2011), or in *experience* (Helkkula, Kelleher & Pura, 2012; Ramaswamy, 2011). Value-in-experience has been regarded as the value that service customers experience, either directly or indirectly. Service-dominant logic has emerged as an explanatory foundation and a basic framework of value co-creation (VCC) that describes the way actors believe, interact, interpret, experience, use and evaluate propositions (Ranjan & Read, 2016).

Throughout the value co-creation journey, an enterprise will collaborate with different actors, particularly customers, and therefore, the new approaches to innovation can contribute to the creation of shared value between different actors. The term strategic advantage was also used rather than competitive advantage to denote the deviation from a pre-established set of competitors to a diverse set of partners in the process of value co-creation (Bettencourt, Lusch & Vargo, 2014).

2.2. Institutional View and Innovation

Service-dominant (S-D) logic scholars (Vargo & Lusch, 2016) bridged the institutional theory with their framework in order to understand the structure of service ecosystems. Service-dominant logic is considered as a lens, a different framework for studying the creation of value. Furthermore, as viewed from its lens, value creation is perceived to be a collaborative process. The scholars embraced the idea that innovation arises from the combination of resources in unique and novel ways and strategy emerges when a firm uses those resources to reshape value propositions. Innovation is knowledge generation and integration by individuals or teams who co-create and co-produce in these kinds of loosely coupled systems (Greer, Lusch & Vargo, 2016). Together with S-D logic, the boundaries between firms are blurred and no single firm is in control of the ecosystem.

Innovation is at the forefront of this value creation process through resource integration. Resource integration has predominantly been studied by the marketing and service fields and is described as the means through which actors use their knowledge and skills to co-create value. Resource integration, as the name implies, is an interactive process and the necessity to harmonize the interests and needs of different actors cannot be easily realized and conflicts may arise. Thus, collaboration is required (Kleinaltenkamp, Brodie, Frow, Hughes, Peters & Woratschek, 2012) in the form of joint efforts. Nevertheless, value cannot be created solely by customers, as organizations need to enhance this learning process.

Although traditional research has been focused on the firm-centric development of services the discussions in the recent research have revolved

around the network economy and the systemic view of markets. The need to extend beyond dyadic exchange encounters and perceived value as being catered in (eco)systems were highlighted (Wieland, Vargo & Akaka, 2016). The solution lies in service ecosystems that are relational, interconnected and reciprocal in comparison to dyadic exchange relationships. Value creation comes into existence through a service system and different scholars have conceptualized the basis for resource integration under various value-creating systems including: *value constellations* (Norman & Ramirez, 1993), *value networks* (Lusch, Vargo & Tanniru, 2010), *configuration of resources* (Spohrer, Maglio & Bailey, 2007), and *service ecosystems* (Vargo & Lusch, 2011). Disregarding generic distinctions opens new debates and creates implications for managers. It is not only salient actors such as firms and customers who drive value, but also a diverse set of actors with different issues at hand and visions who generate change (Wieland, Koskela-Huotari & Vargo, 2015). Therefore, this study undertakes a stakeholder perspective and analyses the involvement of new and non-traditional stakeholders such as Fintech companies in the banking system.

2.3. Value Co-Creation Models

The transforming role of customers and the method of extracting value has paved the way for the development of co-creation models and techniques. Experience and perception are important determinants of value creation and co-creation in the literature is largely perceived as a process that necessitates interactions. The co-creation models analysed (Mukhtar, Ismail & Yahya, 2012) are mostly conceptual in nature and the scholars underline three models that explore the phenomenon in greater detail. The first one, the DART (Dialogue, Access, Risk Assessment, Transparency) model (Prahalad & Ramaswamy, 2004a) is also considered as the landmark model of co-creation. The model suggests that the building blocks of co-creation could be grouped under four main headings, namely dialogue, access, risk assessment and transparency, which denote the engagement of customers as collaborators in the value creation process. The second model provides a framework that is useful for designing the relationships that form the backbone of co-creation (Payne, Storbacka & Frow, 2008). In the third model (Grönross, 2008) the meanings of service-dominant logic are explored and subsequently a value fulfilment model is created (Grönross, 2012). These models predominantly focus on the customer, but this study addresses the stakeholder perspective and includes all actors, both inside and outside the organization, as components of the network.

Competition is intense due to the convergence of sectors and after the onset of digitization, the only approach that encourages growth and therefore value creation must focus on innovation. The innovation locus has shifted from

products to solutions and experiences (Prahalad & Ramaswamy, 2003). All stakeholders, both inside and outside the organization, must collaborate and believe in the change process or new solutions that emerge in their everyday lives. The transformation of an enterprise through co-creation is a co-creative process.

3. Methodology

3.1. Conceptual framework

Based on prior literature, the present study has adopted validated and pre-existing scales relating to the constructs such as degree of innovativeness. The conceptual model applied to examine the co-creation phenomenon was developed by using two different reference models. This study proposes a value co-creation model by extending the models (Albinsson, Perera & Sauter, 2016; Taghizadeh, Jayaraman, Ismail & Rahman, 2016). By using a sample that includes participants who are actively involved in value co-creation activities, this study further refines the scales.

In this study, the DART scale (Albinsson, Perera & Sauter, 2016) has been used and adapted to the banking sector based on the preliminary qualitative study conducted in Turkey and all the ‘customer’ wordings within the items used are interchanged with ‘stakeholder’ term that is preferred throughout the scale. In the body text of the questionnaire, the meaning of stakeholders regarding the banking sector is explained in detail, where stakeholders in this context refers to *customers, employees, partners, start-up companies, Fintech companies*, among others. The second study (Taghizadeh, Jayaraman, Ismail & Rahman, 2016) presented another scale development and validation of the DART model to describe the process of value co-creation. In that model, the effect of the value co-creation dimensions on innovation strategy is assessed, followed by analysis of the link between market performance and innovation strategy. Market performance in the proposed model of this study is called ‘perceived market performance’ and the performance of the banks related to innovation strategy is based on the evaluation of employees (see Figure 1 below). Taken together, these suggestions can be captured in the following hypotheses.

H1. Dialogue with stakeholders facilitates the degree of innovativeness.

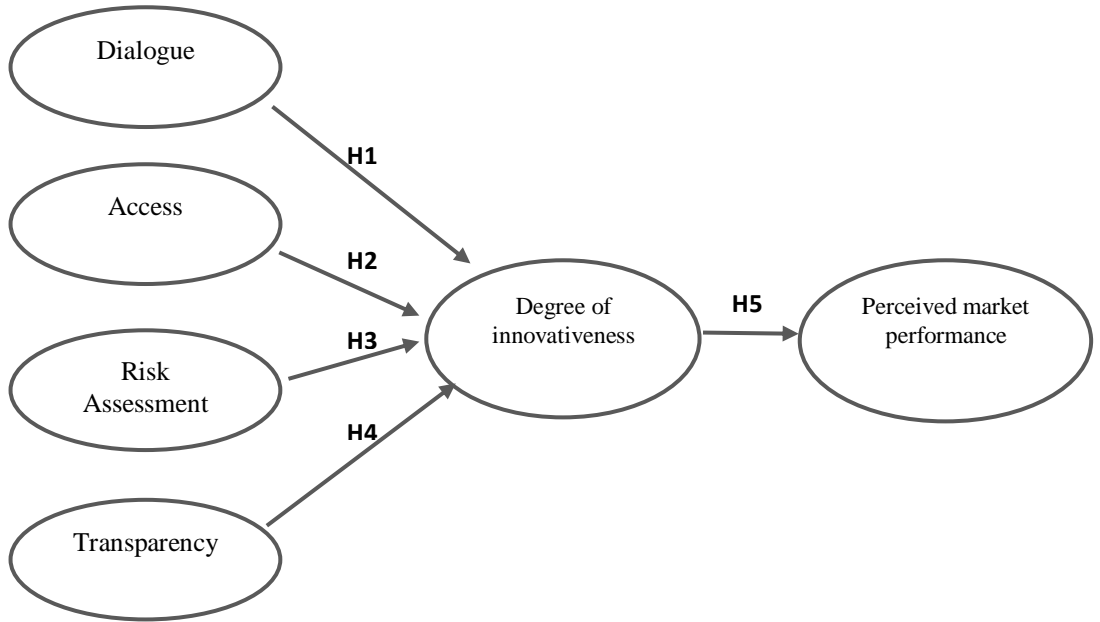
H2. Access to the firm’s information sources increases the degree of innovativeness.

H3. Risk assessment performed by the company supports the formulation of an innovation strategy.

H4. Transparency of the firm’s data from the perspective of stakeholders enables the formulation of an innovation strategy.

H5. A higher degree of innovativeness leads to higher perceived market performance.

Figure 1. Model of The Study

3.2. Research design

The research design of the present study was mixed-mode since two distinct phases of research were adopted: a qualitative phase followed by a quantitative survey. Value co-creation in the banking industry in Turkey is a relatively new phenomenon and in order to understand its nature as well as to provide further investigations, an initial qualitative study was conducted.

The data for the qualitative phase was collected from eight major retail banks in Turkey and informed consent was collected from each participant. The informants in retail banks were predominantly members of senior management who play a key role in creating the appropriate environment for establishing relationships with different actors in new service development. The content and flow of the discussion guide in the qualitative phase concentrated mainly on the meaning of the co-creation concept, the motives and forms of co-creation, the actors engaged, the methods of connection and contribution of those actors.

In the second phase, the quantitative methodology was used to collect data from the retail banking industry in order to understand whether value co-creation influences the innovation strategy of banks, and therefore, on the perceived market performance. In order to determine the key success factors in managing the co-creation experience, executives who are responsible for innovation, digital marketing and customer experience were chosen. Questionnaires were distributed to higher level executives who participated in the initial qualitative survey and were administered to participants chosen from the direct reports and teams of the executives.

4. Results

4.1. Data Analysis

The qualitative analysis used in this study consists of the systematic coding process of raising a code to a category and is based on Grounded Theory Methodology (GTM) provided by a computer-assisted package. The data collected were analysed by means of content analysis. MAXQDA Analytics Pro 2018 was used to code and analyse the in-depth interviews. The coding procedure was inductively derived, and the initial set of codes was in 'in vivo' format; subsequently, the upper-level categories were formed. The data collected in the quantitative phase were analysed using structural equation modelling (SEM). In the findings section, confirmatory factor analysis was initially conducted with IBM SPSS Statistics 20 to assess the reliability of all the higher-level constructs in the conceptual framework. Then, a two-step procedure was used to analyse the fit of the data to the proposed model. The assessment of the measurement and structural models formed the basis of the analysis (Hair, Black, Babin, Anderson & Tatham, 2006).

4.2. Research Findings – Qualitative Phase

The systematic approach of coding the transcripts taken from the in-depth interviews resulted in 19 different themes and the code system output from MAXQDA can be found in Table 1 below. The professionals in the banking sector commenced the discussions by highlighting the effect of digitalization on their industry. Although digitalization has had a profound effect on all industries, the banking sector is experiencing a transformation process due to its interconnected structure with other industries based on payment systems, loaning relationships, among others. Some of the thematic codes and content are discussed in detail.

Table 1. The Code System

Code System			
1	Digitalization Outlook	11	Evaluation of Fintech
2	Definitions of Co-creation	12	Innovation
3	Stakeholders	13	Co-creation Platforms
4	Source of Contribution	14	Specific Methods
5	Antecedents of Co-creation	15	Dialogue
6	Outcomes of Co-creation	16	Access
7	Philosophy of Co-creation	17	Risk Assessment
8	Co-creation practices	18	Transparency
9	Success Criteria	19	Awards
10	Co-working Style with Fintech		

Stakeholders. The professionals in the banking sector most frequently mentioned partner companies, Fintech companies and solution partners. Partner companies are usually referred to other service provider companies with whom banks collaborate and mainly come from the fields of telecommunication, transportation, and retail, among others. The executives referred to those firms as natural allies in the process of touching the lives of customers. Fintech companies were highlighted in eight out of ten interviews and a separate section has been devoted to the co-working styles with Fintech companies. The other sub-codes that were grouped under ‘teams outside the bank’ are: start-ups, mentors, start-up ecosystems, research companies, students, angel investors and developer communities, respectively. The start-up ecosystem was highlighted as a separate entity, while mentors and angel investors within the ecosystem were also

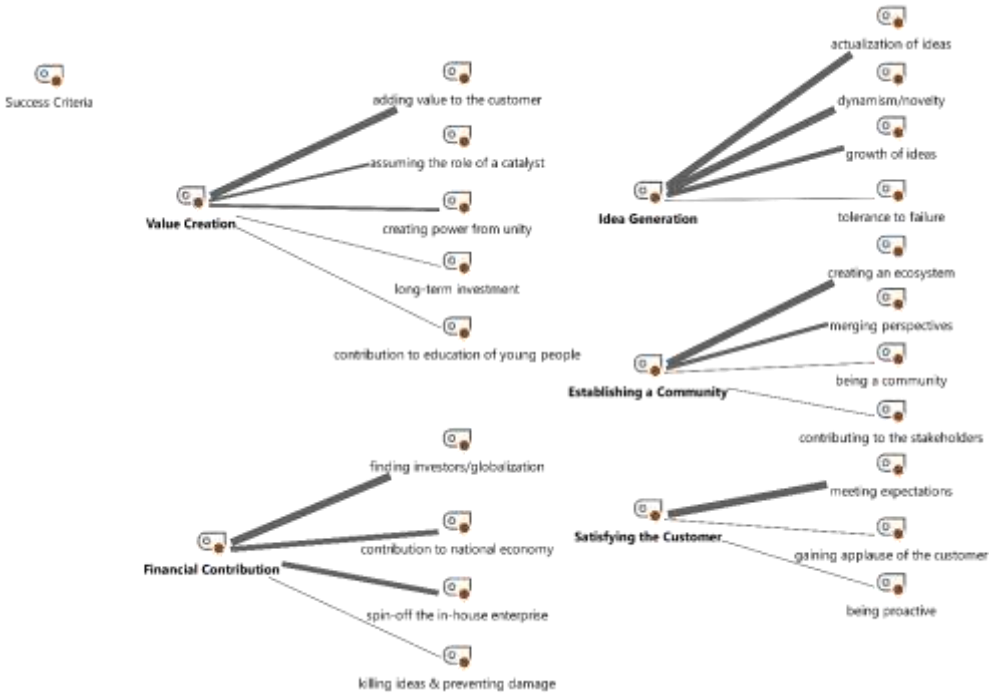
mentioned by some of the professionals.

Philosophy of co-creation. The philosophy of co-creation category is a code derived from the data that clarifies the definition of co-creation. Some of the themes, *e.g. reverse access*, emerged as new concepts in explaining the philosophy of co-creation and *unstructured functioning* is one of them that recorded the second highest frequency. Unstructured functioning is the business philosophy of small technology firms, start-ups, and Fintech companies, and this philosophy is completely different from that espoused by long-established banks in the industry. Some of the executives also stated that although employees are a good source of innovation, as they possess adequate knowhow to detect the needs and problems at first-hand, they do not excel at providing solutions. Therefore, although it is a worthwhile exercise to receive input from them in the form of ideas. In terms of execution, the banks need to *leave work to the experts*, such as design thinking companies, software development teams, among many others.

Co-creation Platforms. The practice of working with external actors is implemented in isolated hubs called co-creation spaces. Payment systems represent the main platforms that foster collaborative work with outsiders based on open API (Application Programming Interface) programs. An API market is a platform mostly initiated by the global headquarters of banks to transfer innovative ideas and thinking. Engagement platforms can also take the form of segmented cards where the companies involved establish an ecosystem.

Key Success Criteria. Managing the co-creation experience is a complex issue in multi-actor settings comprised of a network of stakeholders. Success is not defined as a hard metric, but rather as a contribution to the well-being of actors. Ramaswamy & Ozcan (2014) defined co-creation emerging from ecosystems as capabilities to expand welfare and/or well-being. Innovation, in the form of idea generation, is also perceived as a success criterion of the co-creation experience. Since the professionals mentioned the idea in conjunction with innovation, it is evident that their understanding of innovation is focused on the ideation stage. The other sub-codes that are grouped under the thematic category ‘success criteria’ in the Figure 2 below are: value creation, financial contribution, establishing a community and satisfying the customer, respectively.

Figure 2. MaxMaps: Success Criteria

4.3. Research Findings – Quantitative Phase

The theoretical model in this study was tested on a sample of 168 executives from the retail banks. As previously mentioned in the research design section, the target population of this study was professionals who have innovation or product/service development experience. Therefore, the respondents in this sample had represented roles, such as marketing, sales, customer relationship management, product development, and software development within their respective banks. Upon completion of the data collection process, reliability analysis was conducted for the constructs.

Structural Equation Modelling is used to identify cause and effect relationships and is composed of two phases: the measurement model and the structural model. Although these two phases can be conducted in a single step, as clarified in the steps of SEM modelling (Kline, 2011), it is better to follow the two-stage model in which the measurement model is followed by the structural

model. The analysis conducted to assess the measurement model is called Confirmatory Factor Analysis (CFA), which evaluates the structure of the hypothesized factors. Table 2 presents the results of the reliability analysis of the study. The measurement model describes the operationalization of latent variables (Diamantopoulos & Siguaw, 2006), which are constructs that cannot be measured directly (Hair, Black, Babin, Anderson & Tatham, 2006), but are measured through measured variables, namely indicators. The following reliability of fit statistics in Table 3 demonstrate the acceptable fit of the model in terms of the RMSEA (Root Mean Square Error of Approximation) and CMIN/df (Minimum discrepancy divided by degrees of freedom) indices and a appropriate in line with the CFI (Comparative Fit Index).

Table 2. Results of the Reliability Analysis

	Cronbach's alpha
Dialogue	.971
Access	.930
Risk Assessment	.967
Transparency	.928
Degree of Innovativeness	.898
Perceived Market Performance	.880

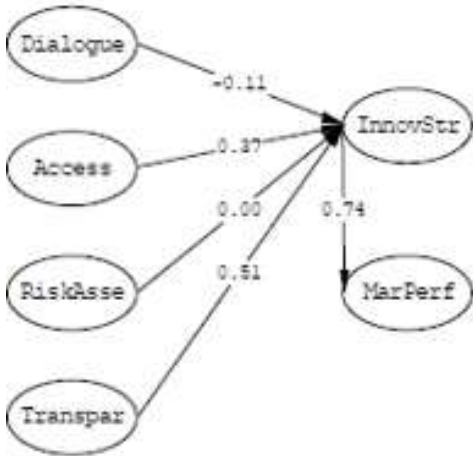
Table 3. Fit Indices of the Suggested Model and Fit Intervals

Fit Indices	Good Fit	Acceptable Fit	Model
RMSEA	$0 \leq \text{RMSEA} \leq 0.05$	$0.05 \leq \text{RMSEA} \leq 0.10$	0.084
CFI	$0.97 \leq \text{CFI} \leq 1.00$	$0.95 \leq \text{CFI} \leq 0.97$	0.98
$(\chi^2/s.d.)$	<2	<3	2.181

(Reference for the cut-off values of fit indices: Schermelleh-Engel and Moosbrugger, 2003)

The most straightforward way to assess the initial condition of convergent validity in CFA is to evaluate factor loadings. In our study, all standardized factor loadings are higher than 0.60 and statistically significant ($p < 0.001$). Appendix A

summarizes the results and the SEM Diagram below denotes the overall structural model. **Figure 3. SEM Diagram of the Model**

As shown in Figure 3 above and Table 4 below, three hypotheses out of five were supported. Among the relationships with the DART principles and degree of innovativeness, Access and Transparency have been supported. Access has a factor loading of 0.37 and a significant t-value result, whereas Transparency has a factor loading of 0.51 and $p < 0.001$. H5 is also accepted, which suggests that practicing an innovation strategy has a positive effect on perceived market performance. In summary, H1 and H3 are rejected, whereas H2, H4 and H5 are accepted.

Table 4. Hypothesis Test Results

Test Results			
Hypothesis	Standard loadings	t-value	Result
H1: Dialogue → Degree of Innovativeness	-0.11	-0.94 NS	Reject
H2: Access → Degree of Innovativeness	0.37	2.78***	Accept
H3: Risk Assessment → Degree of Innovativeness	0.00	-0.03 NS	Reject
H4: Transparency → Degree of Innovativeness	0.51	4.08***	Accept
H5: Degree of Innovativeness → Perceived Market Performance	0.74	8.43***	Accept

***p < .001 ^{NS} t-values are not significant.

5. Discussion

The aim of conducting this study was to explore the key success factors in the management of the co-creation experience in the financial services sector in Turkey. The main hypotheses of the study were related to the effect of dialogue, access, risk assessment and transparency on the degree of innovation and the link between a higher level of innovativeness and higher perceived market performance. The qualitative phase of the study answered another important question related to the key roles of the hub service providers in the integration of the different roles of stakeholders.

The views of the project participants demonstrated that the key success factors can be grouped into five main thematic categories, which are value creation, financial contribution, idea generation, establishing a community, and satisfying the customer. *Value creation* is rather an overarching outcome as well, which necessitates a long-term outlook. The digitalization outlook and the degree of innovativeness of companies denote their readiness for co-creation and signal the level of success in terms of their contribution to various stakeholders and the community at large. *Idea generation* is an integral part of the innovation and creation of an environment that fosters the generation of ideas, which is critical for organizations. However, building a dynamic culture can often be challenging, since it sometimes takes years to finalize in the execution of an idea. The end-result needs to be shared as a benchmark that can inspire others to share their innovative ideas and this represents the first step in *establishing a community*.

Community attachment is created through emotional bonds and the willingness of individuals to work together as different actors in the ecosystem. *Financial contribution* not only supports the beneficiaries but finding investors has a magnifier effect on the economy. Success is not monetary; it is mainly determined by the number of people a company can touch as well as the contribution to all stakeholders and the wider national economy. *Satisfying the customer* corresponds to the appreciation gained from the end-users by committing to the other four main themes and seeking the well-being of all the stakeholders in the ecosystem.

The building blocks of co-creation are recognised as dialogue, access, risk assessment, and transparency. Even if the core meaning of each block remains valid, the way in which they are interpreted has been altered due to contemporary practices employed in the business world based on the effects of digitalization, and the various types of adopted collaborative working styles. The findings of the quantitative study revealed that a dialogue with stakeholders does not facilitate innovativeness, but if stakeholders can access firm's information sources, the degree of innovativeness will be increased. Considering the precepts acquired from the viewpoints of banking industry professionals, the term dialogue is now used interchangeably with access as a result of digitalization; therefore, this result is in line with the results of the qualitative survey. Access is at the forefront of co-creation due to the unlimited nature and extent of channels as well as the ability to access from anywhere, which is fostered through new and digital channels. The connotations of access, such as access to consumers in their natural context and access to stakeholders while working collaboratively, indicate the clues of dialogic principles. In the banking industry, which is the context of our study, banks previously opened channels through which stakeholders could reach them. However, today, they try to reach stakeholders and even plan visits to small start-up companies, initiating dialogues.

In the context of this study, banks play the roles of mediators, mentors and catalysts to contribute to the well-being of all actors in the network, either financially or psychologically. Although they act as *mediators*, this is not an easy task since the needs and demands of various partners do not always match, while their primary responsibility is to assess competencies and address the correct teams. Success in the mediation role necessitates an objective stance and it not only involves the process of connecting parties. Therefore, banks are not overly involved in the decision-making process, but act to establish trust among the various actors. Banks also play the role of the *mentor* and support their partners in growing their businesses. They even invest time and effort in their employees' ideas and prioritize their projects to enable them to spin-off and form new entities. In an emerging market like Turkey, it is important to consider the mentoring role of hubs like banks in revitalizing the economy. Banks also assume the role of a

catalyst and support Fintech companies or start-ups by either investing from outside or purchasing the company.

In summary, collaborative working affects the degree of innovativeness of a company as well as its innovation strategy. The building blocks of co-creation and the transition in their meaning after digitalization have affected the interpretations of the nature and extent of collaborative work. The higher degree of innovativeness has increased the level of perceived market performance internally, whereby internal partners acknowledge the fact that innovative companies attract new consumers, open new markets, satisfy and retain customers, and ultimately capture market share.

6. Implications

6.1. Implications for Researchers

This research adopted the theoretical lens of scholars who have specifically focused on value co-creation and who depicted the co-creation paradigm as an engagement platform. In our study, the engagement platforms took many forms, from payment platforms to customer boards, and the participants called them ‘co-creation spaces’ or ‘innovation hubs’ that can link enterprises or people from different sectors. Another contribution of this research to the literature is the integrating roles that the nodal companies successfully perform. A nodal company is required (Prahalad & Ramaswamy, 2003) to form an experience network of many partners and our study illustrates how that is achieved in the banking sector, which has links to many other service industries in an emerging market like Turkey.

In addition to the success factors concerning the value co-creation process, this research also has implications for the values of inter-firm networks. The overarching themes that emerged from the discussions with professionals can be summarized as ‘co-creation values’ and ‘co-creation philosophy’. Co-creation values bind the community spirit and catalyse the way people work together, which can be stated as sincerity, honesty, community attachment, and keeping promises. These values act like hidden gems that have an invisible effect on the success of co-creation activities. Sincerity forms part of the definition of co-creation and is perceived as an organic bond that forms the fabric of co-creation. Honesty and community attachment are discussed under the heading of transparency, which are the essential elements of working in multi-actor settings. Community attachment resembles a glue that binds the community spirit, not only in collaborative workgroups, but also in the wider society. Keeping promises entails adherence to the co-working style with partners such as start-up companies.

The themes that emerged as new concepts in explaining the philosophy of

co-creation are unstructured functioning, leaving work to experts, reverse access, and ongoing risk assessment. Unstructured functioning is the soul of co-creation in collaborative workgroups. The loosely coupled format of workgroups has been mentioned in the literature, but the unstructured way of conducting business not only refers to the structure of workgroups, but also denotes the procedural issues and tasks at hand. Leaving work to experts refers to more than access to competencies and transferring talent in and out of the company; it is also considered as a philosophical change in the outlook to innovation. Reverse access involves reaching out to customers in their natural settings even before their need for financial support arises. This is the combination of dialogue and access and can also be defined as seamlessness in communication. Risk assessment alone does not lead to an increase in the degree of innovativeness, since it is an essential part of daily routines in collaborative work; therefore, it can be replaced with the term ongoing risk assessment as a part of co-creation philosophy. Taken together, this article contributes to the literature on value co-creation and innovation in inter-firm networks.

6.2. Managerial Implications

Value co-creation in ecosystems has changed the roles of companies and stakeholders. Financial services form part of a service ecosystem that consists of connected actors that are dependent on one another for growth. In the near future, the actors in the ecosystem will not only collaborate for growth potential, but also for survival. The services sector will be interlinked and, after the Covid-19 pandemic has ended, the companies that can seize the opportunities earlier and transform the collaborative efforts into innovative solutions will reap the most benefits.

The results reveal that the large retail banks in Turkey build innovative projects with different partners, e.g., telecommunications companies, start-ups, Fintech companies, universities, and other service providers that are not in direct competition but serve a similar customer segment. Some of the banks have constructed lab-like environments called “co-creation spaces” to create an environment that fosters the development of partnerships, whereas others prefer to become part of the ecosystem by working in an open office together with start-ups. Most banks use innovation contests in the form of the so-called “hackathons” among consumers, employees, and outside firms. Almost all executives acknowledged that even though there are numerous innovative ideas, the key factor is how these ideas are converted into meaningful solutions. Creating value is a long-term commitment and managing the co-creation experience necessitates end-to-end strategic thinking regarding the internal and external entrepreneurship efforts that touch the lives of people as well as the community at large.

In the present study, it has been shown that banks strive to be nodal companies that draw various players, such as employees, customers, start-up companies, consultants, design-thinking companies and other members of the ecosystem into an experience network. The banking system will not be solely composed of transactions soon and the target for banks is to become a crucial part of the service network that touches the daily lives of consumers.

6.3. Limitations and future directions

The study has certain limitations. Firstly, as the findings are based on a single industry setting, managing the co-creation experience can be context specific; thus, the characteristics of different service industries can influence the evaluation of the success factors of co-creation. In addition, the sample was composed of the employees of the service provider. The assumption is that these respondents could reflect the perspective of other stakeholders in their quotes, with the opportunity given to them to share their experiences regarding the interactions among the actors. However, the findings are limited to the perspective of the service providers and further research that focuses on the viewpoints of other stakeholders in the service ecosystem will broaden the perspective. The current study is one of the initial attempts to address value co-creation in the collaborative context. This study has revealed the success factors in managing the co-creation experience in a multi-actor setting. Further research is needed to investigate value co-creation in other empirical domains.

REFERENCES

- Albinsson, P. A., Perera, B. Y. & Sautter, P. T. (2016). DART Scale Development: Diagnosing a Firm's Readiness for Strategic Value Co-creation. *Journal of Marketing Theory and Practice*, 24(1), 42-58.
- Arnould, E. J. & Thompson, C. J. (2005). Consumer Culture Theory (CCT): Twenty Years of Research. *Journal of Consumer Research*, 31(4), 868-882.
- Ballantyne, D. & Varey, R. J. (2008). The service-dominant logic and future of marketing. *Journal of the Academy of Marketing Science*, Springer Science & Business Media B.V, 36, 11-14.
- Bettencourt, L. A., Lusch, R. F. & Vargo, S. L. (2014). A Service Lens on Value Creation: Marketing's Role in Achieving Strategic Advantage. *California Management Review*, 57/1 (Fall 2014), 44-66.
- Chandler, J. D. & Vargo, S. L. (2011). Contextualization and value-in-context: How context frames exchange. *Marketing Theory*, 11(1), 35-49.
- Cova, B. & Dalli, D. (2009). Working consumers: the next step in marketing theory? *Marketing Theory*, 9(3), 315-339.
- Dalli, D. & Galvagno, M. (2014). Theory of value co-creation: a systematic literature review. *Managing Service Quality*, 24(6), 643-683.
- Diamantopoulos, A. & Siguaw, J. A. (2006). *Introducing LISREL: A Guide for the Uninitiated*. Sage, London.
- Edvardsson, B., Enquist, B. & Johnston, B. (2005). Co-creating customer value through hyperreality in the pre-purchase service experience. *Journal of Service Research*. 8(2), 149-161.
- Edvardsson, B., Tronvoll, B. & Gruber, T. (2011). Expanding understanding of service exchange and value co-creation: a social construction approach. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 39(2), 327-339.
- Firat, A. F. & Venkatesh, A. (1995). Liberatory Postmodernism and the Reenchantment of Consumption. *Journal of Consumer Research*, 22(3), 239-267.

Greer, R. C., Lusch, R. F. & Vargo, S. L. (2016). A service perspective: Key managerial insights from service-dominant (S-D) logic. *Organizational Dynamics*, 45(1), 28-38.

Grönross, C. (2008). Service logic revisited: who creates value? And who co-creates? *European Business Review*, 20(4), 298-314.

Grönross, C. (2012). Conceptualising value co-creation: A journey to the 1970s and back to the future. *Journal of Marketing Management*, 28(13-14), 1520-1534.

Grönross, C. & Voima, P. (2013). Critical service logic: making sense of value creation and co-creation. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 41(2), 133-150.

Hair, J.F., Black, W.C., Babin, B.J., Anderson, R.E. & Tatham, R.L., (2006). *Multivariate Data Analysis* (6th ed.). Prentice Hall, New Jersey.

Helkkula, A., Kelleher, C. & Pura, M. (2012). Characterizing Value as an Experience: Implications for Service Researchers and Managers. *Journal of Service Research*, 15(1), 59-75.

Jaakkola, E., Helkkula, A. & Aarikka-Stenross, L. (2015). Service Experience Co-Creation: conceptualization, implications, and future research directions. *Journal of Service Management*, 26(2), 182-205.

Klaus, P. P. & Maklan, S. (2012). EXQ: a multiple-item scale for assessing service experience. *Journal of Service Management*, 23(1), 5-33.

Kleinaltenkamp, M., Brodie, R. J., Frow, P., Hughes, T., Peters, L. D. & Woratschek, H. (2012). Resource integration. *Marketing Theory*, 12(2), 201-205.

Kline, R. B. (2011). *Principles and Practice of Structural Equation Modeling* (3rd ed). The Guilford Press, New York.

Lember, V., Brandsen, T. & Tönurist, P. (2019). The potential impacts of digital technologies on co-production and co-creation. *Public Management Review*, 21:11, 1665-1686.

Lusch, R. F. (2011). Reframing Supply-Chain Management: A Service-Dominant Logic Perspective. *Journal of Supply Chain Management*, 47(1), 14-18.

- Lusch, R. F. & Vargo, S. L. (2014). *Service-dominant logic: Premises, perspectives, possibilities*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Lusch, R. F., Vargo, S. L. & Tanniru, M. (2010). Service, value networks and learning. *Journal of the Academy of the Marketing Science*, 38, 19-31.
- Mukhtar, M., Ismail, M. N. & Yahya, Y. (2012). A hierarchical classification of co-creation models and techniques to aid in product or service design. *Computers in Industry*, 63(4), 289-297.
- Ng, I. C. L. & Smith, L. (2012). An Integrative Framework of Value. *Review of Marketing Research*, Special Issue Toward a Better Understanding of the Role of Value in Market and Marketing 9: 207–243.
- Normann, R. & Ramirez, R. (1993). From value chain to value constellation: designing interactive strategy. *Harvard Business Review*, July-August 71(4), 65-77.
- Ostrom, A. L., Parasuraman, A., Bowen, D. E., Patricio, L. & Voss, C. (2015). Service research priorities in a rapidly changing context. *Journal of Service Research*, 18(2), 127-159.
- Otchere, S. K., Hong-Yun, T., Addy, W. O. & Kumaning, R. G. (2019). The Effect of Value Co-creation on Innovation Performance: The Mediating Role of Customer Perceived Value. *European Journal of Business and Management*, 11(27), 47-55.
- Payne, A. F., Storbacka, K. & Frow, P. (2008). Managing the co-creation of value. *Journal of the Academy Marketing Science*, 36(1), 83-96.
- Prahalad, C.K. & Ramaswamy, V. (2000). Co-opting Customer Competence. *Harvard Business Review*, January-February 78(1), 79-87.
- Prahalad, C.K. & Ramaswamy, V. (2002). The Co-Creation Connection. *Strategy and Business*, 27, 50-61.
- Prahalad, C.K. & Ramaswamy, V. (2003). The New Frontier of Experience Innovation. *Sloan Management Review*, 44(4), 12-18.

Prahalad, C.K. & Ramaswamy, V. (2004a). Co-Creation Experience: The Next Practice in Value Creation. *Journal of Interactive Marketing*, 18(3), 5-14.

Ramaswamy, V. (2011). It's about human experiences...and beyond, to co-creation. *Industrial Marketing Management*, 40, 195-196.

Ramaswamy, V. & Ozcan, K. (2014). *The Co-Creation Paradigm*. Redwood City, CA: Stanford University Press.

Ranjan, K. R. & Read, S. (2016). Value co-creation: concept and measurement. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 44(3), 290-315.

Rohrbeck, R., Kum, M. E., Jissink T., & Gordon, A. (2018). *Corporate Foresight Benchmarking Report 2018: How Leading Firms Build a Superior Position in Markets of the Future*. Aarhus, Denmark: Aarhus University

Schermelleh-Engel, K., Moosbrugger, H., & Müller, H. (2003). Evaluating the Fit of Structural Equation Models: Tests of Significance and Descriptive Goodness-of-Fit Measures. *Methods of Psychological Research Online*, 8(2), 23-74.

Spohrer, J., Maglio, P. P. & Bailey, J. (2007). Steps Toward a Science of Service Systems. *Computer*, 40(1): 71-77.

Statista. (2020). *In-Depth: FinTech 2020, Statista Digital Market Outlook, October 2020*. <https://www.statista.com/study/45600/statista-report-fintech/>

Statista Research Department. (2020, Nov 27). *Share of banks revenues at risk from Fintech competition over the next five years in the EMEA from 2017 to 2019*, Statista. <https://www.statista.com/statistics/1023602/share-of-bank-revenues-at-risk-from-fintech-competition-emea/>

Taghizadeh, S. K., Jayaraman, K., Ismail, I. & Rahman, S. A. (2016). Scale development and validation for DART model of value co-creation process on innovation strategy. *Journal of Business & Industrial Marketing*, 31(1), 24-35.

Vargo, S. L. & Lusch, R. F. (2004a). Evolving to a New Dominant Logic for Marketing. *Journal of Marketing*, 68, 1-17.

Vargo, S. L. & Lusch, R. F. (2008). Service-dominant logic: continuing the evolution. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 36(1), 1-10.

Vargo, S. L. & Lusch, R. F. (2011). It's all B2B...and beyond: Toward a systems perspective of the market. *Industrial Marketing Management*, 40, 181-187.

Vargo, S. L. & Lusch, R. F. (2016). Institutions and axioms: an extension and update of service-dominant logic. *Journal of the Academy Marketing Science*, 44, 5-23.

Verhoef, P. C., Lemon, K. N., Parasuraman, A., Roggeveen, A., Tsiros, M. & Schlesinger, L. A. (2009). Customer Experience Creation: Determinants, Dynamics and Management Strategies. *Journal of Retailing*, 85(1), 31-41.

Verleye, K. (2015). The co-creation experience from the customer perspective: its measurement and determinants. *Journal of Service Management*, 26(2), 321-342.

Wieland, H., Koskela-Huotari, K. & Vargo, S. L. (2015). Extending actor participation in value creation: an institutional view. *Journal of Strategic Marketing*, 1-17.

Wieland, H., Vargo, S.L. & Akaka, M.A. (2016). Zooming Out and Zooming In: Service Ecosystems as venues for Collaborative Innovation, In Toivonen, M. (eds), *Service Innovation, Translational Systems Sciences 6*, DOI 10.1007/978-4-431-54922-2_2.

Appendix. Results of the Measurement Model

Factors / Items	Standard loadings	t-value	R ²
Factor #1: Dialogue			
The provider communicates with <i>stakeholders</i> to receive input on improving the service/product experience.	.90	14.87** *	.80
The provider is interested in communicating with <i>stakeholders</i> about the best ways to design and deliver a quality service/product experience.	.92	15.55** *	.84
The provider uses multiple channels of communication to encourage greater exchange of ideas with <i>stakeholders</i> about the service/product experience.	.87	14.13** *	.75
The provider and <i>stakeholders</i> have active dialogue on how to add value in the service/product experience.	.93	15.88** *	.86
<i>Stakeholders</i> are encouraged to communicate with the provider about any and all aspects of the service/product experience.	.88	14.39** *	.77
Multiple lines of communications are used by the provider to gather input and ideas from <i>stakeholders</i> .	.91	15.16** *	.82
The provider actively promotes dialogue with <i>stakeholders</i> to learn more about their reaction to the service/product experience.	.88	14.33** *	.77
<i>Stakeholders</i> have many opportunities to share their ideas with the provider about adding value to the service/provider experience.	.82	12.94** *	.67
The provider makes it easy for <i>stakeholders</i> to communicate ideas about the design and delivery of the service/product experience.	.90	15.04** *	.81
Factors / Items	Standard loadings	t-value	R ²
Factor #2: Access			
The provider let <i>stakeholders</i> decide how they receive the service/product offering.	.88	14.30** *	.77
<i>Stakeholders</i> have many options to choose how they experience the service/product offering.	.90	14.86** *	.81
It is easy for <i>stakeholders</i> to receive the service/ product offering when, where and how they want it.	.93	15.85** *	.87

Factors / Items	Standard loadings	t-value	R ²
Factor #3: Risk Assessment			
The provider provides <i>stakeholders</i> with comprehensive information pertaining how risks and benefits were	.94	16.05***	.88

assessed for the service experience or product.			
<i>Stakeholders</i> receive comprehensive information pertaining to the risks and benefits of the service/product experience.	.94	15.48***	.84
The provider fully informs <i>stakeholders</i> about all risks stemming from product or service use.	.92	15.43***	.84
The provider provides <i>stakeholders</i> with necessary tools and support to make fully informed decisions as to whether they should participate in the service/ product experience.	.89	14.57***	.78
The provider is very clear and factual about both the negative and positive factors associated with the service/product offering.	.90	14.89***	.80
The provider allows <i>stakeholders</i> make informed decisions regarding the risks and benefits of the service/product experience.	.91	15.19***	.82
The provider encourages <i>stakeholders</i> to familiarize themselves with the risks associated with the service/product experience.	.83	13.17***	.69
Factors / Items	Standard loadings	t-value	R²
Factor #4: Transparency			
The provider fully discloses information to <i>stakeholders</i> which might be helpful to improve the outcomes of the service/product experience.	.92	15.52***	.85
<i>Stakeholders</i> are given open access to information that might be useful in enhancing the overall design and delivery of the service/product experience.	.86	13.79***	.74
<i>Stakeholders</i> and provider are treated as equal partners in sharing information that is needed to achieve a successful service/product experience.	.91	15.24***	.84
The provider fully discloses <i>stakeholders</i> detailed information regarding the costs and pricing associated with the design and delivery of the service/ product experience.	.76	11.29***	.57
Factors / Items	Standard loadings	t-value	R²
Factor #5: Degree of Innovativeness			
Making major changes (volume) to existing services	.82		.67
Making rapid changes (speed) to existing services	.61	8.62***	.37
Developing novel (new) service to the market	.82	12.49***	.68
Using forecasting tools and techniques to imagine future threats	.90	14.96***	.81
Using forecasting tools and techniques to imagine future opportunities	.93	15.27***	.87

Factors / Items	Standard loadings	t-value	R²
Factor #6: Perceived Market Performance			
Attracted new consumers	.75		.56
Opened up new markets	.79	10.12***	.62
Capturing market share	.78	10.06***	.61
Consumer retention	.80	10.24***	.63
Consumer satisfaction	.75	9.57***	.56

***p < .001 ^{NS} t-values are not significant.

SOĞUK SAVAŞ SONRASI KÜRESELLEŞEN DÜNYADA DEĞİŞEN GÜVENLİK TEHDİTLERİ: AB-NATO İLİŞKİLERİNİN YENİDEN TANIMLANMASI

Müge PALANCI*

ÖZ

Bu çalışmada, Soğuk Savaş sonrası dönemde değişen güvenlik endişeleri ile birlikte NATO ve Avrupa Birliği ilişkileri değerlendirilmiştir. 1990 sonrasında iki kutuplu sistemin çökmesi ile birlikte güvenlik tehditleri de değişmiş ve artmıştır. Bu bağlamda Soğuk Savaş dönemi boyunca sınırları belli olan güvenlik tehdidi, küreselleşme rüzgârları ile birlikte yerini sınırların belirsiz olduğu yeni ve güvensiz bir ortama bırakmış, bu durum ise devletleri ve uluslararası örgütleri savunma konusunda yeniden yapılanmaya ve iş birliğine yöneltmiştir. Soğuk Savaş dönemi boyunca Amerika Birleşik Devletleri'nin güvenlik şemsiyesi altında kalan Avrupa Birliği; Demir Perde'nin yıkılışı ile birlikte kendi içinde askeri ve siyasi yapılanmasını genişletmeye başlatmıştır. NATO ise Soğuk Savaş sonrası gündemine yeni tehdit unsurları eklerken, Avrupa Birliği de bölgedeki barış ve istikrarın korunması için NATO'nun Avrupa ayağını güçlü kılmaya çalışarak iş birliğini devam ettirmiştir. Bu bağlamda bu çalışmada, Soğuk Savaş sonrası NATO- Avrupa Birliği ilişkisi yeniden gözden geçirilmiş ve değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, NATO, Soğuk Savaş, Güvenlik Tehdidi, Küreselleşme.

ABSTRACT

CHANGING SECURITY THREATS IN THE GLOBALIZING WORLD AFTER THE COLD WAR: THE RE-DEFINITION OF EU-NATO RELATIONS

In this study, the changing security concerns after the Cold War and the relations between NATO and the European Union are evaluated. With the collapse of the bipolar system after 1990, security threats have also changed and increased. In this context, the security threat, whose borders were clear during the Cold War, left its place to a new insecure environment with the winds of globalization, which led states and international organizations to restructure and cooperate in defense. The European Union that was under the security umbrella of the USA during

* Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Avrupa Birliği Anabilim Dalı

(mugepalanci@yahoo.com) ORCID NO: 0000-0003-2944-9971

YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi, C. XIV, No. 2, (Ekim 2021)

Geliş Tarihi: 12.01.2021

Kabul Tarihi: 11.09.2021

Bu makaleden alıntı yapmak için: Palancı, M. (2021, Ekim). Soğuk Savaş Sonrası Küreselleşen Dünyada Güvenlik Tehditleri: AB-NATO İlişkilerinin Yeniden Tanımlanması. *YDÜ SOSBİLLER*, 14(2), 224-244.

the Cold War, started to expand its military and political structure within itself with the collapse of the Iron Curtain. While new threat risks were added to the NATO's post-Cold War agenda, the European Union continued its cooperation by trying to strengthen NATO's European pillar in order to maintain peace and stability in the region. In this context, this study tries to review and analyze the post-Cold War NATO-European Union relationship.

Keywords: *European Union, NATO, Cold War, Security Threat, Globalization.*

1. Giriş

Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyetler Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin başını çektiği iki kutuplu sistem, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla Soğuk Savaşı bitirmiş ve uluslararası düzenin yeniden şekillenmesine neden olmuştur. Francis Fukuyama'ya göre tanık olabileceğimiz şey sadece Soğuk Savaş'ın son bulması değildi. *Tarihin Sonu ve Son İnsan (The End of History and the Last Man)* adlı kitabıyla Fukuyama; insanlığın ideolojik evriminin son bulduğunu ve Batılı liberal demokrasinin tüm rejimlerin nihai biçimi olduğu düşüncesini ortaya koymuştur (1989: 4). Bu noktadan hareketle, Soğuk Savaş'ın kazananı liberal demokrasi olurken, Çin ve Rusya gibi ülkelerin uluslararası sisteme eklenmeye başladığı –özellikle ekonomik alanda– çok aktörlü yeni bir dünya düzenine girildiği ifade edilmiştir. Bu değerlendirmelerin arka planında özellikle 1990 sonrası dönemde Balkan topraklarında yaşanan etnik ve dini uyuşmazlıklar, 1990-91 Körfez Savaşı ve 2001 yılında yaşanan 11 Eylül saldırıları gibi önemli kırılma noktalarının olduğu aşikardır. Bu bağlamda, etnik milliyetçiliğin bölgesel çatışmaları tetiklemesi aynı zamanda küresel terörizm tehlikesi ile güvenliğin sınırlarını yeniden tartışmaya açmıştır. Soğuk Savaş döneminde Avrupa ve ABD arasında kurulan güvenlik merkezli Transatlantik ilişkiler Soğuk Savaş sonrası dönemde yerini karşılıklı ekonomik bağımlılığa bırakmıştır. Bu minvalde, Avrupa Birliği (AB) ve ABD arasındaki ilişkiler dikkate alındığında, aralarındaki asimetrik karşılıklı bağımlılığın (tarafardan biri diğerine göre daha güçlüdür) yerini giderek simetrik bir karşılıklı bağımlılığın egemen olduğu ilişkiselliğe bıraktığı gözlemlenmiştir (Sokullu, 2019: 4).

1980 sonrası dönemde kendisini daha çok ekonomi politikaları üzerinden hissettiren küreselleşme kavramı ise ülkeler üzerinde siyasi ve askeri etkiler meydana getirmiştir. Örneğin Friedman'a göre “Soğuk Savaş”, dostlar ve düşmanlardan oluşan bir dünyadır ve buna karşılık “küreselleşme” dünyası bütün dostları ve düşmanları “rakipler” haline getirmiştir (Haser, 2006: 22). Soğuk Savaş sonrası küreselleşmenin siyasi ve ekonomik etkisi ile uluslararası politikanın en önemli aktörü olan devletin rolünün sorgulanması gündeme

gelirken, Çok Uluslu Şirketler (ÇUŞ) ve terör örgütlerinin küresel sistemde etkisini artırması ile geleneksel güvenlik anlayışının tanımı da değişime uğramıştır. Soğuk Savaşın bitmesi ve uluslararası sistemin iki kutuplu yapısının çözülmesi; sistemin kendisini tehditlere açık hale getirmiş ve güvenlik algısının da değişmesine sebebiyet vermiştir.

Soğuk Savaş dönemine damga vuran geleneksel güvenlik anlayışı, Soğuk Savaş sonrası güvenlik tanımını genişleterek “birey” ve “toplum” gibi önemli kavramları güvenliğin referans nesnesi olarak ele almıştır. Sınırları değişen güvenlik tanımı, AB ve Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) gibi küresel ölçekte güçlü yapıların da politika üretim sürecinde atıkları adımları şekillendirmiştir. Buna göre, AB’nin Soğuk Savaş sonrası güvenlik politikalarını topluluk anlaşmalarına dâhil ederek dış politika ve savunma alanında adımlar atması Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemde değişen tehdit ve güvenlik algısı ile de doğrudan ilişkilidir. Bu bağlamda, Soğuk Savaş sonrası AB adına tek sesli bir güvenlik ve dış politika oluşturmak yeni dünya düzeni içinde gereklilik haline gelmiştir. İki kutuplu dünyanın ortak tehdidi sayılan SSCB’nin dağılması, AB içerisindeki üye ülkeler bakımından birtakım görüş ayrılıklarını da su yüzüne çıkarmıştır. Artık ABD ve Avrupa, siyasi-askeri meselelerini Moskova’yı sürekli göz önünde bulundurarak yürütmek zorunda değillerdi (Duffield, 2001: 93). Nu yeni dönemde, Birleşik Krallık ve Birlik’e yeni katılan Doğu Avrupa ülkeleri ABD ve NATO ile sıkı ilişkilerinin devam etmesini savunurken, Fransa Avrupa’nın kendi güvenlik ihtiyaçlarına cevap veren yapılanmanın önemine vurgu yapmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde AB ve ABD’nin tehdit algılamalarında yaşanan değişim; hem AB’nin demokrasi, insan hakları gibi önemli değerleri ihraç eden siyasi bir yaklaşım benimsemesinden, hem de ABD’nin küresel boyutta askeri gücünü artırmayı amaçlamasından kaynaklanmıştır.

Soğuk Savaş yıllarında baskın olan neo/realist (yeni/gerçekçi) kuramın geleneksel güvenlik yaklaşımı sistemin çok kutuplu veya tek kutuplu olmasının uluslararası politikanın istikrarı açısından önemli olduğunu vurgulamış ve çift kutuplu dünyada, iki devletin birbirini caydırıcılık (*deterrence*) ile dengelemesinin önemine işaret etmiştir (Waltz, 2004: 4). Hatta neorealist yaklaşıma göre iki kutuplu uluslararası sistemin daha istikrarlı olmasının nedeni nükleer silahların karşılıklı caydırıcılığından kaynaklanmaktadır. Bu çerçevede, iki kutuplu sistemin yarattığı “güç dengesi”sinin çözülmesi; uluslararası sistemi diğer tehditlere açık hale getirerek istikrarsızlaştırmıştır. Bu yüzden, Soğuk Savaş dönemi; yani iki kutuplu dünya düzeni iki hegemonun sahip olduğu silahların gücü bakımından sistemde devletlerin savaşma riskini azaltmıştır. Böylece, nükleer silahların varlığı ve silahların fırlatılma maliyeti Soğuk Savaş dönemi istikrarın yaratılmasına yardımcı olmuş; ABD ve SSCB arasındaki savaş, savaşın bedeli (yani karşılıklı

yıkım) çok yüksek olduğu için asla gerçekleşmemiştir (Kassab, 2013: 60). Neorealistlere göre bu denge, daha istikrarlı bir dünya yaratmaktadır (Özdoğan, 2019). Bu nedenle, küreselleşme hareketleri ile güçlenen sosyo-ekonomik özgürlükler ve sınırların kalkıyor oluşu uluslararası toplumu terör, etnik/ dini çatışmalar ve göç gibi sınırları belirsiz tehditlerin içine hapsedmeye başlamıştır. Diğer bir deyişle, küreselleşen dünyada tanımı değişen tehditlere karşı duyulan korkunun panzehri artık Soğuk Savaş dönemindeki kadar belirli ve yepkare değildi. Rakip siyasal sistemler, rakip rejimler, toprakları tehdit eden yayılmacı güçler ve nükleer silahları bulunan komşu devletler gibi birçok yeni unsur tehdit oluşturmaya başlamıştır (Özdoğan, 2019).

Bu noktadan hareketle, Soğuk Savaş sonrası geleneksel güvenlik anlayışından yeni güvenlik anlayışına geçişte yaşanan değişim ve dönüşüm kuşkusuz uluslararası politikada önemli küresel aktörler olan, AB ve NATO ilişkilerine de yansımıştır. Soğuk Savaş sonrası varlığı sorgulanan NATO, yeni güvenlik tehditleri ile kendi kimliğini yeniden tanımlarken; AB ise ekonomik bütünleşme başarısı sonrası 1980'li yıllarla birlikte siyasal bütünleşme sürecine girmiş, Soğuk Savaş sonrası dönemde ise savunma ve güvenlik alanında topluluk boyutunda yeni adımlar atmaya başlamıştır. AB ayrıca, Soğuk Savaş sonrası genişlemeye devam ederken oluşturduğu komşuluk politikası (*neighbourhood policy*) ile sınırlarını güvence altına almaya çalışmıştır. Berlin Duvarının yıkılması, Varşova Paktının dağılması ve Batı ile Doğu Almanya'nın birleşmesi sonrasında Birlik için bölgedeki istikrarın sağlanması adına atılacak adımların önemi de giderek artmıştır. Ayrıca Yugoslavya'nın dağılması sonrasında bölgede yaşanan çatışmalara geç müdahale edilmesi, Soğuk Savaş boyunca ABD'nin güvenlik şemsiyesinin altında olan AB'nin, yeni dünya düzeninde NATO ile yakın ilişkisini pekiştirmesini elzem kılacaktır.

Bu gelişmeler ışığında, çalışmanın temel argümanının oturtulduğu zemin Avrupa'nın; Soğuk Savaş ile ABD-NATO merkezli güvenlik ve savunma yapısının Soğuk Savaş sonrasında da değişmediği ve özerk bir Avrupa savunma ve güvenlik yapılanmasının olmadığı üzerine kurulmuştur. Bu çerçevede, çalışmanın temeli kalitatif içerik analizi kullanılarak oluşturulmuş olsa da makalenin farklı bölümlerinde, içerikleri gereği farklı veri kaynakları ve yöntemlerin kullanımı gerekli olmuştur. Bu bağlamda makalenin kuramsal çerçevesini oluşturmak için ilgili kuramsal yaklaşımlar ile ayrıntılı literatür taraması yapılmış ve ikincil veri kaynaklarından yararlanılmıştır.

2. Soğuk Savaş Sonrası Değişen Güvenlik Anlayışı ve Avrupa'da Oluşan Tehditler

2.1. Soğuk Savaş Dönemi Güvenlik Anlayışı

Güvenlik, Latince *se* (olmaksızın) ve *cura* (endişe) kelimelerinin

birleşmesinden oluşan *securitas* kelimesinden türemiştir (Yiğit, 2017: 4). İnsanlar güvenliğin ne olduğunu güvensizliğin hissettirdiklerini bilerek anlar (Booth, 2012: 128). Güvenlik kavramı insan tarihi boyunca varlığı önemli bir kavram olagelmiş; insan, güvenliği adına tarih boyunca direnmiş ve gerektiğinde savaşıarak güvenliğini koruyucu olmuştur. Bu anlamda güvenliğini sağlamak adına insan doğal hal durumunda devamlı çatışma içerisindedir. Thomas Hobbes, insanların doğası gereği rasyonel egoistler olduğunu düşünür (Moehler, 2009: 299-300). Hobbes'un doğa durumu selim bir durum değildir; düzeni sağlayacak üst bir otoritenin yoksunluğundan ötürü herkesin herkesle savaştığı bir durumdur (Nye & Welch, 2013: 5). Buradan şu açıkça görülmektedir ki, Hobbes'un Leviathan'ı önermesinin temel sebebi insanların tümünü korku altında tutacak ve boyun eğmelerini sağlayacak genel bir güç olmadan yaşadıkları vakit, savaş içindedirler ve bu savaş herkesin herkese karşı savaşı'dır (*bellum omnium contra omnes*) (Hobbes, 1992: 94).

İkinci Dünya Savaşının başlaması ile idealizmin başarısızlığının ilan edilmesi realist kuramın yükselişi ile devam etmiştir. Uluslararası İlişkiler kuramları içerisinde realist okul, ulus-devletleri uluslararası sistemin en temel aktörleri olarak kabul eder (Yiğit, 2017: 10). Dolayısıyla herhangi bir aktörün gelişip refahını artırması, diğer aktörlerin refahına yönelik bir tehdit olarak görülmektedir (Carr, 1946: 61). Bu anlamda realizmin öncülerinden E. H. Carr, savaşın çıkmasını idealist yaklaşımın başarısızlığı olarak görmüş ve devletlerin sistemdeki en temel aktörler olduğunu belirterek, bu aktörlerin güç mücadelesinin uluslararası sistemin en önemli özelliği olduğunu vurgulamıştır.

Birinci Dünya Savaşının statükocu ve revizyonist devletler arasındaki güç dağılımındaki eşitsizlik sonucu meydana geldiğini dile getiren Carr, devletlerin uluslararası politikada güç peşinde koştuklarını ifade eder (Carr, 1946: 54). Bu anlamda, İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası ilişkiler yazınında baskın olan realist kuram; ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki güç mücadelelerini anlamak adına önemli bir uluslararası ilişkiler teorisi olmuştur.

Uluslararası İlişkilerde en önemli aktörün devlet olduğu fikri realistler tarafından kabul edilse de zaman ile klasik realizme yapılan eleştiriler neorealizmin gelişmesine yol açmıştır. Bu anlamda Kenneth Waltz, 1979 yılında yazdığı *Uluslararası Politikanın Kuramı (Theory of International Politics)* adlı kitabı ile neorealizmin öncüsü olarak kabul edilir. Neorealistler devleti uluslararası sistemin en önemli aktörü olarak görmeye devam ederken klasik realistlerden farklı olarak "uluslararası yapı" kavramına odaklanırlar (Waltz, 1979). Uluslararası yapılar sistemin temel prensibi ile tanımlanırlar ve bu prensip de Waltz'a göre "anarşi"dir (Türker, 2018: 15). Bu iki kuram arasındaki temel fark; klasik realistlere göre devleti merkeze alırken, neorealistler uluslararası yapıya odaklanırlar. Bu değişikliğin temel sebebinin devletlerin bilhassa Soğuk

Savaş ve sonrası dönemde bir araya gelerek daimî bloklar ve ittifaklar oluşturma eğilimi içine girmeleri olduğu söylenebilir (Türker, 2018: 18). Bu anlamda, AB gibi ekonomik bütünleşmesini tamamlamış ve 1980 itibariyle siyasi anlamda bütünleşme adımları atan küresel bir aktör için, güvenlik alanında önemli bölgesel ve küresel iş birliği neredeyse zorunlu hale gelmiştir. AB, kuruluş itibari ile savunma ve dış politika konularını ulusal egemenlik vurgusu ile ulus devletlerin kontrolü altında tutan politikalar ile ele almış; fakat Soğuk Savaş sonrası Birlik, kendini savunma ve dış politika alanlarında NATO'dan daha bağımsız davranmaya zorlamıştır. ABD ve NATO'dan bağımsız hareket etmek istese de Birlik, özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde kıtada yaşanan gerilimler ve güvenlik sorunları karşısında, ABD ve NATO ile iş birliği çerçevesinde savunma politikaları üretmeye devam etmek zorunda kalmıştır.

2.2 Soğuk Savaş sonrası Küreselleşen Dünyada Yeni Güvenlik Tehditleri

Küreselleşme kavramının kökenleri çok eskiye dayansa da kendisine uluslararası arenada yer bulmaya başlamasıyla beraber 1980 tarihi ve sonrası hız kazanmıştır. Çeşitli alanlarda sınırların belirsizleşmesiyle küreselleşme kavramının; sosyal, kültürel, iktisadi ve teknolojik alanlarda kullanılmaya başladığını ifade edebiliriz. Gordon Marshall'a göre küreselleşme “coğrafyanın toplumsal ve kültürel düzenlemelere dayattığı kısıtlamaların azaldığı, insanların bu azalmayı giderek daha çok fark etmeye başladıkları bir toplumsal süreçtir” (Marshall, 1999: 449). Küreselleşme ile birlikte devletler siyasi, ekonomik olarak yönetimde yeni politikalar oluşturmaya başlamış bunun yanısıra bu kavram Soğuk Savaşın yıktığı sınırlar dolayısıyla “güvenlik” alanında da devletlere yeni politikalar ürettirmiştir. Bir taraftan küreselleşmenin damgasını vurduğu, diğer taraftan da bölgesel ölçekli etnik/ dini çatışmalar ve uyuşmazlıkların arttığı; SSCB tehdidi yerine terörizmin, sosyo-ekonomik eşitsizliklerin, nükleer silahların yayılması tehdidinin geçtiği, adeta bir “risk kültürü” ile şekillenen bir Soğuk Savaş sonrası döneme geçilmiştir (Bakan, 2007).

Bu anlamda, iki kutuplu dünyada devletler açısından askeri kapasitenin artırılması ilk öncelik iken, Soğuk Savaş sonrası dünyada ekonomik, teknolojik gelişmeler ile birlikte güvenlik algısı da değişmiştir. Bu değişen algı ile birlikte, küreselleşme, devletlerle halklar üzerinde popülist ve aşırı sağ politik söylemlerin hâkim olduğu yönetimlerin de ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu popülist söylemler bazen “devletin güvenliği” söylemi üzerinden demokrasiyi çığneyen yönetimler olarak ortaya çıkabilmektedir. Diğer taraftan ise; dağılma süreciyle bağımsızlıklarını kazanmış Polonya ve Macaristan gibi eski Doğu Bloku ülkelerinin demokratik ve siyasi değişim süreçleri sancılı gerçekleşmiştir. Bu nedenle bu ülkelerin güvenlik algılamaları Soğuk Savaş sonrası NATO ve ABD

merkezli politikalarına yakın olmaya devam etmiştir.

İki kutuplu sistemin sona ermesi ile uluslararası sistemdeki tek önemli askeri güç olarak kalan ABD, Avrupa ile ilişkilerini güçlendirmeye devam etmiştir. 1980’li ve 1990’lı yıllar boyunca yaşanan birçok devlet içi çatışma, güvenlik yaklaşımlarında egemen realist ve neo-realist güvenlik yaklaşımlarının ötesine geçmeyi zorunlu hale getirmiştir (Baran, & Macar, 2017). Soğuk Savaş sonrası dönemde meydana gelen belirsiz ortam ve tehdidin çok boyutlu hale gelmesi güvenlik algısının devlet boyutundan birey boyutuna çekilmesine sebebiyet vermiştir. Soğuk Savaş sonrası güvenlik ortamının en belirgin özelliklerinden birisi ise düşmanın daha az görünür veya bilinir olmasıdır (Özdoğan, 2019). Bu konuda uluslararası sistemde, 1990-2000 yılları arası tek kutuplu yapı ve 2000 sonrası sistemin yapısının çok kutuplu olduğunu iddia eden görüşlerin önemli bir etkisi vardır.

2.2.1 Yeni Güvenlik Anlayışı

Soğuk Savaş sonrası güvenlik anlayışının yeniden kavramsallaştırılmasında ve gelişiminde Sovyetler Birliği’nin dağılması, küreselleşme ve 11 Eylül saldırıları önemli kırılma noktalarıdır. Bu bağlamda, Soğuk Savaş’ın iki süper güç arasında uzun süredir devam eden nükleer savaş korkusu ve büyük ölçekli konvasiyonel savaşlara yönelik hazırlıklar ile geçmesi sebebiyle bu durumun Soğuk Savaş sonrası yeni güvenlik sorunlarını da doğurduğu düşünülmektedir (Ulusoy, 2003: 17). Soğuk Savaş dönemi sırasında blok devletleri tarafından blok içindeki iç disiplinin sağlanması, sorunların ortadan kaldırılması, çatışmaya dönüşmesini engellemek için son derece önemli bir durumdur (Akyüz, 2021: 219). Öte yandan, devletin güvenliğin referans nesnesi olarak görüldüğü Soğuk Savaş dönemi aksine, 1990 yılı sonrasında güvenliğin referans nesnesi genişlemiştir. Kopenhag Okulu kurucularından olan Barry Buzan, 1983 yılında kaleme aldığı “People, States and Fear” adlı eserde geleneksel güvenlik yaklaşımını eleştirerek güvenliğin tanımını genişletmiştir. Güvenliğe tehdit askeri, sosyal, ekonomik ve siyasi, çevresel olarak ele alınmıştır (Buzan, 1983: 75). Soğuk Savaş sonrası güvenliğin referans nesnesi devlet dışında birey ve toplum ayağına kayar iken, “kimin güvenliği” sorusu da gündeme gelmiştir. Ulusal güvenlik kavramının yanı sıra toplumsal güvenlik kavramı da sorgulanmaya başlamıştır. Toplumsal güvenlik ise “bir kimliğin algılanan bir tehdiye karşı savunulmasıdır ya da... bir topluluğun kimliğine yönelik algılanan bir tehdiye karşı savunulması olarak tanımlanmaktadır” (Ayдын vd., 2012: 260).

Hobsbawm, “ülkeler içinde (ve ülkeler arasında) ekonomik ve toplumsal eşitsizliklerde görülen dramatik artışlar barış ihtimalini gittikçe ortadan kaldırmaktadır” (2008: 18) ifadesiyle aslında Soğuk Savaş sonrası “güvenlik kavramının sadece devlet boyutuyla değil, birey boyutu ile de ele alınması

gerektiğine işaret etmiştir. Özellikle Avrupa kıtasında Soğuk Savaş sonrası Yugoslavya'nın dağılma sürecinde yaşanan etnik çatışmalar bölgesel sorunlara dikkat çekilmesine sebep olmuştur. Etnik ve dinsel kökenli bölgesel çatışmalar, otoriter yönetimlerin halklarına yönelik şiddeti, çevre sorunları ve yasa dışı göçler güvenlik kavramına bakışı değiştirmiştir. Devlet için üç temel tehdit vardır: devlet fikrine yani ulus-devletin ideolojik varlığına yöneltilen tehditler; devletin fiziki varlığına yani vatandaşlarına ve temel kaynaklarına yöneltilen tehditler; devletin kurumsal kimliğine ve yapısına yani siyasi sistemine yöneltilen tehditler (Buzan, 1983: 65). Bu bağlamda güvenlik olgusu ile birlikte tehdit algısı da değişmiş, devlete yönelik tehdit algısı sadece askeri değerlendirilmezken, küresel güvenlik konusu tartışmaya açılmaya başlanmıştır. Soğuk Savaş sonrası eleştirel güvenlik çalışmaları bu anlamda kavram analizini devlet boyutundan birey boyutuna indirmeye çalışmış, ulusal güvenlik konusu birey ve toplum güvenliği soruları ile yer değiştirmeye başlarken uluslararası aktörlerin yeni tedbirler alıp iş birliği yapmasına neden olmuştur.

3. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde AB–NATO İlişkileri

Sovyetler Birliği'nin dağılması ve iki kutuplu siyasetin çözülmesi, bölgesel ve küresel aktörlerin iş birliğine girerek yeni bölgesel politikalar üretmesine sebebiyet vermiştir. AB, yeni oluşan gelişmelere karşı kıtada barış ve huzurun istikrarını sağlamak ve aynı zamanda eski Doğu Blokuna mensup ülkelerin tekrar Rusya Federasyonu etkisine girmesini önlemek amacıyla bahse konu ülkeler ile yakın ilişkiler geliştirmenin önünü açacak politikalar geliştirmiştir. Bu bağlamda, Soğuk Savaş sonrası genişleme dönemine giren AB üye sayısını artırarak NATO ile kıtanın güvenliği adına ilişkilerini güçlendirmiştir. Diğer taraftan Soğuk Savaş sonrası varlığı sorgulanan NATO ise genişleme sürecine girerek varlık sebebini devam ettirmiştir. Yeni dünya düzeninde hem AB hem de NATO güvenlik yaklaşımlarına ilişkin olarak karşılıklı yeni adımlar atmışlardır.

3.1. Soğuk Savaş Sonrası NATO'un Güvenlik Yaklaşımı

Güvenlik algısını Soğuk Savaş boyunca Sovyetler Birliği temelli tutan NATO, iki kutuplu dünya düzenin sona ermesi ile işlevliği adına kısa bir süre soru işaretleri ile karşı karşıya kalmıştır. Fakat güvenlik tehditlerinin değişmesi, yaşanan bölgesel çatışmalar ve yükselen milliyetçilik ile terörizm dalgası ABD'nin gözetiminde NATO'nun genişleyerek derinleşmesi yoluyla varlığını devam ettirmesine neden olmuştur. Fukuyama tarafından 1992 yılında kitap olarak basılan “Tarihin Sonu ve Son İnsan” adlı eserde belirttiği üzere Soğuk Savaş sonrası liberal düzen de Batı'nın kazanan taraf olarak (ekonomik ve siyasi liberalizm) belirtildiği ve Batılı değerlerin dünyada istikrar sağlayacağı görüşü

(Fukuyama, 1989) ABD'ye yönelik gerçekleşen 11 Eylül saldırılarıyla sorgulanırken, Huntington'un ileri sürdüğü Medeniyetler Çatışması tezi önem kazanmıştır. Bu süreçte Balkan topraklarında yaşanan etnik temelli çatışmalar sebebiyle ortaya çıkan bölgesel istikrarsızlıklar NATO ve AB arasındaki ittifakın geleceği açısından önem taşımıştır. Bu bağlamda yeni dünya düzeninde NATO'da kendisini bu düzene adapte etmek için çeşitli adımlar atma gereği duymuştur.

7-8 Kasım 1991'deki Roma Zirvesi'nde yayınlanan "Yeni Stratejik Konsept" başlıklı bildiriyle NATO'nun dönüşümünün nitelikleri belirlenmiş, güvenlikle ilgili yeni yaklaşımlar ve tehdit algılamaları tanımlanmıştır (Purtaş, 2005). Özlük ve Özlük'ün de ortaya koyduğu üzere söz konusu Konsept ile NATO;

... sadece Avrupa'da değil Avrupa dışındaki güvenliği tehdit eden gelişmeleri de tehdit olarak algılamış ve müdahale edilmesini karara bağlayarak örgütü kuran antlaşmanın 5. ve 6. maddelerinde belirtilen alanların dışında da faaliyetlerde bulunabileceğinin sinyallerini vermiştir. Roma Zirvesi'nde benimsenen Konsept ile birlikte NATO üyeleri, güvenliğin sadece askeri boyutu değil bunun yanında sosyal, ekonomik ve çevresel boyutlarının da olduğunu kabul ederek, bu değişime uygun NATO strateji ve politikalarının geliştirilmesini kararlaştırmışlardır (2014: 214).

NATO'nun Soğuk Savaş sonrası belirlediği yeni konsept ile alakalı düzenlemelerin görüldüğü bir dizi kongreler gerçekleşmiştir. Yeni stratejik konseptin açıklanması sonrası bir dizi adım atılmıştır. Bu çerçevede, 1991'de Avrupa-Atlantik bölgesindeki üye olmayan devletlerle iş birliğini yürütmek üzere Kuzey Atlantik İş birliği Konseyi (KAİK) kurulmuş, 1994'te Barış için Ortaklık (BİO) programı altında eski Varşova Paktı ülkeleri ve Sovyetler Birliği ile ülkeleri ile iş birliği başlatılmıştır. Bu gelişmelere ek olarak, 1996'da yeni üyeleri ittifaka kabul etmek üzere genişleme programı uygulamaya geçirilmiş ve 1997'de NATO-Rusya Daimî Ortaklık Konseyi ile NATO-Ukrayna Komisyonu kurulmuştur (Ereker, 2019: 4). Bu konseptin NATO üyesi olan devletlerden ABD, Kanada, Almanya, Lüksemburg, Danimarka, Birleşik Krallık, Belçika, Hollanda İrlanda, İtalya, Portekiz, Yunanistan, Norveç, Türkiye, Finlandiya, Fransa, İzlanda olmak üzere 19, üye olmayan devletlerden ise 4 devlet (Polonya, Macaristan, Romanya, Slovakya, Litvanya, Letonya, Estonya, Slovenya, Arnavutluk, Malta, Moldova, Rusya Federasyonu, Belarus, Ukrayna, Gürcistan, Ermenistan, Kazakistan, Özbekistan, Tacikistan ve Kırgızistan) tarafından kabul edilmesi 23-24 Nisan 1999 yılında NATO Washington Zirvesi'nde gerçekleşmiştir (Aliyev, 2015).

SSCB'nin dağılması ve bilahare Varşova Paktı'nın feshedilmesiyle NATO'nun tehdit algılamalarının değiştiği bu yeni konjonktürde; NATO, "uluslararası terörizmi, kitle imha silahlarının yaygınlaşmasını ve uyuşturucu kaçakçılığını yeni tehdit unsurları" olarak ortaya çıkmıştır (Özkan, 2010). Siber

Güvenlik kavramı da NATO için önemli unsur haline gelmeye başlamış, zirve toplantılarında gündem maddesi olarak belirtilmeye başlanmıştır. NATO'nun 2008 Bükreş Zirvesi, siber güvenlik konusunun kapsamlı bir biçimde ele alındığı ve Sonuç Bildirgesi'nde özel yer edindiği ilk Zirve'dir (Bıçakçı, 2012: 217). Ayrıca NATO, yeni uluslararası düzen içerisinde eski Sovyet Cumhuriyetlerini ve sosyalist bloka mensup ülkeleri genişleme politikasıyla İttifak'a dahil etme eğilimi içerisinde girmiş ve bu amaçla 1999 yılında Polonya, Macaristan ve Çekya'ya; 2004'te Estonya, Letonya, Litvanya, Slovenya, Slovakya, Romanya ve Bulgaristan'ı; 2009'da ise Arnavutluk ve Hırvatistan'ı NATO'ya üye olarak kabul etmiştir (Özkan, 2010). Son olarak, 2017 yılında Karadağ ve 2020'de ise Kuzey Makedonya NATO'ya üye olmuştur (NATO, 2020).

Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa kıtasında başlayan bölgesel istikrarsızlıklar, Avrupa Birliği'nin genişleme dalgaları ile birlikte; birliğe yeni katılan ülkelerde yaşanan sorunların birliğe olumsuz etkisi olabileceği düşüncesini yaratmış, bu ise Avrupa Birliği'nin NATO ile iş birliğine gitmesine sebebiyet vermiştir. Diğer taraftan da hem Avrupa Birliği hem de NATO bölgede genişleme politikasını "varlığını" devam ettirme unsuru olarak kullanmıştır. Bu anlamda NATO, Avrupa kıtasında Soğuk Savaş sonrası etkisini sürdürmeye devam ederek, bölgede üye olmayan ülkeler ve uluslararası örgütler ile iş birliği yapmıştır. Bunlardan en önemlileri NATO'nun Akdeniz Diyalogu ve İstanbul İş birliği İnsiyatifi'dir (Oğuzlu, 2012). Akdeniz Diyalogunda, Akdeniz'deki güvenlik ve istikrarın Avrupa'nın güvenliği ile yakından ilişkili olduğu ve bunun iş birliğinin ve müttefik politikalarının önemli bir bileşeni olduğu gibi NATO'nun Soğuk Savaş sonrası güvenlik ortamına uyumunda da bütünleyici bir parçası olduğu belirtilmiştir (Algür, 2020: 64).

Güvenliğin teminatı olarak varlığı devam eden NATO açısından askeri tehditlerin dışında yeni güvenlik tehditlerinin küreselleşmesi örgütün önemini birkez daha ortaya koymuştur. Böylece Doğu'da istikrarsızlık olduğunda, anahtar Batı'nın öngörülebilirliğe ve istikrara sahip olmasında aranmakta ve bu da NATO'yu birarada tutmaktadır (Özkan, 2010). Bu çerçeveden bakıldığında, ABD'nin Soğuk Savaş sonrası NATO'yu bir dış politika aracı olarak kullanması küresel çapta yeni güvenlik tedbirleri aldığını göstermektedir. Bu küresel çapta görülen yeni güvenlik tedbirleri ile birlikte Soğuk Savaş boyunca güvenlik tehditlerini SSCB'den gelecek bir saldırı üzerinde temellenen ABD, Soğuk Savaş sonrasında güvenlik tedbirlerini terörizm ile mücadele üzerinden kurgulamaya başlamıştır.

3.2. Soğuk Savaş Sonrası Avrupa Birliği (AB)'nin Güvenlik Yaklaşımı

AB İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa kıtasında, güvenlik ve savunma konusunda her ne kadar önemli girişimlerde bulunmuş olsa da atılan adımların

başarısızlık ile sonuçlanması güvenliğin Soğuk Savaş boyunca ABD'nin şemsiyesi altında sağlanmasına neden olmuştur. ABD'ye göre, SSCB tehdidini göğüsleme konusunda zayıf kalan Avrupa devletlerine güvenlik garantisini sağlamak için verilecek olan desteğin mutlaka kalıcı bir statüye sahip olması gerekmektedir (Gözkaman, 2014). Bu yüzden ABD, Soğuk Savaş boyunca Sovyetler Birliği'nden gelebilecek tehditlere karşı Batı Avrupa'nın savunma ve güvenlik ihtiyaçlarına cevap veren politikaları ile Avrupa'nın bu anlamda yaptığı girişimlerin destekçisi olarak bilinir.

AB, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kendi güvenliğini sağlamak üzere Fransa ve İngiltere arasındaki 1947 tarihli Dunkirk Antlaşması, 1948 tarihli Batı Avrupa Savunma Topluluğu'nu kuran Brüksel Antlaşması, 1952 tarihli Avrupa Savunma Topluluğu gibi girişimlerde bulunmuştur (Songülen, 2008: 68). Avrupa Savunma politikasının oluşumu adına önemli bir adım olan Avrupa Savunma Topluluğu, Fransız Parlamentosunda reddedilmiş ve bu durum ilerleyen zaman içinde savunma alanında atılacak adımlar adına birlik içinde travma yaratmıştır. Batı Avrupa Birliği (BAB)'nin, 1948 yılında imzalanan Brüksel Antlaşmasının revize edilmesi ve 1954 Paris Antlaşması ile kurulması sonrası Avrupa güvenliğini korumada yeterli başarıyı gösterememesi sonucunda AB uzun bir süre savunma ve güvenlik konularında adım atamamıştır. Diğer taraftan BAB'ın, kurulduğu yıllarda Almanya'nın İkinci Dünya Savaşı sonrası silahlandırılması sorunsalının çözümü adına önemli bir yeri ve önemi olmuştur. BAB, ABD istekleri doğrultusunda Almanya'nın silahlandırılmasını sağlayarak bu ülkenin bir NATO üyesi olması yolundaki pürüzleri gidermiş, diğer yandan da Almanya'nın askeri bir güç olarak sivrilmemesini dizginleyecek bir formülle Fransız kaygılarını ortadan kaldırmıştır (Tezcan, 2005: 81). Bu bağlamda, Batı Almanya 1955 yılında resmen NATO üyesi olmuştur. Böylece savaş sonrası silahsızlandırılan Almanya'nın topraklarının savunulması sorunu çözüme kavuşmuştur.

AB kurulduğu ilk yıllardan beri üye devletlerin özellikle güvenlik ve savunma konularında atılan adımları Birlik içinde “kendi ulusal egemenliklerine karşı” tehdit olarak algıladığı bilinmektedir. Üye devletlerin bu alandaki konular ile ilgili tavırları, Soğuk Savaş sonrası değişen güvenlik tehditleri dolayısıyla değişmeye başlamıştır. Bunun yanı sıra 1990'ların ortalarında eski Yugoslavya'da yaşanan çatışmalar ve uyuşmazlıklar, “özerk” bir Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP)'nin oluşumunda etkin bir rol oynamıştır (Demirdöğen, 2002). Sjursen ve Peterson'in ifadesiyle, bir Avrupa güvenlik ve savunma kimliği fikri Soğuk Savaş'ın sonrasında icat edilmemiş olsa da Avrupa'da iki kutupluluğun sona erışı ona yeniden hayat vermiştir (Sjursen ve Peterson, 1998: 95). Özetle, 1992 yılına kadar, Birlik üye ülkelerinin ortak dış politika, güvenlik ve savunma konularında ulusal egemenlik yetkilerini Birlik kurumlarına devretmeye hazırlıklı olmamaları nedeniyle siyasi iş birliği mevcut kurumların dışında tutularak devam

ettirilmiş ancak Maastricht Antlaşması'yla Birliğe dâhil edilmiştir (Arslan, 2005). Fakat Ortak Dış İşleri ve Güvenlik Politikası'nın temeli Soğuk Savaş dönemi atılan adımlarda kendisine vücut bulduğu söylenebilir. Bu bağlamda 1987 yılında imzalanan Avrupa Tek Senedi Avrupa Siyasi İşbirliğinin hukuki çerçeve kazanması adına Maastricht Anlaşması öncesi önemli bir adım olmuştur. Maastricht Antlaşması ile Ortak Dış Güvenlik ve Politikası (ODGP) ikinci sütuna yerleştirilmiştir. Bununla birlikte, 1998'in sonlarında, özellikle Birleşik Krallık ve Fransa'da, Avrupa savunmasına yönelik tutumlar değişmeye başlamıştır (Mathiopoulos & Gyarti, 1999: 67). 1998 St. Malo'da İngiltere ve Fransa'nın bir araya gelmesi Avrupa'nın kendi güvenliğini sağlamak adına Soğuk Savaş sonrası atılan en önemli adımlardan biridir. 1996 yılında Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği'nin BAB üzerinden oluşturulması başarısız sonuçlanmasının da St. Malo görüşmelerinde alınan kararlara yansıdığı görülmektedir. Bu durum 1999 yılında Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası oluşturulmasına zemin hazırlamıştır. Bu politikanın ilk amacı, AB ülkelerinin 60.000 kişilik bir Acil Müdahale Gücünü (AMG) 60 gün içerisinde sahaya indirebilecek ve onu en az bir yıl boyunca orada tutabilecek bir yeterliliğe kavuşmalarıydı (McCorbick, 2015: 497). 2000 yılında gerçekleşen Feira Zirvesi'nde de AGSP için önemli kararlar alınmıştır. Öncelikle, kriz bölgelerinde konuşlanması için 5000 polis memurunun hazır bulundurulması kararıyla "kriz yönetiminin sivil yönleri" güçlendirilmiştir (Efe, 2007: 134).

Aralık 2003'te ise Avrupa ülkelerinin stratejik amaçlarını gözler önüne serdikleri ilk ortak deklarasyon olan Avrupa Güvenlik Stratejisi, Avrupa Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyi tarafından açıklandı (McCorbick, 2015: 498). Açıklanan bu strateji Avrupa Birliği'nin küresel ölçekte güvenlik alanında atacağı adımların bir habercisi niteliğinde olması sebebiyle önemlidir. Ayrıca AGSP ile ilgili çalışmaların takibi amaçlı Avrupa Savunma Ajansı kurulması kararlaştırıldı. Avrupa Savunma Ajansı, 2004 yılında Ortak Eylem ile resmen kuruldu ve 2005 yılı ortalarında tamamen faaliyete geçmiştir (Council of the European Union, 2004).

AB'nin özellikle kendi topraklarında yaşanan krizlere ABD olmadan hızlı müdahale edemeyişi; Birlik içinde özerk bir yapılanma isteğini de beraberinde getirmiştir. 2007 yılında imzalanan fakat 2009 yılında yürürlüğe giren Lizbon anlaşması ile Ortak Savunma ve Güvenlik politikaları ile yeni kararlar alınmış, anlaşmaya eklenmiştir. Lizbon Anlaşması ile Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ibaresi Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası (OGSP) olarak değiştirilmiştir (Kaya & Kaya, 2017). Birliğin anayasa çalışmalarına bir ön hazırlık olarak nitelendirilen Lizbon Anlaşması (2007) ile AGSP/OGSP alanındaki hükümler ilk defa Birlik Antlaşmalarına dâhil edilerek hukuki bağlayıcılık kazanmıştır (Kocamaz, 2010: 961).

AB, Soğuk Savaş sonrası dönemde savunma ve güvenlik adına adımlar

atsa da bu adımlar hep NATO ile iş birliği çerçevesinde gerçekleşmiştir.

3.3. Soğuk Savaş Sonrası AB–NATO İlişkileri

Uluslararası sistemin iki kutuplu yapısının son buluşuyla beraber NATO'nun sistemdeki tehdit unsurları değişirken, Avrupa Birliği'nin de değişen tehdit unsurları ile beraber ABD'ye ve NATO'ya güvenlik alanında bağımlılığı sorgulanır hale gelmiştir. 11 Eylül sonrası ABD'nin Irak'a gerçekleştirdiği askeri müdahale AB içindeki derin pozisyon farklılıklarını açığa çıkarmış, diğer bir deyişle “federalizm” konusundaki eleştirileri haklı çıkarmıştır (Kıratlı, 2006).

AB içerisinde Atlantikçi olarak adlandırılan İngiltere; güvenlik konusunda hep ABD'nin ve dolayısıyla NATO'nun etkisinin önemini vurgulayan taraf olmuştur. Avrupalı kanatta ise Fransa tarihsel süreçte; Avrupa'nın kendi güvenliğinden sorumlu olmasını savunan taraf olarak karşımıza çıkmıştır. Bu ikilem Soğuk Savaş boyunca Avrupa'nın kendi güvenlik ve savunma yapısını oluşturma çabaları karşısında başarı ve başarısızlığına etki etmiştir. Bunun yanı sıra AB içerisinde Birliğe sonradan katılan küçük devletler de ABD eksenli güvenlik politikasını savunmuşlardır. Günümüzde NATO ve AB'nin uluslararası krizlerde oynayacağı rol, sadece Avrupa-Atlantik bölgesinin istikrar ve güvenliği için değil, aynı zamanda özellikle Asya ve Afrika'daki çatışmaların çözümü için de büyük önem taşımaktadır (Çelik, 2013). Bu bağlamda Birlik içindeki Atlantikçi ve Avrupalı yaklaşım Soğuk Savaş sonrası NATO ve AB ilişkileri açısından yeni savunma güvenlik arayışları çerçevesinde değerlendirilebilmektedir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde tek kutuplu dünya da askeri liderliği elinde tuttuğunu ifade eden ABD, İngiltere'nin de desteği ile Avrupa'da varlığını devam ettirmek istemektedir. Fakat NATO'nun varlığının sorgulanması bu örgütü yeni düzene uygun hale getirmeye itmiştir. 1990'ların başında AB'nin Maastricht Antlaşması ile siyasal bütünleşme sürecine yönelmesi ve aynı zaman diliminde NATO'nun “Stratejik Kavram” ile bir değişime ihtiyaç duyması manidardır (Akgül, 2008). NATO, yeni dünya düzenine uyum sağlamak için genişlemeye başlarken, AB ise küreselleşen dünyada siyasal birliğini güvenlik ve savunma konularında yeniden yapılanma adımları ile devam ettirmek istemiştir. Ne var ki özellikle 1990'larda görülen temel güvenlik sorunu olan “bölgesel çatışmaların” Birleşmiş Milletler (BM) veya AB gibi kurumların “imkân ve kabiliyetleri” ile engellenememesi, NATO'ya olan ihtiyacı yeniden ortaya çıkarmıştır (Akgül, 2008).

Ayrıca AB açısından bakıldığında, Batı Avrupa Birliği'nin canlandırılması adına atılan adımlarda Avrupa'nın kendi savunma ve güvenliğini NATO'dan bağımsız bir şekilde sağlaması adına önemli bir gelişmedir. 1949 yılında NATO'nun kurulması sonrası önemini kaybeden BAB 1984 yılına kadar işlevsiz

idi. BAB'ın Birlik açısından, 1984 sonrası yeniden güvenlik meselelerinde aktif hale getirilmeye çalışıldığı bilinmektedir. Bu bağlamda Maastricht Antlaşması BAB'ın rolünü belirleyen temel belge niteliği taşımaktadır. Amsterdam Antlaşması ise BAB'ın birliğin tüm sorunlarını kapsayıcı bir role sahip olduğunu belirtmesi açısından önemli bir anlaşmadır. Fakat bu atılan adımlar NATO'dan ayrı değil NATO ile iş birliği çerçevesinde olduğu her durumda Birlik tarafından belirtilmiştir. Bu noktada 1998 St. Malo toplantısı Avrupa güvenliği ve savunmasının özerkliği açısından bir dönüm noktası olarak görülmektedir. Aralık 1998'de Britanya ve Fransa hükümetlerinin St. Malo'da yaptıkları yıllık ikili zirve toplantısı sırasında, Avrupa'nın savunma yetenekleri ön plana çıkarılmıştır (Akgül, 2008). NATO'nun önemini yadsınamakla beraber, Avrupa'nın, uluslararası ilişkilerde daha ağırlıklı ve bağımsız bir rol oynayabilmek için kendi askeri gücünü kurmaya yöneleceğinin ilk resmi işareti böylece 1998 yılı Britanya ve Fransa tarafından verilmiştir (Akgül, 2008). Diğer taraftan Berlin Zirvesi, Avrupa Birliği'nin üstleneceği kriz yönetimi operasyonlarında, NATO imkân ve kabiliyetlerinin kullanılmasına izin veren ve "Berlin-Plus" adıyla literatüre geçen ilişkiler sistemini ortaya koymuştur (NATO, 2004). Bu bağlamda, AB'nin Kosova krizinde NATO desteği ile müdahalesi NATO-AB arasındaki iş birliği adına önemli bir örnek olacaktır.

NATO Soğuk Savaş sonrası Avrupa Birliği ile savunma ve güvenlik alanında ilişkileri sıcak tutmaya çalışırken bir yandan da Ukrayna, Balkanlar ve Rusya ile çeşitli adımlar atmaya başlamıştır. Özellikle Ukrayna-NATO arasında kurulacak yakın ilişkilerin Avrupa güvenliği ve ABD için ulusal güvenlik adına önemli olduğu bilinmektedir. ABD'nin bu ulusal çıkarı, NATO'nun Ukrayna'ya verdiği öneme ve bu ülkeyi Orta Doğu Avrupa'nın bir parçası olarak tanımlaması ile ilgilidir (Kuzio, 1998: 2). Böylece, Rusya'nın 2014'te Kırım'ı ilhak etmesi ve Ukrayna üzerindeki artan Rusya baskısı NATO'yu harekete geçirmiştir. 4-5 Eylül 2014 tarihlerinde Ukrayna Krizi gölgesinde toplanan Galler Zirvesi "Yeni NATO" için dönüm noktası olmuştur (Oğuz, 2016: 208). Buna göre, Rusya'nın Ukrayna'ya karşı tutumu eleştirilirken, NATO'nun Doğu Avrupa'daki askeri varlığının artırılması öngörülmüştür (DW, 2014). Avrupa güvenliği açısından özellikle eski Sovyet rejimi etkisi altındaki Doğu Avrupa ülkelerinin Rusya'ya karşı tutumları önem kazanmıştır ve de NATO'nun bölgedeki rolü ve konumu daha da önem kazanmıştır.

Soğuk Savaş sonrası NATO'nun Avrupa güvenliği adına hala önemi bilinmek ile birlikte ABD'nin Trump Başkanlığında değişen NATO tutumu Avrupa'yı özek bir yapılanmaya itmiştir. Doland Trump'ın ABD Başkanı olarak seçilmesinin ardından Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri NATO'nun geleceğine ve kendi güvenliklerine yönelik tedirginlikler yaşamışlar ve Avrupa'nın başat aktörleri olan Almanya ve Fransa, bu gelişmeler karşısında Transatlantik

ilişkilerin seyrinin değişebileceğine yönelik işaretler vermiştir (Özen, 2018: 134). Bu gelişmeler çerçevesinde kurulan PESCO Avrupa değerleri ile uyumlu bir askeri politika oluşturmayı hedeflemiştir. PESCO, 2017 yılında Danimarka, Malta ve Birleşik Krallık dışında 25 AB üyesi tarafından kabul edilmiştir (Council of the European Union, 2017). PESCO Almanya- Fransa arasındaki çıkar farklılıklarını su yüzüne çıkarırken, birliğin silahlanma ve acil müdahale içeren politikaları ABD ile uyumsuzluklara sebep olmuştur.

Atılan bu adımlar, Avrupa'daki Transatlantikçi kesimi de tedirgin etmiştir. Avrupa NATO'dan ve dolayısıyla ABD'den ayrı savunma ve güvenlik alanında özerklik sağlama endişesi duyulmaya başlanmıştır. Fakat Birlik içinde yaşanan krizler göstermiştir ki amaç NATO'dan bağımsız hareket etmek değil, NATO'nun Avrupa ayağının güçlendirilmesidir ve hatta oluşturulmak istenen AGSP'nin NATO'yu dışlamayarak örgütün Avrupa ayağı olarak çalışmasıdır. NATO-AB ilişkileri bugün geldiği nokta itibariyle, "stratejik ortaklık" olarak tanımlanmaktadır (Akgül, 2008). Bu stratejik ortaklık göstermektedir ki özerk bir Avrupa savunma ve güvenlik yapılanması şimdilik bir Fransız rüyası olmanın ötesine geçememektedir.

4. Sonuç

İki kutuplu sistemin sona ermesi ile birlikte küresel dünyada güvenlik tehditleri de değişmiştir. İki kutuplu sistem içinde sınırları belli olan tehdit unsurları Soğuk Savaş sonrası dönemde farklı güvenlik ve tehdit algılarının ortaya çıkmasıyla belirsizleşmiştir. Yeni dünya düzeni içinde askeri güvenlik odaklı yaklaşımın sınırları genişletilerek; ekonomik, siyasi ve çevresel güvenlik tehditleri de eklenmiştir. Güvenlik tehditleri geleneksel anlamda devletin güvenliği boyutundan eleştirel güvenlik yaklaşımları ile birlikte bireyin ve toplumun güvenliği boyutuna indirilmeye çalışılmış, bu bağlamda Avrupa Birliği ve NATO gibi önemli küresel aktörleri birbirleri ile iş birliğine zorlamıştır. Sonuç olarak, Soğuk Savaş dönemi boyunca güvenlik ve savunma konusunda ABD destekli politikalar izleyen AB, Soğuk Savaş sonrası Birlik içinde güvenlik ve savunma konusunda NATO ve ABD'den özerk önemli adımlar atmaya başlamıştır. Birliğin Soğuk Savaş sonrası genişlemeyi dış politikası olarak kullanmaya devam etmesi güvenlik ve savunma alanında NATO'ya olan bağlılığını artırsa da kendi içinde özerk politikalar üretmesi adına önemli olmuştur. Bu da ODGP'nin hukuki temelini Avrupa Siyasi İş Birliği ile atan ve Avrupa Tek Senedi anlaşması ile onaylayan AB adına sonraki yıllar için önemli bir detaydır. 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile ODGP'nin hükümetler arası nitelikli olan ikinci sütuna yerleştirilmesi ile Birlik güvenlik politikalarının ortak paydada içselleştirilmesi adına Soğuk Savaş sonrası değişen güvenlik algısına yanıt niteliği de taşımaktadır. Bunun yanı sıra BAB'ın Maastricht Antlaşması ile canlandırılması

Birlik açısından önemli bir diğer adımken, sonraki dönemde NATO'nun askeri ayağı olarak değerlendirilmesi BAB'ın NATO'dan bağımsız değil NATO ile hareket eden bir mekanizma olduğunu göstermiştir. Öte yandan değişen uluslararası koşullar NATO-AB ilişkilerine de yansımış ve Birlik ile NATO arasındaki ilişki Avrupa kıtasında yaşanan bölgesel istikrarsızlıklar dolayısıyla kaldığı yerden devam etmiştir. Bu ilişkinin devamında tehdit algısının değişmesi ve güvenliğin küreselleşmesinin payı olmuştur. Avrupa kıtasındaki bölgesel çatışmalar ve AB'nin eski Sovyet uydusu olan ülkeleri yeni üyeler olarak kabul etmesi NATO'ya kıtada daha fazla ihtiyaç duyulmasına sebebiyet vermiştir. AB'nin bölgesel operasyonlara katılması ve bunu NATO kaynakları ile gerçekleştirmesi NATO olmadan bir Avrupa hayal edilemeyeceğinin de kanıtıdır. NATO'nun ise özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde terörle mücadelede, Arap Baharı sonrasında Suriye'de başlayan siyasi istikrarsızlık ve Ortadoğu'da Daeş ve al-Nusra gibi radikal grupların ortaya çıkardığı güvensizlik ortamı bölgesel sorun olmaktan çıkıp küresel çapta ciddi tehdit unsuru haline dönüşmüştür. Ayrıca, Soğuk Savaş sonrasında eski Sovyet topraklarında gelişecek yeni bir tehditin oluşmasını engellemek ve kıtada barış ve istikrarı sağlamak NATO'nun stratejik hedefleri açısından hayati bir önem teşkil etmiştir. Bu durum NATO'nun Soğuk Savaş sonrası genişlemesi ve üye sayısını artırmasına hatta küresel çapta bölgesel operasyonlar düzenlemesine de yol açmıştır.

2011 yılında Ortadoğu bölgesinde Arap Baharı ile başlayan süreç ve sonrasında bölgeden başlayan kitlesel göç ise AB adına kıtayı savunulması gereken bir tehdit ile tekrar karşılaştırmıştır. Böylece kıtada başlayan kitlesel insan hareketliliğinin transit ülke konumunda olan Türkiye'den Avrupa'ya doğru yönelmesi, AB ve Türkiye arasında bir göçmen krizi yaratmış ve 18 Mart Mutabakatı ile soruna kısa süreli çözüm aranmıştır. Bu noktadan hareketle, göçün kıta için bir güvenlik meselesi haline gelmesi NATO'nun savunma konusunda Avrupa için hala daha en önemli aktör olduğunu göstermektedir. NATO ise varlığını devam ettirmek için AB ile ilişkilerini sıkı tutmak istemektedir. Kısacası 1990 sonrası dönemde ortaya çıkan yeni uluslararası düzen içerisinde NATO-AB ilişkileri karşılıklı bağımlılık ekseninde gelişmiş ve bugünkü uluslararası sistemde NATO olmadan Avrupa Birliği'nin bu tür yeni güvenlik sorunlarının yanında sınırı aşan tehditlerle de mücadele etmesi pek kolay görünmemektedir.

KAYNAKÇA

Akgül, Ö. (2008). Soğuk Savaş Sonrası Dönemde NATO–AB İlişkilerinde Rekabet-İşbirliği Analizi ve Türkiye Faktörü. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 4(07), 91-124.

Aliyev, B. (2015). *NATO'nun Avrupa Birliği Bağlamında Ukrayna- Rusya krizinde Oynadığı Rol (1991- 2014)*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Algür, B. (2020). Kıbrıs ve Doğu Akdeniz'deki Son Uluslararası Gelişmeler Işığında Değişen Türkiye, ABD ve NATO Politikaları, *Anadolu Strateji Dergisi*, 2020, 64.

Arslan, R. (2005). Avrupa Birliği Savunma Politikası: Dünya Sahnesine Geri Dönüş mü? *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(1), 229-248.

Aydın, M. Brauch, H. G., Çelikkpala, M., Spring, U.O.& Polat, N. (Eds.). (2012). *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe*. İstanbul Bilgi Yayınları.

Akyüz, M. (2021). The Globalization Of Terrorism And The Future Of Cyber Terrorism. *Journal Of Justice*, 2021, s.219.

Bakan, Z. A. (2007). Soğuk Savaş Sonrasında Yeni Güvenlik Teorileri ve Türkiye'nin Güvenlik Algılamaları. *21. Yüzyıl Dergisi*, 1(3), 35-50.

Baran, T., & Macar, E. (2017). Değişen Güvenlik Yaklaşımları Örneğinde Kopenhag Okulu'nun Toplumsal Güvenlik yaklaşımı. *Journal of International Social Research*, 10(54), 255.

Bıçakcı, S. (2012). Yeni Savaş ve Siber Güvenlik Arasında NATO'nun Yeniden Doğuşu, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 9, 217.

Buzan, B. (1983). *People, States, and Fear The National Security Problem in International Relations*, Harvester Press Group.

Booth, K. (2012). *Dünya Güvenliği Kuramı*. Çev. Çağdaş Üngör, Küre Yayınları, 2012, 128.

Carr, E. H. (1946). *The Twenty Years' Crisis 1919-1939*, The Macmillan Press, London.

Council of the European Union, Joint Action 2004/551/CFSP on the establishment of the European Defence Agency, 2004.

Council of the European Union, Defence Cooperation: Council Establishes Permanent Structured Cooperation (PESCO), with 25 member states participating.

Çayhan, B.E. (2002). Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ve Türkiye. *Akdeniz University Faculty of Economics & Administrative Sciences Faculty Journal/Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(3), 48.

Çelik, Ü. (2013). Soğuk Savaş'tan Libya Operasyonu'na NATO-Avrupa Birliği ilişkileri. *History Studies*, 5(5), 68.

Dedeoğlu, B. (2014). *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*. İstanbul: Yenyüzyıl Yayınları.

Demirdöğen, Ü. (2002). Nice Zirvesi Sonrasında Avrupa Güvenlik Savunma Politikası ve Türkiye. *İstanbul Kültür Üniversitesi Dergisi*, 70.

Duffield, J.S. (2001). Transatlantic Relations After the Cold War: Theory, Evidence, and the Future. *International Studies Perspectives*, 93-115.

Deutsche Welle Türkçe, (2014), Galler'de NATO Zirvesi, Çevrimiçi (Erişim: 4 Eylül, 2021), <https://www.dw.com/tr/gallerde-nato-zirvesi/a-17898406>

Ereker, A.F. (2019). Nato'nun Güvenlik Anlayışı ve Stratejik Konseptleri, *Güvenlik Yazıları*, 2019, 4.

Efe, H. (2007). AB'nin Gelişen "Avrupa ve Savunma Politikası" ve Türkiye, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 127-145.

Fukuyama, F. (1989). The End of History? *The National Interest*, No.16 (Summer 1989), 4.

Gözkaman, A. (2014). Avrupa Savunma Topluluğu'nun Reddi Üzerine Bir

Analiz. *Beypkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 6-18.

Haser, D. (2018). *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı: Soğuk Savaş Sonrası Dönem Güvenlik*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Hobsbawm, E. (2008). *Küreselleşme, Demokrasi ve Terörizm*. Çev. O. Akınhay, Ankara: Agora Kitaplığı.

Hobbes, T. (1192). *Leviathan*. Çev. Semih Lim, Yapı Kredi Yayınları.

Kaya, T. Ö., & Kaya, A. S. (2017). Saint-Malo Sonrası Dönemde Avrupa Birliği'nin Uluslararası Kimliği: Bir Sivil Güçten Daha Fazlası mı? *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yönetim Bilimleri Dergisi*, 15(29), 283.

Kassab, H.S. (2013). In Search of Cyber Stability: International Relations, Mutually Assured Destruction and the Age of Cyber Warfare. *Cyberspace and International Relations*, 60.

Kiratli, O. S. (2016). Avrupa Dis İlişkiler ve Güvenlik Politikası ve Üç Büyükler: Almanya, Fransa ve İngiltere/European Foreign and Security Policy and the Big Three: Germany, France, and Britain. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 11(1), 207-209.

Kocamaz, S. (2010). Lizbon Antlaşması Çerçevesinde Avrupa Birliği Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasının Geleceği, *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 2010, 951-980.

Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*, (Çev. O. Akınhay, D. Kömürcü), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Mathiopoulos, M. & Gyarti, I. (1999). Saint Malo and Beyond: Toward European defence. *The Washington Quartely*, 22(4), 67-76.

McCorbick, J. (2015). *Avrupa Birliği Siyaseti*, Çev. Doğançan Özsel, Adres Yayınları, 497.

Moehler, M. (2009). Why Hobbes' State of Nature is Best Modeled by an Assurance Game, *Utilitas*, Vo.21, 297-326.

NATO, (2020). Member Countries, (Erişim: 15 Eylül, 2021)
https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_52044.htm

NATO, (2004). The NATO-EU Strategic Partnership, (Erişim: 15 Eylül, 2021)
<https://www.nato.int/docu/comm/2004/06-istanbul/press-kit/006.pdf>

Nye, J. S., Jr & Welch, D. A. (2013). *Küresel Çatışmayı ve İş Birliğini Anlamak*, çev. R. Akman, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Oğuzlu, T. (2012). NATO'nun Dönüşümü ve Geleceği. *Ortadoğu Analiz*, 4(40), 8-18.

Oğuz, Ş. (2016). Ukrayna Krizi ve Yeni NATO, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 208.

Özdoğan, M. (2019). Realizm ve Neorealizm Bağlamında Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Anlayışının Değerlendirilmesi. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 8(1), 1-24.

Özkan, G. (2010). Soğuk savaş sonrası Orta Asya ve Kafkasya Ekseninde Türkiye-NATO-Rusya İlişkileri ve Türk Dış Politikası'na Yansımaları. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(1), 114.

Özlük, E., & Özlük, D. (2014). NATO'yu Anlamak: Dönüşümü, Yeni Kimlikleri ve Uyum Süreçleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (31), 209-225.

Özen, E. (2018). Transatlantik İlişkilerde Trump'ın Rolü ve Avrupa Güvenliği, *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 134.

Purtaş, F. (2005). Soğuk Savaş Sonrası NATO'nun Dönüşümü ve Genişlemesi Çerçevesinde Türk Amerikan Askeri İlişkileri. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 1(02), 7-30.

Shea, J. (2003) How did NATO survive the Cold War? NATO's transformation after the Cold War from 1989 to the present, (Erişim: 20 Eylül 2021)
https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_20526.htm?selectedLocale=en,

Sjursen, H. and Peterson, J. (1998) A Common Foreign Policy for Europe? Competing Visions of the CFSP, London: Routledge.

Sokullu, E.C. (2019). Transatlantik İlişkiler. *Güvenlik Yazıları Serisi*, 4.

Songülen, Z. (2008). *Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Farklı Güvenlik Yaklaşımlarının Avrupa Birliği Güvenlik Politikalarındaki İzdüşümleri*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Tezcan, E. (2005). Avrupa Birliği Kurumlar Hukuku, USAK, Ankara, 2005, 81.

Türker, H. (2006). *Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası*. Ankara: Nobel Yayın.

Türker, H. (2018). *Soğuk Savaş Sonrasında NATO'nun Güvenlik Anlayışının Dönüşümü ve Pasifik'te Değişen Dengelerin NATO'nun Güvenlik Stratejisine Muhtemel Etkileri*. Doktora Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

Ulusoy, H. (2003). Revisiting Security Communities After The Cold War: The Constructivist Perspective. *Perceptions: Journal of International Affairs*, Cilt 8, Sayı 3, 2003, s.17.

Waltz, K. (2004). Neorealism: Confusions and Criticisms, *Journal of Politics and Society*,4.

Yiğit, H. (2017). *Orta Doğu'daki Güvenlik Sorunlarının Bölgesel Güvenlik Yapılanmasına Etkisinin Analizi*. Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

YETİŞKİN BİREYLERDE SOSYAL MEDYA KULLANIMININ BENLİK SAYGISI İLE İLİŞKİSİ: NARSİZMİN ARACI ROLÜ

Sude Zeynep DEMİR*

ÖZ

Bu çalışmada yetişkin bireylerde sosyal medya kullanımının benlik saygısı ile olan ilişkisinde narsisizmin aracı rolü olup olmadığını belirlemek amaçlanmıştır. Araştırmanın örneklemini tesadüfi örnekleme yoluyla seçilen 74 katılımcı oluşturmaktadır. Katılımcılara Sosyal Medya Kullanım Ölçeği, Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği ve Narsisizm Kişilik Envanteri uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, çeşitli demografik değişkenler bağlamında sosyal medya kullanımı, benlik saygısı ve narsisizm toplam ve alt boyut puanlarında istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar bulunmuştur ($p < 0,05$). Buna ek olarak, sosyal medya kullanımı ve benlik saygısı arasında yapılan basit doğrusal regresyon analizi sonuçlarında istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar bulunurken narsisizm ve benlik saygısı değişkenleri arasında yapılan analiz sonucunda anlamlı bir farklılaşma görülmemiştir ($p > 0,05$). Araştırmada elde edilen sonuçlara bakıldığında sosyal medya kullanımı ile narsisizm ve benlik saygısı arasında anlamlı ilişkiler gözlenmiştir. Araştırma sonuçlarının literatürde daha önce yapılan birçok araştırma bulgusu ile benzerlik gösterdiği sonucuna ulaşılmış ve hedeflenen kitleye pandemi koşullarından dolayı ulaşılamaması durumu bu çalışmada bir sınırlılık yaratmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal medya kullanımı, benlik saygısı, narsisizm kişilik özelliği

ABSTRACT

THE RELATIONSHIP BETWEEN THE USE OF SOCIAL MEDIA AND SELF-RESPECT IN ADULTS: THE INTERMEDIATING ROLE OF NARCISISM

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Yakın Doğu Üniversitesi, Psikoloji Ana Bilim Dalı

(sudedemir324@gmail.com) 0000-0001-9308-1265

Not: Bu çalışma Yakın Doğu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalında tamamlanan Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir. Bu araştırma, Yakın Doğu Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulundan onay (Ref. No: YDÜ/SB/2020/822) alınarak yürütülmüştür. **YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, C. XIV, No. 2, (Ekim 2021)

Geliş Tarihi: 18.02.2021

Kabul Tarihi: 05.09.2021

Bu makaleden alıntı yapmak için: Demir, S. Z. (2021, Ekim). Yetişkin Bireylerde Sosyal Medya Kullanımının Benlik Saygısı ile İlişkisi: Narsisizmin aracı rolü. *YDÜ SOSBİLDER*, 14(2), 245-271.

In this article, it is aimed to determine whether narcissism has a mediating role in the relationship between social media use and self-esteem in individuals. To examine the sample of the research with the presentation of 74 participants through random sampling, Social Media Use Scale, Rosenberg Self-Esteem Scale and Narcissism Personality Inventory were applied to this research. According to the results obtained, statistically significant ends were reached in the total and sub-dimension scores of social media use, self-esteem and narcissism in the context of various demographic variables ($p < 0.05$). Moreover, no significant correlation was found in the analysis between narcissism and self-esteem variables while similar significant results were obtained in the simple regression analysis results between social media use and self-esteem ($p > 0.05$). In view of the results obtained in the study, significant relationships were observed between the use of social media, narcissism and self-esteem. The status of the research results in the literature has been reached by many research findings in the literature, but the targeted audience is not reached under the Pandemic conditions, and this has created a limitation for this study.

Keywords: *Social media use, self-esteem, narcissism personality trait*

1. Giriş

Günümüzde televizyon, radyo ve gazete gibi geleneksel medya araçlarına kıyasla sosyal medya daha çok seçenek ve daha kaliteli içerikler sunmaya başlamıştır (Zafarmand, 2010). Sosyal medya bireylerin en temel gereksinimlerinden biri olan iletişimi de sağlamaktadır. Bundan dolayı özellikle genç yaşta olan bireylerde sosyal medya kullanımı hızla artmaktadır ve artık sosyal medyanın günümüz için bir ihtiyaç haline geldiği söylenmektedir (Vural ve Bat, 2010).

Sosyal medya kavramının literatürde birçok tanımı vardır. Örneğin, Peltekoğlu ve Hümeriç'e (2012) göre, sosyal medya eğlence ve eğitimi bütünleştiren yeni bir medyadır. İşlek'e (2012) göre, sosyal medya, farklı düşüncelerin ve deneyimlerin paylaşımını mümkün kılan ve internetin bireylerin hayatında yerleşik hale gelmesini sağlayan bir uygulamadır. Deniz ve Gürültü (2018) ise sosyal medyayı içerik paylaşımları yapılabilen, bireylerin kendine özgü anonim ya da açık olarak profiller oluşturabildikleri ve arkadaşlık kurabilmelerini sağlayan web tabanlı bir uygulama olarak tanımlamaktadır. Sosyal medya kavramından bahsederken akla ilk olarak twitter, facebook, instagram ve snapchat gibi sosyal ağlar gelmektedir. Bu tip sosyal ağlar bireylerin aktif olarak iletişim sağlamasını ve gün içinde vakit geçirmesini sağlamaktadır. Bununla birlikte, sosyal medya kullanımının sık olması psikolojik dayanıklılık (Soysal, 2016; Cavga, 2019), depresyon (Balcı ve Baloğlu, 2018; Kuzu, 2019) ve yaşam kalitesi (Balcı ve Koçak, 2017; Türkel, 2018) gibi birçok değişken açısından olumsuzluklara yol açmaktadır. Sosyalleşmenin yoğun olduğu medya

uygulamaları, özellikle gençler için en çok tercih edilen eğlence ve boş zaman geçirme uygulamaları olarak ifade edilmektedir (Ahn, 2011; Lenhart vd., 2010). Sosyal medya, kişilerin eğilimlerini kendi sayfalarında iletmelerine, farklı kişilerle konuşmalarına, arkadaşlık etmelerine, fotoğrafları, kayıtları ve yorumları paylaşmalarına izin vermektedir. Sosyal ağ siteleri, özellikle gençler arasındaki olaylara veya tartışmalara basit ve hızlı bir şekilde giriş yapılmasını sağlarken gençler günün kritik bir bölümünü bu koşullarda geçirip verilerini paylaşarak zamanlarını harcayabilmektedirler. Bu sosyal medya uygulamaları, gençler ve genç yetişkinler arasında sosyal medya hesaplarına girişi teşvik etmekte ve ihtiyaç duydukları her noktada ilişkilendirilmelerine izin vermektedir. Bireyler, bu uygulamaların bildirim vurgusu nedeniyle istemeseler de hesaplarına sürekli bağlı kalabilmektedirler (Gökler vd., 2016).

Benlik saygısı bireyin kendisini nasıl algıladığı ile ilişkilidir (Yıldırım ve Atilla, 2020). Benlik saygısının yüksek ya da düşük olması birçok değişkene bağlıdır. Bu değişkenlerden birisi de sosyal medya kullanımınıdır. Sosyal medya kullanımı ile benlik saygısı arasındaki ilişkiyi gösteren birçok araştırma bulunmaktadır (Söner ve Yılmaz, 2020; Aslan, 2020). Bu araştırmalara göre, sosyal medya kullanımı sırasında bireyler birçok uyarana maruz kalmaktadır. Sosyal medyayı kullanan diğer insanların paylaştığı fotoğraflar, yazılar, videolar, sosyal medyada bulunan insanların her an birbirinin profiline bakabilmesi bu uyaraları oluşturan faktörler arasındadır. Bireyler bu uyarıların etkisi altında kalarak kendisini paylaşım yapan diğer insanlarla karşılaştırabilmekte ve bunun sonucu olarak benlik saygılarında düşüş gözlenebilmektedir. Bireylerin sosyal medya paylaşımlarından aldıkları beğeni sayısı, takipçi düzeyi ve izlenme sayısı gibi faktörler ile bireylerin benlik saygısı arasında bir ilişki söz konusudur. Bu araştırmalara göre, beğeni sayısı, takipçi düzeyi ya da izlenme sayısının düşük olması benlik saygısının düşmesine neden olabilmektedir. Gökçaya, Deniz ve Gedik (2020), sosyal medya kullanımı ile beden imajı algısı arasında bir ilişki bulmuştur. Bu araştırma sonucuna göre, bireyler sosyal medyada bulunan profiller ile kendi beden imajlarını karşılaştırma eğilimindedirler. Bu karşılaştırma sonucunda ise bireylerin depresif semptomlar, yalnızlık ve benlik saygısında azalma gibi belirtileri gösterebileceğine dair elde edilen bulgular birçok araştırmada da rapor edilmiştir (Kale, 2019). Dolayısıyla bireylerin kendisini sosyal medya paylaşımlarıyla karşılaştırma eğilimde olduğu ve bu durumun benlik saygısı üzerinde yordayıcı bir etkisi olduğu, sosyal medya kullanımı ve benlik saygısı değişkenleri arasında bir ilişki olduğu söylenebilir.

Narsisizm, bireyin kendi fiziksel ve psikolojik özelliklerine yüksek düzeyde hayran olması durumudur. Bu tip kişiliğe sahip bireyler sürekli bir şekilde kendisini diğer insanlardan üstün görmekte, çevresinden onay ve ilgi beklemekte ve bulunduğu her ortamda ayrıcalık beklemektedirler (Aksöz, 2019).

Narsistik bireyler, eğer bu beklentilerine ulaşamazsa derin bir hayal kırıklığı yaşayarak depresif bir duygu durumu içine girmektedirler (Şafak ve Kahraman, 2019). Narsistik bireylerin benlik saygısı dışarıya bağımlıdır. Dışarıdan gelecek beğeni, ilgi ve onaylamalar ile benlik saygısı yükselirken gelen eleştirilerle benlik saygısı dramatik bir düşüş göstermektedir. Dolayısıyla bu bireylerin düşünce, duygu ve davranışları çevresinin onayını alacak biçimde şekillenmektedir (Şafak ve Kahraman, 2019). Narsistik kişilik tipine sahip bireyler kendini üstün görmek ve yüceltmek adına çevresini tatmin etmeye çalışmaktadır (Hacıoğlu, 2019).

Narsisizm sosyal medya kullanımıyla ilişkili bir diğer unsur da kişilik özelliğidir. Bireyler sosyal medyada güzelliklerini ve beğeni oranlarını sürekli olarak değerlendirmektedir. Bu durum insanların kendi kimliklerini oluşturmak, sosyal medya bileşenlerine dayalı kişilik özelliklerini değiştirmek ve internete bağımlılığı geliştirmek için sosyal medyayı kullanmalarına neden olabilmektedir (Balcı ve Gargalk, 2020). Narsisizm ve benlik saygısı üzerine yapılmış olan araştırmaların sonuçları hala daha tartışılmaktadır (Di Pierro, Mattavelli, & Gallucci, 2016). Rosenthal ve Holey (2010), narsisizm ile ruh sağlığı arasında bir ilişki bulan çalışmaları sorgulayarak bulguların benlik saygısı ve narsisizm ile ilişkili olabileceğini belirtmiştir. Araştırmacılara göre narsistik kişilik ölçeği, narsistik özelliklerden ziyade benlik saygısını ölçmek için kullanılabilir. Benlik saygısı, narsistik kişilik belirtileri ile karmaşık bir konudur (Baumeister vd., 2003). Düşük benlik saygısı kişinin tam benliğinin kötümser bir değerlendirmesidir, yüksek benlik saygısı ise kişinin tüm benliğinin iyimser bir görüşüdür (Baumeister vd., 2003).

Sosyal medyada günlük hayatta olduğu gibi çeşitli narsistik davranışlar ve narsistik kişilik özelliğinin belirgin duygularını görmek mümkündür. Tekrarlı ve sık şekilde yapılan özçekimleri ya da benzer şekilde kendini hatırlatıcı hikayeler ekleme ve paylaşımlar yapma ve sürekli sosyal medyada ilgi arama bu davranışlara örnek olarak gösterilebilmektedir. Ayrıca bu paylaşımların getirdiği yüksek sosyal onay hissinden haz alma, birçok takipçisi veya arkadaşı olduğunu düşünerek bu durumdan hoşlanma ise sosyal medyada ortaya çıkan narsistik kişilik özelliği belirti örnekleri olarak sayılabilmektedir. Ekşi'nin (2012) yaptığı çalışmaya göre, narsistik kişilik özelliği alt boyutlarından olan hak iddia etme boyutu ile internet bağımlılığında görülen yoksunluk belirtileri arasında bir ilişki bulunmuştur.

Yetişkin bireylerde sosyal medya kullanımının benlik saygısı ile narsistik özellikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi literatüre önemli bir katkı sağlayabilir. Bu çalışmanın, bu konuda alana katkıda bulunmasının yanı sıra gelecekteki araştırmalar için zemin hazırlaması da beklenmektedir.

2. Yöntem: Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini 2020-2021 yılında güz döneminde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinde ikamet eden bireyler oluşturmaktadır. Örneklemi ise KKTC'nin Lefkoşa şehrinde bulunan 37 erkek 37 kadın olmak üzere 74 kişi oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan katılımcıların demografik özelliklerine yönelik bilgiler Tablo 1'de yer almaktadır.

Sosyal medya kullanımının benlik saygısı ile olan ilişkisinde narsisizmin aracı rolünü değerlendirmek için Sosyal Medya Kullanım Ölçeği, Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği ve Narsistik Kişilik Envanteri katılımcılara yüz yüze uygulanmıştır. Katılımcılar, Lefkoşa şehrinde tesadüfi örnekleme yöntemiyle seçilmiştir. Tesadüfi örnekleme yöntemi her bir örneklemin seçimine eşit seçilme olasılığı vererek seçilen birimlerin örnekleme alındığı yöntemdir (Büyüköztürk vd., 2012).

2.1 Veri Toplama Araçları

Yakındoğu üniversitesi etik kurul tarafından izin alınarak, araştırmada veri toplama aracı olarak anket sistemi uygulanmıştır. Veriler tesadüfi örnekleme yöntemiyle ölçekler verilmeden önce bilgilendirme yapılarak gönüllülük esasına dayalı olarak toplanmıştır.

2.2 Sosyal Medya Kullanım Ölçeği

Bu çalışmada kullanılan Sosyal Medya Kullanım Ölçeği (SMKÖ) Deniz ve Tutgun-Ünal (2019) tarafından geliştirilmiştir. SMKÖ'nin alt boyutları "süreklilik" ve "yetkinlik"tir. Bir kişinin sosyal medya kullanımındaki tutarlılık miktarı süreklilik boyutuyla ölçülür. Yetkinlik, bir kişinin kendisini sosyal medyada ne kadar yetkin algıladığını değerlendiren bir ölçektir. Her alt ölçeğin dört ögesi vardır ve ölçekteki toplam sekiz öge sayısı bireyin sosyal medya kullanım düzeyini belirlemektedir. SMKÖ'nün 1,2,3,4 maddesi süreklilik boyutunu ölçerken, 5,6,7,8 maddesi yetkinliği ölçmektedir. 5'li likert türünden olup katılım için "hiç uygun değil", "az uygun", "orta düzeyde uygun", "çok uygun" ve "tamamen uygun" seçenekleriyle bir likert ölçeğidir. SMKÖ'nin farklılaşan geçerliliği çerçevesinde her bir maddenin, alt ölçeğin ve ölçeğin farklılığı araştırılmıştır. $n < 0,01$ düzeyinde, ölçeğin tüm öğelerinin farklı olduğu belirlenmiştir. Güvenilirlik çalışmaları, sosyal medya kullanımı ölçeği ve alt ölçekleri Cronbach iç tutarlılık katsayıları aşağıdaki gibi hesaplanmıştır. Süreklilik alt boyutu 0,721, yetkinlik alt boyutu 0,734 ve sosyal medya ölçeği cronbach iç tutarlılık kat sayısı 0,824 olarak hesaplanmıştır (Deniz ve Ünal, 2019).

2.3 Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği

Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği (RBSÖ), kişinin benlik saygısını

değerlendirmek için en yaygın kullanılan ölçektir. Ölçekte dörtlü likert tipini ölçen on madde vardır. Ölçek Rosenberg (1965) tarafından geliştirilmiş ve toplam 63 maddeden oluşan ve 12 alt ölçeğe sahiptir. Bu çalışmada benlik saygısını değerlendirmek için benlik saygısı alt ölçeği kullanılmıştır. Soruların beşi ters çevrilmiştir ve ölçek, on maddeden oluşan dört sınıf Likert türünü değerlendirmektedir (1: kesinlikle katılmıyorum, 2: katılmıyorum, 3: katılıyorum, 4: tamamen katılıyorum). Çuhadaroğlu (1986) tarafından Türkçeye çevrilen ölçeğin test-tekrar test güvenilirliği 0,89 ve geçerliliği 0,71'dir. Tuğrul (1994), psikiyatrik görüşme bulguları ile ölçek arasındaki korelasyonun 0,71 olduğunu belirterek ölçeğin geçerlik ve güvenilirliğini belirtmiştir (Çiftçi, 2018). Dereboy vd., (1994) ergenler üzerinde, ölçeğin Türkçe versiyonunun iyi düzeyde iç geçerliliğe sahip olduğunu ortaya koyan bir geçerlik ve güvenilirlik araştırması yapmışlardır. Sümer ve Güngör (1999) ölçeğinin Cronbach alfa değeri ,85 olduğunu belirtmişlerdir. Bu çalışmada testin kullanılması sonucunda Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı ,83 olduğu bulunmuştur (Akt. Çiftçi, 2018).

2.4 Narsistik Kişilik Envanteri

Raskin ve Hall (1979), narsisizmin boyutundaki bireysel farkı değerlendirmek için Narsistik Kişilik Envanteri (NKE)'ni geliştirmiştir. NKE'nin güvenilirlik araştırmasında iç tutarlılık ve test-tekrar test prosedürleri kullanılmıştır. Maddenin toplam korelasyonu ve Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı üniversite öğrencilerinin iç tutarlılık araştırmasında hesaplanmıştır (n = 339). Ölçeğin Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı ,84 olduğu tespit edilmiştir. 34 maddeden oluşan NKE'den mümkün olan maksimum puan 34'tür ve mümkün olan en düşük puan 0'dır (Atay, 2009). Yıllar içerisinde bir çok değişikliğe uğrayan bu envanter en son 2006 senesinde Colombiya Üniversitesi'nden Dr. Ames ve arkadaşları tarafından 16 soruya kadar indirilmiştir. Envanterde 16 soru bulunmaktadır ve katılımcılar her soru içerisinde bulunan çifte tutum içerisinden kendilerine yakın olan tutumu seçmeleri istenir. Bu envanterin Türkçe standardizasyonu Atay (2009) tarafından Türkçe eşdeğerlilik ve güvenilirlik çalışması adı altında yapılmıştır. Bu çalışmada kullanılan Narsistik Kişilik Envanterinin Cronbach's Alpha değeri 0,713'tür. Bu değer, psikometrik özelliğe sahip olan ve az sayıda sorudan oluşan bir ölçeğe göre beklenenden daha yüksek bir iç güvenilirlik katsayısına sahiptir. Atay tarafından yapılan Türkçe eşdeğerlik ve güvenilirlik çalışmalarında NKE'nin iç güvenilirlik değeri 0,652 olarak bulunmuştur (Atay, 2009). Envanterin geçerliliği faktör analizi kullanılarak test edilmiştir. Faktör analizinden sonra, soruların orijinal yapıya karşılık gelen 6 faktöre ayrıldığı keşfedilmiştir. Toplam varyans açıklama yüzdesi yüzde 60,8'dir. Faktör Analizi Sonuçları NKE alt boyutları Açıklanan Varyans: Teşhircilik 17,191; Üstünlük 10,106; Otorite 9,237; Hak İddia Etme 8,757; Sömürücülük

7,975; Kendine Yeterlilik 7,592 olarak saptanmıştır (Atay, 2009).

2.5 Uygulama

Sosyal medya kullanımının ve benlik saygısıyla arasındaki ilişkinin; narsisizmin aracı rolü üzerindeki etkisinin incelenmesi amacıyla yapılan bu araştırmanın uygulamasında nicel araştırma desenlerinden ilişkisel tarama modeli esas alınmıştır. Karakuş (2011) yapmış olduğu araştırmada tarama modellerinden ilişkisel tarama modelleri; iki ya da daha fazla değişken arasında bu değişkenlerin birbirleriyle ilişkisini ortaya koymak için uygulanan nicel araştırma yöntemlerinden biri olduğunu söylemektedir. Sosyal medya kullanımının benlik saygısı ile olan ilişkisinde narsisizmin aracı rolünü değerlendirmek için Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği, Narsistik Kişilik Envanteri ve Sosyal Medya Kullanım Ölçeği katılımcılara Haziran–Temmuz 2020 tarihlerinde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)’nde yüz yüze uygulanmıştır. Çalışmanın başlangıç noktaları rastgele bir şekilde belirlenmiş ve araştırmaya gönüllü olarak katılan katılımcılara ölçekler sunulmuştur. Katılımcıların ölçekleri uygularken sorun yaşamamaları için yanlarında bulunulmuştur.

2.6 Verilerin Analizi

Toplanan veriler istatistik programı aracı yardımıyla bilgisayar ortamında incelenmiştir. İstatistiksel analiz SPSS 22.0 yazılımı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın bir parçası olarak, ölçüm aracı ile alt boyutları arasındaki ilişkiyi ve farklılıkları ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Araştırma kapsamında sosyal medya kullanım sıklığı benlik saygısı ve narsisizmin değerlendirilmesi için demografik değişkenlerle arasında Bağılantısız örneklem T Testi uygulanmıştır. Benlik Saygısı Ölçeği, Narsistik Kişilik Envanteri ve Sosyal Medya Kullanım Ölçeği ile Eğitim ve Gelir Düzeyi Değişkeni Arasındaki Tek Yönlü Anova Testi uygulanmıştır. Rosenberg Benlik Saygısı, Narsistik Kişilik Envanteri ve Sosyal Medya Kullanım Ölçeği ile Yaş Değişkeni Arasındaki Korelasyon Analizi uygulanmış ve tüm değişkenlerin birbiri ile olan ilişkisini ortaya koymak için Sosyal Medya Kullanım Ölçeği, Narsistik Kişilik Envanteri, Benlik Saygısı arasında Korelasyon analizi uygulanmıştır. Daha sonra ise narsisizmin sosyal medya kullanımı ile benlik saygısı arasında aracı bir rolünün olup olmadığını anlamak için basit doğrusal regresyon analizi uygulanmıştır.

2.7 Bulgular

Araştırma kapsamında yetişkin bireylerde sosyal medya kullanımının benlik saygısı ile ilişkisi: narsisizmin aracı rolü araştırılmıştır. Araştırma grubu 2020-2021 yılında güz döneminde KKTC’de ikamet eden, rastgele yöntemle

seçilmiş, toplamda 74 katılımcı bulunan araştırmanın 37'sinin kadın (%50) ve 37'sinin erkek (%50) olduğu görülmektedir. Araştırmaya dahil edilen katılımcıların eğitim durumu incelendiğinde; ilkokul mezunu 3 kişi (%4,10), ortaokul mezunu 6 kişi (%8,10), lise mezunu 10 kişi (%13,50), üniversite mezunu 27 kişi (%36,50) ve yüksek lisans ya da doktora mezunu 28 kişi (%37,80) olduğu görülmektedir. Katılımcıların çalışma durumları incelendiğinde ise 28'inin (%28) çalıştığı, 46'sının (%62,20) ise çalışmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca katılımcıların 18'i (%24,30) evli 56'sı (%75,70) bekarıdır. Katılımcıların gelir düzeyleri incelendiğinde ise 6'sının (%8,10) düşük gelir düzeyli, 55'inin (%74,30) orta gelir düzeyli ve 13'ünün (%17,6) yüksek gelir düzeyli olduğu görülmüştür (Tablo 1).

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Bilgiler

N=(74)			
	Değişken	F	%
Cinsiyet	Erkek	37	50,00
	Kadın	37	50,00
Eğitim	İlkokul	3	4,10
	Ortaokul	6	8,10
	Lise	10	13,50
	Üniversite	27	36,50
	Yüksek Lisans/doktora	28	37,80
Çalışma Durumu	Evet	28	37,80
	Hayır	46	62,20
Medeni Durum	Evli	18	24,30
	Bekar	56	75,70
Gelir	Düşük	6	8,10
	Orta	55	74,30
	Yüksek	13	17,6

Tablo 2. *Normallik Dağılım Tablosu*

N=74					
	Ortalama	Medyan	Ss	Çarpıklık	Basıklık
Sosyal Medya Kullanımı (Toplam)	23,89	22,00	8,73	,254	-1,19
Benlik Saygısı (Toplam)	31,81	33,50	6,36	-,970	,068
Narsisizm (Toplam)	8,27	9,00	1,46	-,445	,236

Ölçek puanlarının çarpıklık ve basıklık değerlerinin George ve Mallery (2010)'nin belirttiği sınırlar içerisinde (-1 ile +1; -1,5 ile +1,5; -2.0 ile +2.0) yer aldığı ve bu nedenle veri setinin normal bir dağılıma sahip olduğu görülmüştür. Dolayısıyla araştırmada kullanılacak verilerin analizinde parametrik testler kullanılmıştır (Tablo 2).

Tablo 3. *Sosyal Medya Kullanım Ölçeği, Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği, Narsistik Kişilik Envanteri ile Demografik Değişkenler Arasındaki t testi Bulguları*

	Cinsiyet	N	\bar{X}	ss	t	p
Sosyal Medya Kullanımı (Toplam)	Kadın	37	24,70	9,45	0,79	0,428
	Erkek	37	23,08	8,00		
Süreklilik	Kadın	37	12,40	4,63	0,95	0,345
	Erkek	37	11,43	4,15		
Yetkinlik	Kadın	37	12,29	12,29	0,60	0,546
	Erkek	37	11,64	11,64		
Benlik Saygısı (Toplam)	Kadın	37	30,91	6,47	-1,20	0,231
	Erkek	37	32,70	6,21		
Narsisizm (Toplam)	Kadın	37	8,00	1,58	-1,63	0,107
	Erkek	37	8,59	1,55		
Kendine Yeterlik	Kadın	37	1,21	0,75	-1,93	0,058
	Erkek	37	1,59	0,92		
Otorite	Kadın	37	1,02	0,65	-0,18	0,856
	Erkek	37	1,05	0,57		

Teşhircilik	Kadın	37	1,47	0,99	-0,19	0,850
	Erkek	37	1,51	0,91		
Sömürücülük	Kadın	37	1,44	0,99	0,11	0,906
	Erkek	37	1,41	0,99		
Üstünlük	Kadın	37	1,70	0,90	-0,79	0,432
	Erkek	37	1,86	0,85		
Hak İddia Etme	Kadın	37	1,24	0,54	0,66	0,509
	Erkek	37	1,16	0,50		
	Çalışma Durumu	N	\bar{x}	ss	t	P
Sosyal Medya Kullanımı (Toplam)	Evet	28	21,78	8,03	-1,63	0,106
	Hayır	46	25,17	8,97		
Süreklilik	Evet	28	11,07	3,99	-1,29	0,198
	Hayır	46	12,43	4,59		
Yetkinlik	Evet	28	10,71	4,25	-1,87	0,065
	Hayır	46	12,43	4,65		
Benlik Saygısı (Toplam)	Evet	28	31,57	5,52	-0,25	0,803
	Hayır	46	31,95	6,88		
Narsisizm (Toplam)	Evet	28	8,28	1,62	-0,49	0,961
	Hayır	46	8,30	1,57		
Kendine Yeterlik	Evet	28	1,67	0,86	2,19	0,032*
	Hayır	46	1,23	0,82		
Otorite	Evet	28	1,03	0,69	-0,59	0,953
	Hayır	46	1,04	0,56		
Teşhircilik	Evet	28	1,23	0,81	-1,81	0,074
	Hayır	46	1,65	0,99		
Sömürücülük	Evet	28	1,50	0,92	0,47	0,638
	Hayır	46	1,38	1,03		
Üstünlük	Evet	28	1,67	0,81	-0,80	0,426
	Hayır	46	1,84	0,91		

	Medeni Durum	N	\bar{x}	ss	T	P
Hak İddia Etme	Evet	28	1,21	0,49	0,14	0,883
	Hayır	46	1,19	0,54		
Sosyal Medya Kullanımı (Toplam)	Evli	18	21,16	9,20	-1,53	0,129
	Bekar	56	24,76	8,48		
Süreklilik	Evli	18	10,83	4,34	-1,20	0,231
	Bekar	56	12,26	4,40		
Yetkinlik	Evli	18	10,33	5,05	-1,77	0,081
	Bekar	56	12,50	4,34		
Benlik Saygısı (Toplam)	Evli	18	33,55	5,40	1,34	0,183
	Bekar	56	31,25	6,59		
Narsisizm (Toplam)	Evli	18	8,50	1,72	0,62	0,537
	Bekar	56	8,23	1,54		
Kendine Yeterlik	Evli	18	1,55	0,98	0,85	0,398
	Bekar	56	1,35	0,81		
Otorite	Evli	18	1,00	0,61	-0,31	0,754
	Bekar	56	1,05	0,61		
Teşhircilik	Evli	18	1,43	0,96	-0,26	0,793
	Bekar	56	1,50	0,95		
Sömürücülük	Evli	18	1,70	0,91	1,31	0,192
	Bekar	56	1,34	1,00		
Üstünlük	Evli	18	1,77	0,73	-0,033	0,974
	Bekar	56	1,78	0,92		
Hak İddia Etme	Evli	18	1,22	0,54	0,18	0,857
	Bekar	56	1,19	0,51		

$p < 0,05$

Sosyal medya kullanım puanı ortalamaları, benlik saygısı puanı ortalamaları ve narsistik kişilik özelliği puan ortalamaları arasındaki fark, cinsiyet bağlamında istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p > 0,05$). Çalışanlar ile çalışmayanlar arasında Narsisizm Kişilik Envanteri'nin kendine yeterlik alt boyutunda istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($p < 0,05$). Katılımcıların sosyal medya kullanım puanı ortalamaları, benlik saygısı puanı

ortalamaları ve narsistik kişilik özelliği puan ortalamaları arasındaki fark, medeni durum bağlamında istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p>0.05$) (Tablo 3).

Tablo 4. Sosyal Medya Kullanım Ölçeği, Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği, Narsistik Kişilik Envanteri ile Eğitim ve Gelir Düzeyi Değişkeni Arasındaki Tek Yönlü Anova Testi Bulguları

	Gelir	N	Ort.	Ss	f	P
Sosyal Medya Kullanımı(toplam)	Düşük	6	19,16	7,41	0,95	0,388
	Orta	55	24,36	8,81		
	Yüksek	13	24,07	8,92		
Süreklilik	Düşük	6	10,33	2,65	0,41	0,660
	Orta	55	12,05	4,52		
	Yüksek	13	12,07	4,60		
Yetkinlik	Düşük	6	8,83	4,95	1,58	0,213
	Orta	55	12,30	4,52		
	Yüksek	13	12,00	4,49		
Benlik Saygısı (toplam)	Düşük	6	27,83	4,91	3,82	0,026
	Orta	55	32,96	5,79		
	Yüksek	13	28,76	7,83		
Narsisizm (toplam)	Düşük	6	8,50	2,73	0,45	0,638
	Orta	55	8,36	1,41		
	Yüksek	13	7,92	1,70		
Kendine yeterli	Düşük	6	2,16	0,98	2,82	0,660
	Orta	55	1,36	0,80		
	Yüksek	13	1,23	0,92		
Otorite	Düşük	6	0,80	0,44	0,48	0,618
	Orta	55	1,07	0,66		
	Yüksek	13	1,00	0,40		
Teşhircilik	Düşük	6	0,25	0,50	3,98	0,023
	Orta	55	1,55	0,91		
	Yüksek	13	1,61	0,96		
Sömürücülük	Düşük	6	2,20	0,83	1,83	0,168
	Orta	55	1,40	1,00		
	Yüksek	13	1,23	0,92		
Üstünlük	Düşük	6	2,16	1,16	0,64	0,527
	Orta	55	1,76	0,85		
	Yüksek	13	1,69	0,85		

Hak İddia Etme	Düşük	6	1,16	0,40	0,09	0,912
	Orta	55	1,21	0,53		
	Yüksek	13	1,15	0,55		
	Eğitim	N	Ort.	Ss	f	P
Sosyal Medya Kullanımı(toplam)	İlkokul	3	29,00	11,26	3,31	0,015
	Ortaokul	6	13,83	2,85		
	Lise	10	25,60	6,68		
	Üniversite	27	26,18	7,96		
	Yüksek Lisans/Doktora	28	22,67	9,28		
Süreklilik	İlkokul	3	14,66	4,93	2,29	0,068
	Ortaokul	6	7,83	1,83		
	Lise	10	13,10	3,21		
	Üniversite	27	12,74	4,40		
	Yüksek Lisans/Doktora	28	11,28	4,64		
Yetkinlik	İlkokul	3	14,33	6,35	4,21	0,004
	Ortaokul	6	6,00	1,54		
	Lise	10	12,50	3,80		
	Üniversite	27	13,44	3,92		
	Yüksek Lisans/Doktora	28	11,39	4,74		
Benlik Saygısı (toplam)	İlkokul	3	33,00	5,19	1,88	0,122
	Ortaokul	6	32,00	7,07		
	Lise	10	33,00	4,59		
	Üniversite	27	29,65	7,86		
	Yüksek Lisans/Doktora	28	33,67	4,58		
Narsisizm (toplam)	İlkokul	3	8,66	0,57	0,39	0,810
	Ortaokul	6	8,50	2,73		
	Lise	10	8,70	1,25		
	Üniversite	27	8,03	1,82		
	Yüksek Lisans/Doktora	28	8,32	1,21		
Kendine yeterli	İlkokul	3	1,66	1,15	0,19	0,942
	Ortaokul	6	1,33	0,81		
	Lise	10	1,40	0,51		
	Üniversite	27	1,48	1,08		
	Yüksek Lisans/Doktora	28	1,32	0,72		
Otorite	İlkokul	3	0,66	0,57	1,06	0,380
	Ortaokul	6	1,40	0,89		
	Lise	10	1,10	0,56		
	Üniversite	27	1,11	0,42		
	Yüksek Lisans/Doktora	28	0,92	0,71		

Teşhircilik	İlkokul	3	1,66	1,52	0,68	0,604
	Ortaokul	6	1,40	0,89		
	Lise	10	1,10	0,73		
	Üniversite	27	1,45	1,06		
	Yüksek Lisans/Doktora	28	1,66	0,87		
Üstünlük	İlkokul	3	1,66	0,57	0,18	0,948
	Ortaokul	6	1,66	1,03		
	Lise	10	1,90	0,99		
	Üniversite	27	1,70	1,03		
	Yüksek Lisans/Doktora	28	1,85	0,70		
Sömürücülük	İlkokul	3	1,66	0,57	2,11	0,088
	Ortaokul	6	2,40	0,89		
	Lise	10	1,80	0,91		
	Üniversite	27	1,25	0,98		
	Yüksek Lisans/Doktora	28	1,25	0,98		
Hak İddia Etme	İlkokul	3	1,33	0,57	0,88	0,476
	Ortaokul	6	1,00	0,00		
	Lise	10	1,40	0,51		
	Üniversite	27	1,11	0,50		
	Yüksek Lisans/Doktora	28	1,25	0,58		

$p>0.05$

Sosyal medya kullanım puanı ortalamaları ve alt boyut puan ortalamaları medeni durum bağlamında istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p>0,05$). Benlik saygısı toplam puan ortalaması ve gelir durumu değişkeni arasında ise istatistiksel olarak anlamlı bir farklılaşma bulunmuştur ($p<0,05$). Test sonuçlarına göre, genel olarak, düşük gelir düzeyine sahip bireylerin orta ve yüksek gelir düzeyine sahip bireylere göre, daha düşük teşhirci olduğu gözükmemektedir. Eğitim durumuna göre ise, ortaokul eğitim düzeyindeki bireyler lise, üniversite ve yüksek lisans eğitim düzeyindeki bireylere göre sosyal medya kullanım yetkinliğinde daha düşüktür (Tablo 4).

Tablo 5. Sosyal Medya Kullanım Ölçeği, Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği, Narsistik Kişilik Envanteri ile Yaş Değişkeni Arasındaki Korelasyon Analizi Bulguları

		Sosyal Medya Kullanımı	Benlik Saygısı	Narsisizm
Yaş	Pearson Correlation	-0,158	-0,195	0,117
	Sig.	0,180	0,095	0,322
	N	74	74	74

$p > 0.05$

Yaş değişkeni ile sosyal medya kullanımı, benlik saygısı ve narsisizm özelliği arasında anlamlı bir korelasyona rastlanmamıştır ($p > 0,05$) (Tablo 5).

Tablo 6. Sosyal Medya Kullanım Ölçeği, Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği, Narsistik Kişilik Envanteri Arasındaki Korelasyon Analizi Bulguları

		Sosyal Medya Kullanımı	Benlik Saygısı	Narsisizm
Sosyal Medya Kullanımı	Pearson Correlation	1		
	Sig.			
Benlik Saygısı	Pearson Correlation	,429	1	
	Sig.	,000*		
Narsisizm	Pearson Correlation	,337	,095	1
	Sig.	,003*	,424	
	N	74	74	74

$p < 0.05^*$

Sosyal medya kullanımı ile narsisizm arasında orta güçte pozitif ($r = ,337$, $p = 0,003$) ve sosyal medya kullanımı ile benlik saygısı arasında da orta güçte pozitif ($r = ,429$, $p < ,001$) anlamlı ilişkiler gözlenmiştir (Tablo 6).

Tablo 7. Sosyal Medya Kullanım Ölçeği ile Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği Arasındaki Basit Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

	B	Standart Hata β	B	T	P
Sabit	40,999	4,824		8,499	,000
Benlik Saygısı	-,538	,149	-,392	-3,616	,001

R=0,392, R²=0,154, F(1,72)=13,073 p=0,001

p>0.05

Regresyon analizi sonuçlarına göre sosyal medya kullanımı ve benlik saygısı anlamlı bir yordayıcı olduğu anlaşılmıştır (R=0,392, F=1,72; p<0,001) Sosyal medya kullanımı değişiminin %15'i benlik saygısı birleşenleri tarafından açıklamaktadırlar. Standardize beta katsayılarına ait anlamlılık değerleri incelendiğinde, bağımsız değişkenlerden benlik saygısı ($\beta=0,001$; p>0,05) sosyal medya kullanımı üzerinde negatif yönlü ve anlamlı bir etki olmadığı gözlenmiştir (Tablo 7).

Tablo 8. Narsistik Kişilik Envanteri ile Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği Arasındaki Regresyon Analizi Sonuçları

	B	Standart Hata β	B	T	P
Sabit	7,436	,946		7,863	,000
Benlik Saygısı	,027	,029	,109	,928	,356

R=0,109, R²=0,012, F(1,72)=,862 p>0,05

p>0.05

Regresyon sonuçlarına göre değişkenin de narsisizmin ve benlik saygısını anlamlı biçimde yordadığı görülmektedir. Narsisizm değişiminin %1.2' sini açıklanmıştır. Son modelde bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni yordama gücüne ilişkin “ β ” katsayılarına bakıldığında benlik saygısı ($\beta=-.109$) değişken olan narsistik özellikleri p>.01 düzeyinde anlamlı bir şekilde yordamadığını gözlenmiştir (Tablo 8).

3. Tartışma ve Sonuç

Çalışmanın bu bölümünde, yetişkin bireylerde sosyal medya kullanımının benlik saygısı ile ilişkisi: narsisizmin aracı rolü araştırılmış ve konuya ilişkin literatür çerçevesinde tartışılarak yorumlanmıştır. Araştırmanın amacı doğrultusunda elde edilen sonuçlarına göre, sosyal medya kullanımı, benlik saygısı ve narsistik kişilik özelliği arasında cinsiyet bağlamında istatistiksel olarak

anamlı bir fark bulunmamıştır. Literatür incelendiğinde, araştırmada elde edilen bu bulgular ile orantılı sonuçlara rastlanmaktadır. Elde edilen sonuçlar alan yazında yapılan araştırmaların sonuçları ile desteklenmektedir (Sezer, Oğuz, 2010; Arslantaş ve Adana, 2010).

Sosyal medya bağımlılığı üzerine yapılan bir araştırma sonucuna göre, anketi cevaplayanların önemli bir yüzdesi bağımlılık belirtisi göstermezken yüzde 22,2'si çok küçük bağımlılık belirtileri göstermektedir. Katılımcılar arasında sosyal medya bağımlılığı düzeyi cinsiyete göre önemli ölçüde farklılık görülmektedir. Keçe'nin (2016) yapmış olduğu çalışmada da benzer sonuca rastlanmıştır. Sosyal medya kullanımının süresi ve sıklığı, sosyal medya bağımlılığının gelişimini etkileyen faktörlerdir. Sosyal medyaya harcanan zamanın süresi ve sıklığı arttıkça, sosyal medyaya olan bağımlılık miktarı da artmaktadır. Araştırmada elde edilen sonuçlar Balcı ve Gölcü (2013) tarafından yapılan çalışmanın bulgularına paraleldir.

Araştırmanın bir diğer amacı doğrultusunda, benlik saygısı ve gelir durumu arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Araştırmanın amacı doğrultusunda elde edilen sonuçlara göre, orta gelir seviyesine sahip bireylerin benlik saygısı ortalamaları, yüksek gelir seviyesine göre daha yüksektir. Literatür incelendiğinde çalışma sonucuna bağlı olarak bazı çalışmalarda gelir düzeyi ile benlik saygısı arasında anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir (Altıok, 2010; Bayer, 2015; Keskin, 2009). Bahse konu literatürdeki araştırmaların sonuçları bu çalışmayı desteklemektedir. Yüksek sosyo-ekonomik düzeye sahip kişilerin benlik saygısı puanları, düşük ve orta sosyo-ekonomik düzeyli bireylerden daha yüksektir (Erözkan, 2004). Sezer (2010) tarafından yapılan bir araştırmaya göre, yüksek gelir düzeyine sahip bireyler, düşük gelir düzeyine sahip bireylere göre daha fazla sosyal karşılaştırma puanına sahiptir.

Araştırmanın bir diğer önemli sonucunda, benlik saygısı ile narsisizmin teşhircilik alt boyutu arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmuş olmasıdır. Yapılan literatür taramasında çalışma bulguları ile tutarlı sonuçlar ortaya çıkarmak mümkündür. Araştırma incelendiğinde, benlik saygısı yüksek kişilerin kendilerini toplumun değerli üyeleri olarak gördükleri ve olumlu benlik değerlendirmelerinin bu bağlantının olumsuz doğasının nedenlerinden biri olduğu gösterilebilir. Öte yandan, benlik saygısı zayıf olan bireylerin olumsuz benlik değerlendirmelerini vurgulamaları (Baumeister ve Tice, 1986) ve genel olarak azim ve tutarlılık (Rosenberg, 1965) göstermeleri daha olasıdır.

Araştırmanın sonucunda, benlik saygısı ile sosyal medya kullanımı arasında negatif yönlü ilişki olduğu gözlenmiştir. Literatür incelendiğinde, ilişkinin olumsuz bileşeni, benlik saygısı zayıf olan kişilerin yüz yüze konuşmakta zorlandıkları için kendilerini sosyal ağlar üzerinden daha iyi ifade edebilmeleri ve dolayısıyla sosyal medya kullanımlarının artabilmesi olarak tanımlanabilir. Alan

yazında çalışma bulguları ile tutarlı sonuçlara rastlamak mümkündür. Kırçaburun (2016) tarafından gençler üzerinde yapılan bir araştırmaya göre, benlik saygısı ve günlük internet kullanımı sosyal medya bağımlılığının belirleyici faktörleri olduğunu belirtmiştir. Benzer şekilde, araştırmalar gençler arasında kötü internet kullanımının benlik saygısı üzerinde bir etkisi olduğunu göstermiştir (Bahreyn vd., 2014; Kim vd., 2016; Arcan ve Yüce, 2016). Benlik algısı üzerindeki sosyal medya kullanımının etki oranına bakıldığında, memnuniyet bildirimının gerçek benlik algısı üzerindeki ve memnuniyetsizlik bildiriminin benlik saygısı üzerindeki etkisinin sosyal medya kullanımıyla ilgili ortaya çıkan faktörler arasında diğer faktörlerden daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Ekinci ve Riley'e (2003) göre sosyal medya bağımlılığı ile benlik saygısı arasında anlamlı bir ilişki vardır. Yapılan araştırmalarda, dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu olan ergenlerde benlik saygısı ve sosyal medya bağımlılığı arasında negatif bir ilişki olduğu görülmüştür (Uzun, 2016).

Araştırmada elde edilen sonuçlar doğrultusunda, sosyal medya kullanımı ile narsisizm ve benlik saygısı arasında anlamlı ilişkiler gözlenmiştir. Alan yazında yapılan çalışmalar bu sonucu desteklemektedir. Andreassen, Pallesen ve Griffiths'e (2017) göre narsisizm ile sosyal medya bağımlılığı arasında orta düzeyde anlamlı pozitif bir ilişki olduğu bulunmuştur. Instagram, Twitter ve diğer sosyal medya platformları, ego artırıcı faaliyetlerden hoşlanan ve ilgilenenler için mükemmel sosyal durumlar olduğu için iyi bilinmektedir (Wang vd., 2012). Narsisistik insanlar başkalarından geri bildirim aldıklarından, egoları güçlenmektedir. Sonuç olarak, yüksek derecede narsisistik özelliklere sahip kişilerin, ideal bir benlik duygusu yaratmak için sosyal medyayı aşırı derecede kullandıkları söylenebilmektedir (Marshall, Lefringhausen ve Ferenczi, 2015). Narsisistik kişilik özelliklerine sahip bireyler sosyal medyayı kendilerini ifade etmek için kullanmaktadırlar (Gülнар, Balcı ve Çakır, 2010; Alemdar ve Köker, 2013) ve narsisistik kişilik özellikleri internet bağımlılığını büyük ölçüde yordamaktadır (Ekşi, 2012).

Sosyal medya kullanımı, benlik saygısı ve narsisizm kişilik özelliği birçok demografik değişkenle birlikte incelenmiş ve analiz edilmiştir. Sosyal medya kullanımı ve benlik saygısı arasındaki ilişkide narsisizmin aracı bir rolünün olup olmadığını belirlemek amacıyla basit doğrusal regresyon analizleri uygulanmış ve narsisizmin herhangi bir aracı rolü olmadığı görülmüştür. Tüm bunlar birlikte değerlendirildiğinde araştırmacı tarafından narsisizm kişilik özelliğinin sosyal medya kullanımı ve benlik saygısı arasındaki ilişkide hala bir aracı rolünün olabileceği düşünülmektedir. Ancak bu durumun var olabilecek bu aracılık etkisini daha iyi gösterebilmesi için daha uygun bir örnekleme çalışması gerektiği şeklinde değerlendirilmektedir.

Çalışmanın bulgularına ve sınırlamalarına dayanarak bu alandaki

literatürün gelişmesi için şu öneriler ortaya konabilir. Bu araştırma, küresel ölçekte yaşadığımız COVID-19 pandemisi nedeniyle kısıtlı bir örnekleme yürütülmüştür. Bu noktadan hareketle, ileriki dönemlerde çeşitli alanlarda, üniversitelerde veya birçok bölümden oluşan daha büyük örneklem gruplarıyla araştırmalar yapılabilir. Bu araştırma rastgele seçilen bireyler örneği üzerinde yapılmıştır. Dolayısıyla, daha geniş bir katılımcıya sahip örnek gruplar üzerinde sosyal medya bağımlılığının kapsamını inceleyen araştırmalar yürütülebilir.

KAYNAKÇA

Ahn, J. (2011). The Effect of Social Network Sites on Adolescents' Social and Academic Development, *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 62(8), 1435-1445.

Akbulut, S. (2018). *Erişkinlerde Sosyal Medya Bağımlılığı, Beden İmajı, Sosyal Anksiyete ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Üsküdar Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Akgün, Z. ve Uysal, Y. (2019). Toplumsal Cinsiyet ve Narsisizm İlişkisi. *DÜSTAD Dünya Sağlık ve Tabiat Bilimleri Dergisi*, 2019(2), 43-56.

Aksöz, C. (2019). *Sosyal Medyada Narsisizm ve Linç Kültürü*. (Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Alemdar, M. Y., Köker, N. E. (2013). Facebook Use And Gratifications: A Study Directed to Determining the Facebook Usage of Generations X and Y in Turkey. *Mediterranean Journal of Social Sciences*. 4(11), 238-249.

Altıouk, H., Nurcan, E., ve Nermin, K. (2010). “Üniversite Öğrencilerinin Benlik Saygı Düzeyi İle İlişkili Bazı Değişkenlerin İncelenmesi”, *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1, 1, 99-120.

Arcan, K., ve Yüce, Ç.B. (2016). İnternet Bağımlılığı ve İlişkili Psiko-sosyal Değişkenler: Aleksitimi Açısından bir Değerlendirme. *Türk Psikoloji Dergisi*, 31 (77), 46-56

Arslantaş, H., ve Adana, F. (2010). Üniversite Eğitimi Nedeni İle Geçici Göç Yaşayan Öğrencilerin Kendilik Algıları. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 13 (3), 17-22.

Aslan, T. (2020). *Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medya Kaygılarının Sosyal Medya Bağımlılıklarını Yordayıcı Rolünün İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Çağ Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

Atay, S. (2009). Narsistik Kişilik Envanteri'nin Türkçe'ye Standardizasyonu. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(1).

Balcı, Ş. ve Gölcü, A. (2013). Facebook Addiction Among University Students in Turkey: Selcuk University Example. *Journal of Studies in Turkology*, 34, 255-278.

Balcı, Ş. ve Koçak, M. C. (2017). Sosyal Medya Kullanımı ile Yaşam Doyumu Arasındaki İlişki: *Üniversite Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma*.

Balcı, Ş. ve Baloğlu, E. (2018). Sosyal Medya Bağımlılığı ile Depresyon Arasındaki İlişki: "Üniversite Gençliği Üzerine Bir Saha Araştırması". *İleti-s-im*, (29).

Balcı, Ş. ve Sarıtaş, H. (2019). Sosyal Medya Kullanımının Bir Belirleyicisi Olarak Narsisizm: Konya'da Yaşayan Kullanıcılar Üzerine Bir İnceleme. *Akdeniz İletişim*, (31).

Balcı, Ş., ve Gargalık, E. (2020). Narsisistik Kişilik Özellikleri İle Sosyal Medya Kullanımı Arasında Bir Bağlantı Var Mı? *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (44), 125-140.

Baumeister, R.F., Campbell, J.D., Krueger, J.I., Vohs, K.D. (2003). Does High Self-Esteem Cause Betterperformance, Interpersonal Success, Happiness, or Healthier Lifestyles? *Psychological Science in The Public Interest*. 4:1-10.

Baumeister, R.F. ve Tice, D.M. (1986). Four Selves, Two Motives, and A Substitute Process Self-regulation Model. *Public Self and Private Self*, 63-74.

Bolat, Y., Ülker, M. ve Demir, C. G. (2016). Kavramsal Açıdan Narsisizm ve Eğitimde Narsistik Kişilik. *Journal of International Social Research*, 9(46).

Buffardi, L. E., ve Campbell, W. K. (2008). Narcissism and Social Networking Web Sites. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 34, 1303-1314.

Büyüköztürk, Ş. (2012). Veri Analizi El Kitabı. (17. Basım). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Cavga, Z. (2019). *Lise Öğrencilerinde Aile Yaşam Doyumu ile Psikolojik Dayanıklılık ve Sosyal Medya Kullanım Bozukluğu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Çiftçi, H. (2018). Ergenlerin Benlik Saygısı Düzeylerinin Karşılaştırılması Meslek Yüksek Okulu ve Meslek Lisesi Öğrencileri Üzerine Bir İnceleme. *Electronic Journal of Social Sciences*, 17(68).

Demirtaş, C.M. (2016). Sosyal Medyanın Toplumsal Yararı ve Toplum Olan Etkisi. (Erişim: 20.09.2021)

<http://www.umut.org.tr/userfiles/files/Melek%20Ceren%20Demirda%C5%9F.pdf>

Deniz, L. ve Gürültü, E. (2018). Lise Öğrencilerinin Sosyal Medya Bağımlılıkları. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 26(2), 355-367.

Deniz, L. ve Tutgun-Ünal, A. (2019). Sosyal Medya Çağında Kuşakların Sosyal Medya Kullanımı ve Değerlerine Yönelik Bir Dizi Ölçek Geliştirme Çalışması. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 11(18), 1025-1057.

Di Pierro, R., Mattavelli, S., & Gallucci, M. (2016). Narcissistic Traits and Explicit Self-Esteem: The moderating role of implicit self-view. *Frontiers in Psychology*, 7, Article 1815.

Ekinci, Y. ve Riley, M. (2003). An Investigation of Self-Concept: Actual and Ideal Self Congruence Compared in the Context of Service Evaluation. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 10, 201-214.

Ekşi, F. (2012). Narsisistik kişilik Özelliklerinin İnternet Bağımlılığı ve Siber Zorbalığı Yordama Düzeyinin Yol Analizi ile İncelenmesi, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(3), 1683-1706.

Elibol, Ş. (2019). Bağlanma Stilleri, Duygu Düzenleme, Reddedilme Duyarlılığı, Yakınlık Korkusu ve Kendini Saklamanın Kırılgan Narsisizm ile İlişkisi. *Ayna Klinik Psikoloji Dergisi*, 6(2), 127-148.

Erözkan, A. (2004). Lise Öğrencilerinin Sosyal Karşılaştırma ve Depresyon Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13, 1-18.

George, D. ve Mallery, P. (2010). SPSS for Windows Step by Step. A Simple Study Guide and Reference (10. Baskı). *GEN, Boston, MA: Pearson Education, Inc.*

Gökkaya, F., Deniz, İ. ve Gedik, Z. (2020). Sosyal Medya Bağımlılığının Sosyal Onay İhtiyacı ve Beden Memnuniyeti ile İlişkisi. *Klinik Psikoloji Dergisi*. <https://doi.org/10.5455/kpd.26024438m000023>

Gökler, M. E., Aydın, R., Ünal, E., ve Metintaş, S. (2016). Sosyal Ortamlarda Gelişmeleri Kaçırma Korkusu Ölçeğinin Türkçe Sürümünün Geçerlilik ve Güvenirliliğinin Değerlendirilmesi. *Anadolu Piskiyatri Dergisi*, 17(Ek.1), 52-59.

Gülнар, B., Balcı, Ş., Çakır, V. (2010), Motivations of Facebook, You Tube and Similar Web Services User Based on Spectacle Performance Paradigm and Diffused Audience, *Bilig Journal of Social Science of the Turkish World*, 54, 161-184.

Hacıoğlu, M. B. (2019). *Kişiler Arası Bağımlılık Eğilimi ile Kırılgan ve Büyüklenmeci Narsistik Kişilik Özellikleri: Şema Terapi Modelinde Bir İnceleme*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Şehir Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

İşlek, M. S. (2012). *Sosyal Medyanın Tüketici Davranışlarına Etkileri Türkiye'deki Sosyal Medya Kullanıcıları Üzerine Bir Araştırma*. (Yüksek Lisans Tezi). Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.

Kale, H. (2019). *Lise Öğrencilerinde Sosyal Medya Kullanım Amacı İle Yalnızlık, Zaman Yönetimi, İletişim Becerisi ve Psikolojik İyi Olma Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. (Doktora Tezi). Trabzon Üniversitesi/ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Trabzon.

Karaaziz, M. ve Atak, İ. E. (2013). Narsisizm ve Narsisizmle İlgili Araştırmalar Üzerine Bir Gözden Geçirme. *Nesne Psikoloji Dergisi*, 1(2), 44-59.

Karakuş, S. A., (2011). *Mavi Yakalı Çalışanların Denetim Odaklarının İş Doyum Düzeyleri ile İlişkinin İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Keçe, M. (2016). Facebook Addiction among Turkish Students. *IOSR Journal of Research & Method in Education (IOSR-JRME)*, 6 (2), 123-132.

Keskin, G., ve Beysim, S. (2009). Bir Grup Ergende Akademik Başarı

Durumuna Etki Eden Etmenlerin Belirlenmesi, *Elazığ Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 4(10), 82-86.

Kılıç, B. ve Sop, S.A. (2012). Destination Personality, Self-Congruity and Loyalty. *Journal of Hospitality Management and Tourism*. 3(5), 95-105.

Koç, V. ve Kafa, G. (2019). Dehşet Yönetimi Kuramı Çerçevesinde Benlik Saygısı ve Bağlanmanın Rolü. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry*, 11(2), 1-1.

Köknel, Ö. (1989). Yaratıcı Gençliğin Yetiştirilmesi. *Yaşadıkça Eğitim*, 7, 6-11

Kuzu, A. (2019). *Genç Yetişkinlerde Sosyal Medya Kullanımı İle Beden Algısı ve Depresyon Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. (Doktora Tezi), Haliç Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Lenhart, A., Purcell, K., Smith, A. ve Zickuhr, K. (2010). *Social Media & Mobile Internet Use Among Teens and Young Adults*. Washington: Pew Internet & American Life Project.

Malik, S., Khan, M. (2015). Impact of Facebook Addiction on Narcisitic and Self Esteem Among Students. *Journal of Pakistan Medical Association*. 65, 260- 263.

Marshall, T. C., Lefringhausen, K., & Ferenczi, N. (2015). The Big Five, Self-Esteem, and Narcissism as Predictors of the Topics People Write About in Facebook Status Updates. *Personality and Individual Differences*, 85, 35–40.

Ong, E. Y. L., Ang, R. P., Ho, J. C. M., Lim, J. C. Y., Goh, D. H., Lee, C. S., ve Chua, A. Y. K. (2011). Narcissism, Extraversion and Adolescents' Self-Presentation on Facebook. *Personality and Individual Differences* , 50(2), 180–185.

Özkan, İ. (1994). Benlik Saygısını Etkileyen Etkenler. *Düşünen Adam*, 7(3), 4-9.

Peltekoğlu, F., Hürmeriç, P. (2012). Türk Futbol Takımlarında Pazarlama Halkla İlişkileri Aracı Olarak Sosyal Medya. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 7(2), 5-13.

Rogers, C. R. (1959). Some Observations on the Organization of Personality. *The Phenomenological Problem*, 49-75.

Rosenberg, M. (1965). Rosenberg Self-Esteem Scale (RSE). *Acceptance and Commitment Therapy. Measures Package*, 61(52), 18.

Rosenthal, S. A., & Hooley, J. M. (2010). Narcissism Assessment in Social–Personality Research: Does the Association Between Narcissism and Psychological Health Result From a Confound With Self-Esteem? *Journal of Research in Personality*, 44(4), 453–465.

Sezer, Ö., Oğuz, V. (2010). Üniversite Öğrencilerinde Kendilerini Değerlendirmelerinin Ana Baba Tutumları ve Bazı Sosyo Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 18(3), 743- 758.

Soysal, M. N. (2016). *Facebook Bağımlılığı ve Psikolojik Dayanıklılık* (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Gelişim Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Söner, O., Yılmaz, O. (2020). Ergenlerin Sosyal Medya Beğenilmeme Korkularının Yordayıcısı Olarak Benlik Saygısı ve Benlik Tasarımı. *Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi*, 4(7), 51-68.

Şafak, B., Kahraman, S. (2019). Sosyal Medya Kullanımının Yalnızlık ve Narsistik Kişilik Özelliği Belirtileri ile İlgili İlişkilerinin İncelenmesi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 54-69.

Şahin, C., Kumcağız, H. (2017). Narsisizm ve Benlik Saygısının Sosyal Medya Bağımlılığı Üzerindeki Yordayıcı Rolü. *International Journal of Eurasia Social Sciences*, 8(30), 2136-2155.

Tazegül, Ü. (2013). Farklı Branştaki Sporcuların Narsisizm Düzeyleri ile Sosyo-Demografik Özellikleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 23-32.

Thadani, D.R., Cheung M.K. (2011). Online Social Network Addiction: Theoretical Development and Testing of Competing Models, *Proceedings of the 44th Hawaii International Conference on System Sciences*, 1- 9.

Todd, S. (2001). Self-Concept: A Tourism Application. *Journal of Consumer Behavior*. 1 (2), 184-196.

Torun, Z. B. (2016). Ortaokul Öğrencilerinde Saldırganlık ve Narsisizm

Düzeyleri Arasındaki İlişki (Yüksek Lisans Tezi). Hasan Kalyoncu Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

Türkel, Z. (2018). *Ergenlerde Sosyal Medya Kullanımı, Yalnızlık ve Yaşam Doyumu Arasındaki Yordayıcı İlişkiler* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Uçar, M. E. ve Konal, B. (2017). Narsisizm kişilik özellikleri ve benlik saygısı arasındaki ilişkiler. *Journal of Social and Humanities Sciences Researches*, 4(10), 260-280.

Uçar, M. E. ve Konal, B. (2018). Öğretmenler ile Lise ve Üniversite Öğrencilerindeki Narsisizm Kişilik Özellikleri Benlik Saygısı ve Duygu Gereksinimi Arasındaki İlişkiler. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(14), 92-136.

Uzun, Ö., Yıldırım, V. ve Uzun, E. (2016). Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu olan ergenlerde sosyal medya kullanım alışkanlıkları ve sosyal medya bağımlılığı, benlik saygısı ve algılanan sosyal destek ilişkisi. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, 10(3).

Uzun, Ö., Yıldırım, V., ve Uzun, E. (2016). Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu olan ergenlerde sosyal medya kullanım alışkanlıkları ve sosyal medya bağımlılığı, benlik saygısı ve algılanan sosyal destek ilişkisi. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, 10(3), 142-147.

Vural, Z. B. A. ve Bat, M. (2010). Yeni Bir İletişim Ortamı Olarak Sosyal Medya: Ege Üniversitesi İletişim Fakültesine Yönelik Bir Araştırma, *Journal of Yaşar University*, 20(5), 3348-3382.

Wang, J.L., Jackson, L.A., Zhang, D.J., ve Su, Z.Q. (2012). The relationships among Big Five Personality Factors, Self-Esteem, Narcissism, and Sensation-seeking to Chinese University Students' Uses of Social Networking Sites (SNSs). *Computers in Human Behavior*, 28, 2313-9.

Yavuz, N. (2018). *Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medyada Kullandıkları İzlenim Yönetimi Taktiklerinin Benlik Saygısı ile İlişkisinin İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Dicle Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.

Yıldırım, G., Atilla, G. (2020). Öz Yeterliğin Bilinçli Farkındalık ve Benlik

Saygısına Etkisi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(1), 59-84.

Zafarmand, N. (2010). Halkla İlişkiler Alanında Yeni Mecra ve Uygulamaların Yeri ve Önemi: Sosyal Medya ve Pr 2.0. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

YAYIN İLKELERİ

1. *Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*'nin kısa adı *YDÜ SOSBİLDER*'dir.
2. *Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yakın Doğu Üniversitesi'nin resmi yayın organı olup hakemli ve akademik bir dergidir.
3. Sosyal bilimlerin tüm alanlarına açık olan dergimiz, Türkçe ve İngilizce dilinde yazılmış araştırma ve derleme türü bilimsel çalışmalar yayımlamaktadır.
4. *YDÜ SOSBİLDER*'e yayımlanmak üzere gönderilen yazılar özgün, daha önce yayımlanmamış, aynı anda birden fazla dergiye değerlendirilmek üzere gönderilmemiş olmalıdır. Makalenin aynı anda birden fazla dergiye gönderildiği tespit edildiği takdirde yayın süreci durdurulur ve makalenin dergi ile ilişkisi kesilir.
5. *Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, yayımlanmak üzere kabul edilen makalelerin yayım haklarına sahiptir.
6. *YDÜ SOSBİLDER*'e gönderilen makaleler arasında özellikle Etik Kurul kararı gerektiren klinik ve deneysel insan ve hayvanlar üzerindeki çalışmalar için etik kurul onayı alınmış olmalı, bu onay makalede belirtilmeli ve belgelenmelidir.
7. Dergimizde yayımlanan yazılarda ileri sürülen görüşler yazarlarına aittir. Yasal, hukuksal, ekonomik ve etik sorumlulukların muhatabı yazardır. Yazıların yayımlanması, derginin ya da üniversitenin bu görüşleri savunduğu anlamına gelmez.
8. *Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, altı (6) ayda bir olmak üzere yılda iki (2) sayı yayımlanmaktadır.
9. *Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* makale kabul ve değerlendirme sürecinin her aşamasında, hakemlerin ve yazarların isimlerinin saklı tutulduğu çift-kör hakemlik sistemini kullanmaktadır. Makaleler değerlendirilmek üzere alanındaki iki hakeme gönderilir. Hakem raporlarından biri olumlu, diğeri olumsuz olduğu takdirde, yazı, üçüncü bir hakeme gönderilebilir veya Yayın Kurulu, hakem raporlarını inceleyerek nihai kararı verebilir.
10. Yazarlar, eserlerini derginin belirlediği makale yazım kurallarına göre ve APA 6 (American Psychological Association) standartlarına uygun olarak hazırlamalıdır.
11. Yazarlar *YDÜ SOSBİLDER*'e gönderilmek üzere makale dosyası ve yazar bilgi dosyası hazırlamalıdır. Makale dosyası yazar bilgisini içermez. Yazar bilgisi, makalenin adıyla birlikte ayrı bir dosya olarak hazırlanır. Yazar bilgi dosyası ayrıca yazarların ORCID numaralarını da içermelidir.
12. *Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*'ne yazı gönderilebilmesi için dergi.neu.edu.tr adresinden Makale Takip Sistemi'ne üye olunması ve

makalelerin buradan gönderilmesi gerekmektedir. Eklenen yazılarda isim veya yazarın kimliği ile ilgili bilgilere yer verilmemelidir. Yazarlara ait bilgiler, yayın aşamasında editör tarafından eklenir.

13. Dergimize gönderilen yazılarda Türk Dil Kurumu Yazım Kılavuzu'na uyulmak zorunluluğu vardır. Yayın Kurulu tarafından yazının bütünlüğünü etkilemeyecek düzeltmeler yapılabilir.
14. Yayın ilkelerine uygun olmayan makaleler hakem değerlendirme sürecine alınmayacaktır.
15. Yayını kabul edilen yazarlardan imzalı telif devir formu alınır.

PUBLICATION RULES

1. Near East University Journal of Social Sciences is abbreviated as NEU SOSBILDER.
2. Near East University Journal of Social Sciences is the official publication of Near East University and is a scholarly academic and peer-reviewed journal.
3. The journal is open to all areas of social sciences, in particularly, research and literature review of types which is written in both Turkish and English languages.
4. Articles submitted to NEU SOSBILDER should be original contributions and should not be published elsewhere or should not be under consideration for any publication at the same time. If an article is submitted with more than one journal at the same time, the evaluation and publication processes will be discontinued.
5. Near East University Journal of Social Sciences acquires the publishing rights of the accepted articles.
6. The papers sent to NEU SOSBILDER must have the approval of the ethics committee for the studies on clinical and experimental issues on people and animals. This confirmation should be specified and documented in the article.
7. The opinions expressed in the published articles belong to their authors. The publication of articles does not mean that the Near East University or Journal of Social Sciences defends these views.
8. The journal is published twice a year, in every six (6) months.
9. Near East University Journal of Social Sciences uses a double-blind peer review process, in which the names of the referees and authors are kept secret at every stage of the process. The articles are sent to two referees in the area for publication. If one of the referee reports is positive and the other is unfavorable, the article may be sent a third referee or the Editorial Board may make a final decision by examining the referee reports.
10. The articles submitted to the NEU SOSBILDER should be organized according to APA 6 standards of writing and citation, as stated in article writing rules.
11. Authors should prepare article file and author information file for submission. Article file does not include author information. Author information will be uploaded as a separate file together with the name of the article. The author information file must also contain ORCID numbers.
12. To be able to submit a letter to the NEU SOSBILDER, it is necessary to register to Article Tracking System at dergi.neu.edu.tr and send the articles from here. Information on the identity of the author or the author should not be included. The information of the authors is added by the editor at the publication stage.

13. Articles sent to our journal must comply with the TDK Writing Guide. Corrections can be made by the Editorial Board which will not affect the integrity of the article.
14. The articles that do not meet the publication principles will not be taken into the peer review process.
15. Authors with accepted manuscripts will be sent a Copyright form that should be signed by the author and sent back to the Editor.

YAYIN ETİĞİ

Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yayın Etiği Komitesinin (COPE) “Dergi Editörleri için Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama Rehber İlkeleri” ve “Dergi Yayıncıları için Davranış Kuralları” belgelerini takip etmektedir. (Erişim adresi: <https://publicationethics.org>)

Editörlerin sorumlulukları ve Yayın Kararları

Dergide hangi makalelerin yayınlanacağına karar vermek editörün sorumluluğundadır. Yayın Kurulu tüm çalışmaları, ırk, cinsiyet, cinsel yönelim, dini inanç, etnik köken, vatandaşlık ya da politik felsefelerinden bağımsız olarak değerlendirecektir. Alınacak karar, makalenin doğruluğu, geçerliliği ve önemi ile derginin kapsamının uygunluğuna dayanacaktır. İftira, telif hakkı ihlali ve intihal ile ilgili mevcut yasal gereklilikler de dikkate alınmalıdır.

Yayın Etiği ve Hatalı Uygulama Bildirimi

Gizlilik

Editör veya herhangi bir editoryal görevli, ilgili yazar, hakemler, potansiyel hakemler, diğer editör danışmanları ve yayıncılardan başka kimseye bir sunum hakkında bilgi ifşa etmemelidir.

İnceleme için alınan tüm yazılar gizli belgeler olarak değerlendirilmelidir.

Açıklama ve Çıkar Çatışmaları

Sunulan bir makalede açıklanan yayınlanmamış malzemeler, yazarın açık yazılı izni olmaksızın editörün veya yardımcılarının kendi araştırmalarında kullanılamaz.

Hakemlerin sorumlulukları Editoryal Kararlarına Katkı

Hakem değerlendirmesi süreci editörün kararlarını vermede editör ve editör kuruluna yardımcı olur. Ayrıca yazının hazırlanmasında yazara da hizmet edebilir.

Çabukluk

Araştırmayı incelemek için yeterli nitelikte olmayan veya bir makalede yazılan ya da derhal gözden geçirmenin imkânsız olacağını bilen seçilmiş herhangi bir hakem, editöre bildirmeli ve inceleme sürecinden mazurunu istemelidir.

Nesnellik Standartları

Yorumlar nesnel olarak yapılmalıdır. Yazarın kişisel eleştirisi uygun değildir. Hakemler görüşlerini destekleyici argümanlarla ifade etmelidir.

Kaynakların Kabulü

Hakemler, makalede atıfta bulunulan yayınlanmış çalışmanın referans bölümünde gösterilmediği durumları tespit etmelidir. Diğer yayınlar, türetilmiş gözlem veya değişkenlerin kaynağında olup olmadığını belirtmelidir. Hakemler, editöre, dikkate alınan yazılar ile kişisel bilgileri olan diğer basılı makaleler arasında önemli bir benzerlik veya örtüşme olduğunu bildireceklerdir.

Açıklama ve Çıkar Çatışması

Hakem değerlendirmesi yoluyla elde edilen bilgi veya fikirler gizli tutulmalı ve herhangi bir avantaj için kullanılmamalıdır. Gönderilen bir makalede açıklanan yayınlanmamış materyaller, editörün veya yardımcılarının kendi araştırmalarında kullanılamaz. Hakemler, rekabete dayalı, iş birliğine dayalı veya diğer ilişkilerle veya gazetelere bağlı yazar, şirket veya kurumlarla ilişkili çıkar çatışmaları olan makaleleri dikkate almamalıdır.

Veri Erişimi ve Saklama

Yazarların, editör incelemesi için bir makale ile bağlantılı olarak ham veriler sunmaları istenebilir ve eğer uygunsa, bu verilere halka açık erişim sağlamaya ve her durumda, bu verilerin yayımlandıktan sonra makul bir süre depolanması için hazırlanmalıdır.

Özgünlük, İntihal ve Kaynakların Kabulü

Yazarlar, çalışmalarının orijinal olmasını sağlamalıdır ve yazarlar başkalarının çalışmalarını ve/veya sözlerini kullanmışlarsa, uygun şekilde atıf yapılmalıdır. Bildirilen çalışmanın niteliğini belirlemede etkili olan yayınlar da belirtilmelidir. İntihal, her türlü etik olmayan yayıncılık davranışını oluşturur ve kabul edilemez.

Açıklama ve Çıkar Çatışması

Tüm yazarlar, makalelerinin sonuçlarını veya yorumunu etkileyecek şekilde yorumlanabilecek finansal veya diğer finansal çıkar çatışmalarını açıklayan bir açıklama içermelidir. Proje için tüm mali destek kaynakları açıklanmalıdır. Potansiyel çıkar çatışmaları mümkün olan en erken aşamada açıklanmalıdır. Okuyucular, araştırmayı kimin finanse ettiği ve fon verenlerin araştırmadaki rolü hakkında bilgilendirilmelidir.

PUBLICATION ETHICS

This guideline for publication ethics is fully consistent with the COPE Principles of Transparency and Best Practice Guidelines and the COPE Code of Conduct.

Editors' responsibilities Publication decisions

It is the editor's responsibility to decide which of the articles will be published in the journal. The editor, who evaluates the authors' manuscripts, will evaluate them irrespective of their race, gender, sexual orientation, religious belief, ethnic origin, citizenship or political philosophies. The decision to be made will be based on the authenticity, validity and importance of the paper and the appropriateness of the scope of the journal. Existing legal requirements concerning slander, copyright infringement and plagiarism should also be considered.

Confidentiality

The editor or any editorial staff should not disclose information about a submission to anyone other than the relevant author, reviewers, potential reviewers, other editorial consultants and publisher. The editors will ensure that the materials reviewed are kept confidential.

All manuscripts received for review should be considered as confidential documents.

Disclosure and conflicts of interest

Unpublished materials described in a submitted article cannot be used in the editor's or their assistants' own investigations without the express written permission of the author.

Reviewers' responsibilities Contribution to editorial decisions

The peer-review process assists the editor and editorial board in making editorial decisions. It can also serve the author in the preparation of the manuscript.

Promptness

Any selected referee who feels unqualified to review the research reported in a manuscript or knows that its prompt review will be impossible should notify the editor and excuse from the review process.

Standards of objectivity

Reviews should be made objectively. The author's personal critique is not appropriate. Referees must express their views with supporting arguments.

Acknowledgement of sources

Reviewers should identify situations where the relevant published work referred to in the

article is not shown in the reference section. Other publications should indicate whether the derived observation or variables are together with their source. Reviewers will report to the editor an important similarity or overlap between the manuscripts considered and other published papers with which they have personal information.

Disclosure and conflict of interest

Information or ideas obtained through peer review should be kept confidential and should not be used for any advantage. Unpublished materials described in a submitted article cannot be used in the editor's or their assistants' own investigations. Reviewers should not consider manuscripts that have conflicts of interest linked to competitive, collaborative, or other relationships or to any of the authors, companies, or institutions affiliated to newspapers.

Authors' duties and reporting standards

Authors should present an accurate account of the work done and an objective discussion of its significance. The basic data should be shown correctly on the paper. An article should contain enough detail and references to allow others to replicate the job. Fraudulent or knowingly misrepresentations create unethical behaviour and are unacceptable. Review and professional editorial articles should also be accurate and objective and editors' opinion should be clearly stated.

Data access and retention

Authors may be asked to provide raw data in connection with an article for editor review, and, if appropriate, should be prepared to provide public access to such data and in any case, should be prepared for storage of such data for a reasonable period of time after publication.

Originality, plagiarism and acknowledgement of sources

Authors should ensure that their work is original, and if authors have used others' work and/or words, it should be appropriately cited. Publications that are effective in determining the nature of the reported work should also be indicated. Plagiarism constitutes unethical publishing behaviour in all forms and is unacceptable.

Multiple, redundant or concurrent publication

An author should not publish articles that generally describe the same research in more than one journal or primary publication. Submission of the same article to more than one journal at the same time brings with it unethical publishing behavior. In general, an author should not present a previously published manuscript for consideration in another journal.

No other copyrighted material may be published elsewhere. In addition, manuscripts reviewed by the journal should not be re-sent to copyright-protected publications. However, by submitting a manuscript, the author(s) retains the rights of the published material. The copyright remains with the authors (CC-BY), thus they can decide about

eventual republication of their text. The primary reference must be cited in the secondary publication.

[<http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/>], which allows others to copy, distribute and transmit the work as well as to adapt the work and to make commercial use of it.

Disclosure and conflicts of interest

All authors should include a statement explaining financial or other financial interest conflicts that may be interpreted to affect the results or interpretation of their articles. All financial support sources for the project should be explained. Potential conflicts of interest should be explained at the earliest possible stage. Readers should be informed about who funded the research and about the role of the fund-givers in the research.

Fundamental errors in published works

When an author discovers a major mistake or mistake in his published work, it is obliged to inform the editor or publisher immediately and to work with the editor to withdraw or correct the paper. If the editor or publisher learns of a published work from a third party that contains a significant error, the author must immediately withdraw the manuscript or correct it or prove the authenticity of the original document to the editor.

References

Graf, C.; Wager, E.; Bowman, A.; Fiack, S.; Scott Lichter, D. and Robinson, A. (2007). Best practice guidelines on publication ethics: a publisher's perspective. *International journal of clinical practice*, 61, 1-26. Retrieved from journal_editors_Mar11.pdf

YAZIM KURALLARI

1. YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi, hakemli bir dergidir ve Nisan ve Ekim aylarında olmak üzere yılda iki kez yayımlanır.
2. Derginin yayım dili Türkçe ve İngilizcedir.
3. Dergide yayımlanan tüm yazıların yayın hakları Yakın Doğu Üniversitesine devredilmiş olur. Dergide yayımlanan her türlü yazıdan yapılacak alıntılarda kaynak gösterilmesi zorunludur.
4. YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi'ne gönderilen yazılar özgün olmalı, başka bir yerde yayımlanmamış ya da yayımlanmak üzere başka bir yere gönderilmemiş olmalıdır. Gönderilen yazının bir başka biçimi yayımlanmak üzere incelenmek için bir başka yayımcıya gönderilmiş ya da yayımlanmış ya da yayımlanacak ise yazar bunu yazısını dergiye gönderdiğinde açıkça belirtmelidir.
5. Yayımlanmak üzere dergiye gönderilen yazılar, yayın kurulu tarafından ilk değerlendirmesi yapıldıktan sonra iki-kör hakeme gönderilir. Hakemlerden gelecek rapor doğrultusunda yazının basılmasına, yazardan makalesinde düzeltme istenmesine ya da basılmamasına yayın kurulu karar verir. Yayım kararı yazara (birden çok yazar varsa, adı ilk belirtilmiş olana) en kısa zamanda bildirilir. Yayımlanmayan makaleler yazarlara geri gönderilmez.
6. Hakem değerlendirmesinin tarafsızlığını sağlamak için hakemlere gönderilen yazıda yazarın kimliğine ilişkin herhangi bir bilgi olmamalıdır. Yazarlar makalelerinin başlığını, ad, soyadı, unvan, bağlı oldukları kurum adı, posta adresi, telefon ve e- posta adreslerini ayrı bir kâğıda yazarak bir kapak sayfası hazırlayıp makaleleri ile birlikte göndermelidir. Hakemlere gönderilecek metinde makalenin başlığı, makale metni, Türkçe ve İngilizce özetler bulunmalı, kimlik bilgileri yer almamalıdır.
7. Dergide yayımlanması istenilen metinler MS Word dokümanı olarak elektronik ortamda e-mail eki olarak doğrudan Editör'e gönderilmelidir. Yazılı metinler A4 kâğıdının bir tarafına 2 satır aralığı ile yazılmalı ve bütün sayfalara birbirini izleyen numaralar verilmelidir.
8. Ana dili İngilizce olmayan yazarlar, İngilizce yazdıkları metinleri göndermeden önce ana dili İngilizce olan bir uzmana okutup gerekli düzeltmeleri yaptırmalıdır.
9. Yazıları yayımlanan yazarlara yayımlanan makalenin bir adet dergi bedelsiz olarak gönderilir.
10. YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi'ne gönderilen makalelerin yazım ve biçim koşulları bakımından son denetimlerinin yazar tarafından yapıldığı, yazarın makalenin elektronik ortamda belirtildiği biçimiyle basılmasına onay verdiği kabul edilir.

11. Makale dergi editörlüğüne teslim edildikten sonra baskı düzeltmeleri için yazara geri gönderilmez. YDÜ, Sosyal Bilimler Dergisi yazım ve biçim kurallarına uygun olmayan makaleler hakeme gönderilmez ve basılmaz.
12. Gönderilen metnin tamamı daktilo harfleri ve tek satır aralığı ile A4 kâğıdının alt ve üstünde 5cm, yanlarda 4 cm boşluk kalacak şekilde yazılmış olmalıdır.
13. Makalelerin 5.000-10.000 kelime (derleme makaleler hariç) uzunlukta olması gerekmektedir. 10000 kelimedenden fazla olan metinler ancak özel koşullarda kabul edilir.
14. Makale, italik harfler ile içerden yazılmış yaklaşık 120-180 kelimedenden oluşan, temel savını ve varılan sonucu betimleyen bir öz ile başlamalıdır. Öz'e makale içeriğini karakterize eden en fazla 5 anahtar sözcük veya deyim eşlik etmelidir.
15. Metin 12 punto büyüklükte Times New Roman yazı tipi ile yazılmalıdır. Makale başlığı 14 punto, Times New Roman yazı tipi, bold ve ana metinden ayrı olmalıdır. Alt başlıklar 12 punto, Times New Roman, bold ve metinden ayrı olmalıdır. İkincil alt başlıkların altındaki alt başlıklar 12 punto, Times New Roman, bold ve italik olmalı ve paragrafın ilk cümlesinin başında yer almalı ve bir nokta ile sonlanmalıdır.
16. Bütün çizelge, grafik ve diyagramlara şekil denilmeli ve birbirini izleyen numaralar verilmelidir. Tablolar olanaklar elverdiği ölçüde az sayıda olmalı ve sadece çok gerekli bilgiler içermelidir. Her şekil ve tabloya Arap rakamları ile bir numara verilmeli ve numaradan sonra başlığı yazılmalıdır ve metin içinde atıf yapılmalıdır.
17. Kaynaklara gönderiler dipnot biçiminde olmamalı, ilgili kaynak(lar) metinde ayrıç içine alınarak (yazar soyadı, yayım yılı: -gerekliyse- sayfa numarası/ ya da ilgili sayfalar/bölüm) biçiminde gösterilmelidir.
18. Metin içindeki gönderiler ve metne ilişkin ek açıklamalar dipnotlarda gösterilebilir.
19. Metinde gönderi yapılan kaynakların tümü, makalenin en sonuna yerleştirilecek bir kaynakçada yer almalı, gönderi yapılmayan kaynaklar bu listeye konulmamalıdır. Dergi, kitap, derleme, sempozyum adları açık olarak ve italik (ya da koyu renkte) yazılmalıdır.
20. Kaynakça APA 6 kaynak gösterme esasları doğrultusunda hazırlanmalıdır. Metin içi gönderme ve atıflar tam metnin diline uygun verilmelidir. Türkçe tam metin için Türkçe kaynak gösterme usul ve esasları, İngilizce tam metin için İngilizce kaynak gösterme usul ve esasları dikkate alınmalıdır (<https://apastyle.apa.org>).
21. Yazarlar yayımlanmak üzere dergiye gönderilen yazıları ile birlikte taahhütname ile telif devir formlarını da indirdikten sonra imzalayarak tarayıcı vasıtası ile taratıp yazıları ile birlikte göndermelidirler.
22. Yazarlar makalelerinde ORCID tanımlayıcılarını eklemelidirler. ORCID tanımlayıcısı olmayan yazarlar ilgili linkten kayıtlarını yapabilirler.

ARTICLE SUBMISSION GUIDELINES

1. NEU Journal of Social Sciences is a peer-reviewed journal and is published twice a year in April and October.
2. The publication language of the journal is Turkish and English.
3. Copyrights of all articles published in the journal are transferred to Near East University. References must be given in the excerpts from all kinds of articles published in the journal.
4. Manuscripts submitted to NEU Journal of Social Sciences must be original, not published elsewhere or sent to another place for publication. If another version of the submitted manuscript was sent to another publisher for review or published, or if it is to be published, the author must make it clear when he/she sends his/her article to the journal.
5. The manuscripts sent to the journal for publication are sent to the two-blind referees after their initial evaluation by the editorial board. The editorial board decides whether the manuscript should be published in accordance with the report coming from the referees, whether the author is required to correct the article or not. The publication decision shall be notified to the author (if there is more than one author, the first of which is mentioned) as soon as possible. Unpublished articles are not returned to the authors.
6. In order to ensure the impartiality of the referee's assessment, there should be no information on the author's identity in the article submitted to the referees. Authors should write the title of their articles, first name, last name, title, institution name, mailing address, telephone and e-mail addresses on a separate sheet of paper, prepare a cover page and send them with their articles. Turkish and English abstracts should be included in the text to be sent to the referees. The text to be sent to the referees should include the title of the article, the text of the article, abstracts in Turkish and English, and no identifying information.
7. The manuscripts should be sent to the Editor directly as e-mail attachment. Written texts should be written on one side of A4 paper with two intervals and all pages should be given consecutive numbers.
8. Authors whose native language is not English should have a native English reviewer for editing and make the necessary corrections before submitting texts in English.
9. The authors whose articles are published are sent one free of charge from the published journal.
10. It is accepted that the final audits of the articles submitted to the NEU Journal of Social Sciences are done by the author and that the author consents to the e-print version (soft copy) the article.

11. Once the manuscript is submitted to the journal editor, it is not returned to the author for print corrections. Articles that do not comply with the rules of NEU, Journal of Social Sciences are not sent to the referee and not printed.
12. All text sent should be written with typewriter letters with a single-spaced space of 5cm on the bottom and top of A4 paper and 4cm on the sides.
13. Articles should be 5,000-10,000 words long (excluding review articles). Texts with more than 10000 words are only accepted under special circumstances.
14. The article should begin with an abstract consisting of 120-180 words written in italic letters and describing the basic argument and the conclusion reached. The abstract should be accompanied by a maximum of 5 keywords or phrases that characterize the content of the article.
15. The text should be written in 12-point Times New Roman font. The title of the article should be 14 points, Times New Roman font, bold and separate from the main text. Subheadings should be 12-point, Times New Roman, bold and separate from text. Subheadings under secondary subheadings should be 12-point, Times New Roman, bold, and Italic and should be at the beginning of the first sentence of the paragraph and end with a point.
16. All charts, graphs and diagrams should be called figures and given successive numbers. Tables should be small to the extent possible and should contain only very necessary information. Each figure and table should be given a number with Arabic numerals and its title should be written after the number and should be cited in the text.
17. References should not be in footnote format, but the relevant source(s) should be enclosed in parentheses in the text (author's last name, publication year: -if necessary- page number/or related pages/section).
18. Submissions within the text and annotations of the text can be shown in the footnotes.
19. All references submitted in the text should be included in a bibliography to be placed at the end of the article, and non-submitted references should not be placed on this list. The names of journals, books, reviews and symposia should be written in italics (or bold).
20. The bibliography should be prepared in accordance with APA 6 reference guidelines. In-text references and citations should be given in accordance with the language of the full text. For full-text of Turkish, procedures and principles of Turkish references, for full text in English, procedures and principles of English references should be considered (<https://apastyle.apa.org>).
21. Authors along with the manuscripts sent to the journal for publication should download the commitment and copyright transfer forms and after they sign they should scan with the scanner and sent them together.
22. Authors should include ORCID identifiers in their articles. Authors who do not have an ORCID identifier can register from the relevant link (<https://orcid.org/>).